

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Cemal ŞENER: Türkiye’de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar

1951 Erzincan Merkez-Güllüce doğumlu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzincan’da tamamladı. Daha sonra İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü’nde “Erzincan’ın Demografik Yapısı” tezi ile lisans, İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi’nde “Çerkes Ethem Olayı” tezi ile yüksek lisans yaptı. Alevilik Olayı’nı doktora çalışması olarak sürdürürken, Siyasal Bilimler Fakültesi’ndeki görevinden YÖK nedeni ile 1983’te ayrıldı. Türkiye’nin toplumsal yapısı ile ilgili çalışmalarını sürdürmektedir.

yayınlanmış yapıtları

- 1) Çerkes Ethem Olayı (10. Baskı)
- 2) Alevilik Olayı (35. Baskı)
- 3) Alevi Törenleri (7. Baskı)
- 4) Alevilik Üstüne Ne Dediler (5. Baskı)
- 5) Atatürk ve Aleviler (10. Baskı)
- 6) Topal Osman Olayı (10. Baskı)
- 7) Yaşayan Alevilik (7. Baskı)
- 8) Alevi Sorunu Üstüne Düşünceler (5. Baskı)
- 9) Şeriat ve Alevilik (4. Baskı)
- 10) Alisiz Alevilik Olur Mu? (3. Baskı)
- 11) Bihatayık, Evladı Kerbelayık (3. Baskı)
- 12) Anadolu’da Alevi-Bektaşî Dergâhları (2. Baskı)
- 13) Şaha Doğru Giden Kervan (3. Baskı)
- 14) Benim Kâbem İnsandır (15. Baskı)
- 15) Aleviler Ne Yapmalı (3. Baskı)
- 16) Şamanizm (13. Baskı)
- 17) Anadilde İbadet (2. Baskı)
- 18) Alevilik Dersleri (1)
- 19) Alevilik Dersleri (2)
- 20) Osmanlı Belgeleri’nde Aleviler Bektaşîler (1)
- 21) Osmanlı Belgeleri’nde Aleviler Bektaşîler (2)
- 22) İbni Haldun’un Hayatı ve Düşünceleri (2. Baskı)
- 23) Aleviler’in Etnik Kimliği (2. Baskı)
- 24) Türkler’de Çadır (2. Baskı)
- 25) Osmanlı Belgeleri’nde Dersim Tarihi
- 26) Osmanlı Belgeleri’nde Diyarbakır Tarihi
- 27) Türkiye’de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar

İÇİNDEKİLER

SUNU.....	9
GİRİŞ.....	13
“TÜRKİYE’DE ETNİK GRUPLAR”.....	17
FRANSA’DA DURUM NEDİR?.....	26
“KAVİMLER KAPISI”.....	33
“TÜRKİYE’NİN ETNİK YAPISI”.....	34
1) TÜRKLER.....	36
TÜRKLER’İN KISA TARİHİ.....	36
OSMANLI MİRASI.....	49
1) HANEFİ TÜRKLER.....	53
2) ALEVİ TÜRKLER.....	54
3) Şİİ TÜRKLER.....	59
4) HİRİSTİYAN TÜRKLER.....	60
2) ARAPLAR.....	66
1) SÜNNİ ARAPLAR.....	68
2) ALEVİ ARAPLAR (NUSAYRİLER).....	71
3) HİRİSTİYAN ARAPLAR.....	75
3) KÜRTLER.....	77
1) SÜNNİ (ŞAFİİ-HANEFİ) KÜRTLER.....	82
2) ALEVİ KÜRTLER.....	82
3) HİRİSTİYAN KÜRTLER.....	82
4) ZAZALAR.....	91
1) SÜNNİ (ŞAFİİ-HANEFİ) ZAZALAR.....	91
2) ALEVİ ZAZALAR.....	91
5) RUMLAR.....	101
1) PONTUSLULAR.....	108
6) ERMENİLER.....	112
7) YAHUDİLER.....	124
1) SABETAYCILAR.....	128
8) LAZLAR	133
9) HEMŞİNLİLER.....	140
10) ÇERKESLER.....	147

11) GÜRCÜLER.....	156
12) SÜRYANİLER.....	165
13) KELDANİLER.....	173
14) NASTURİLER.....	177
15) YEZİDİLER.....	185
16) BAHAİLER.....	191
17) ARNAVUTLAR.....	200
18) GÖÇMENLER.....	212
A) POMAKLAR.....	213
B) GACALLAR.....	214
19) KUBAN KAZAKLARI.....	218
20) SUDANLILAR.....	220
21) ESTONLAR.....	221
22) MOLOKANLAR.....	222
23) ALMANLAR.....	223
24) POLONEZLER.....	224
25) SONSÖZ.....	226
26) EKLER.....	231
1) 2000 GENEL NÜFUS SAYIM SONUÇLARI (TÜRKİYE).....	231
2) TÜRK CUMHURİYETLERİ'NİN KISA DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	269

SUNU

Anadolu'nun onbin yıllık yazılı tarihi var. Yüzlerce uygarlık gelmiş geçmiş. Kimisinden belki de hiçbir tarihsel iz kalmamış. Kimisinin izlerini ise Arkeologların ve sanat tarihçilerinin bulgularından görebiliyoruz.

Toplumlar, tarih boyunca o denli sık yer değiştirme gereksinmesi duymuşlar ki; hiç kimse yerinde durmamış. Sürekli hareket halinde olunmuş. Hele ülkemiz adeta; **“KAVİMLERKAPISI” “AÇIK HAVA MÜZESİ”** gibi...

Frigyalılar, Lidyalılar, Hititler, Hattuşaş, Sart, Etiler, Hurriler, Urartular, Karyalılar, Sümerler, Akad, Babil, Asur, Roma, Helenistik Çağ, Bizans, Selçuklular, Osmanlılar ve Türkler...

Kim önce gelmiş, neden gelmiş, kim nereden gelmiş, neden gitmiş. Neden gelmişler, neden gitmişler, nereye gitmişler? Kim kimin akrabası? Kim kimin dostu? Kim kimin komşusu olmuş, Kim kiminle barış tutmuş, kim kiminle kavga tutmuş?

İşte bu araştırmada bu topraklarda yaşamış ve tarihten bize miras kalmış bu toplumsal renkleri tanıyacağız. Türkler; **“Dört nala gelip Uzak Asya’dan Akdeniz’e bir kısrak başı gibi uzanan bu**

memlekete” gelmeden önce... Burada kimler yaşırdı? Türkler’in yeni komşuları kimler oldu? Türkler belkide... Arabı, Kürdü, Çerkesi, Gürcüyü böyle tanıdılar. Bunlara; Rumu, Boşnakı, Bulgarı böyle ilave ettiler.

Peki bu toplumsal renklerimiz tanıyormuyuz? Çerkes kim? Gürcü kim? Laz kime deniyor? Ermenilerin inancı ne? Bahai neye inanır? Terekeme kimdir? Alevi niye sazı sever? Torbeş kimdir? Süryaniler en çok neyi sever? Kürtler kavgacıdır, barışçı mı?

Bugün artık, apartman komşumuzda birisi, Arnavut, diğeri, Rum, öbürü, Gürcü v.s. olmuş durumda. Okulda sıra arkadaşımız, işte mesai arkadaşımız, mahallede komşumuz; Alevi, Sünni, Hristiyan, Boşnak v.s. olabiliyor. Peki bu komşularımızı tanıyormuyuz?

Bu toplumsal yapılanma hiç kimsenin tercihi olmayabilir. Dünyada hiçbir devlet saf dinsel yada etnik birlikten oluşmamıştır. Bu sosyolojik renklerimiz tarihte ve günümüzde bazı dönemlerde bazı güçler tarafından siyasallaştırılarak zaaf olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Bu günde kullanılabilir.

Dil, din, mutfak, giysi farkı ayrılık nedeni olmamalıdır. Kavga nedeni olmamalıdır. Büyüklerimizin dediği gibi; **“Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.”** İnsanlar birbirine karşı nankör olmamalıdır.

Uluslaşma gökten zembille inmemiştir. İtalya uluslaşma sürecinde 320’yi aşkın toplumsal farklılığın bileşimi ile, İspanya 400’ü aşkın, Almanya, 500’ü aşkın, Fransa 600’ü aşkın sosyolojik farklılığın birleşmesi ile oluşmuştur. Bu tarihsel bir süreçtir. Avrupa’da uluslaşma toplumsal renklerin bir çiçek bahçesindeki ahenkli bileşimi ile oluşmuştur. Bu zaaf değil zenginliktir. İnsanlık tarihinde ne zamanki toplumsal renkler siyasallaşmışsa o zaman toplumun huzuru ve barışı dinamitlenmiştir. Toplumsal renkler siyasallaşmamalıdır. Bunların siyasallaşması en çok o renklerin kendilerine tarihte zarar vermiştir.

Her toplumun özgül özellikleri vardır. Bu doğal bir durumdur. Önemli olan ortak yapışkanların sağlamlığıdır. İnsan hakları, karşılıklı sevgi ve saygı, barış, hoşgörü toplumlar için ortak yapışkandır.

Büyük güçler; dünyada egemenliklerinin yolu olarak toplumların bu farklılıklarını siyasallaştırmakta bulurlar. Buna meydan vermemek gerekir. İşte Kafkasya, işteBalkanlar, işte Ortadoğu, işte Kuzey Irak, işte Kıbrıs...

Büyük güçlerin toplumsal renklerimiz siyasette kullanmalarını engellemenin yolu; toplumların kendi içindeki farklılıklara sevgi ile hoşgörü ile bakılmasından geçer. Türkiye 1. Dünya Savaşı yıllarında Emperyalist işgale karşı Kurtuluş Savaşı’nda bu mayayı tutturarak başarılı olmuştur. Arap-İslam Coğrafyası’nda Laik-Cumhuriyeti kurmanın yolunda bu ortak paydadın geçmiştir. Toplumumuzun barış içinde yaşamasının şartları bugün dünden daha çok vardır ve gereklidir. Yeterki bu maya iyi mayalansın.

Cemal Şener

Ağustos 2004

GİRİŞ

“Türkiye’de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar” adlı araştırmada şu anda Türkiye’de yaşayan tüm toplumsal renkler nesnel bir şekilde yer aldı. Ne bazı anlayış sahipleri gibi bazı sosyolojik gerçekler yok sayıldı. Nede bazı yaklaşım sahipleri gibi Türkiye’de bulunan etnik ve dinsel farklılıklar abartılarak manipölasyon yapılmaya çalışıldı. Örneğin; herhangi bir toplumsal grup çağrıldığı değişik adlarla suni olarak çoğaltılmadı. Bir etnik grup içinde farklı din ve mezhepler varsa çoğaltılarak etnik grup sayısı artırılmaya çalışılmadı. Türkler’den 20 etnik grup, Kürtler’den 8 etnik grup zoraki olarak üretilmedi.

Türkler, Türkiye nüfusunun belkemiğini oluşturan ana unsurdur. Türkler'in içinde sosyolojik bir özellik olarak farklı dinlerde; İslam, Hristiyan gibi, farklı mezhep ve dinsel yorumlarda; Alevi, Hanefi, Şii gibi ayrımlar olabilir. Bu tür farklılıklar o grubun alt özellikleridir. Bu tüm dünya ulusları için geçerlidir. Alman'ında, Fransız'ında farklı dinlerden toplumsal kesimi olabilir. Veya aynı din içinde farklı mezhep, tarikat taraftarı olabilir.

Araştırmada Türkler; A) Hanefi Türkler, B) Alevi Türkler, C) Şii Türkler, D) Hristiyan Türkler olarak incelendi. Ayrıca Alevi Türkler içindeki sosyolojik farklılıklar olan; Tahtacılar, Çepniler, Abdallar, Amucalar v.s. de o grup içinde bir özellik olarak işlendi.

Aynı yöntemle Araplar bir etnik grup olarak ele alındı. Araplar içindeki dinsel farklar olan; Hanefi Araplar, Alevi Araplar ve Hristiyan Araplar v.s. birer sosyolojik renk olarak işlendi. Farklı dil ve dinsel gruplardan oluşan Kürtler ve farklı dillerden, boylardan oluşan Çerkeslerde bu anlayışla incelendi.

Bu şekilde ana başlıklar itibari ile araştırmada 24 grup yer aldı. Bunlar:

Bu gruplar hakkında önce kısa tarihçeleri verildi. Ardından Türkiye'deki ve Türkiye dışındaki nüfus dağılımı, sonra ise, dil ve din özellikleri işlenmeye çalışıldı. Her grubun Türkler'le ilişkileri ve çelişkileri açısından toplumsal bütünleşmeleri tesbit edilmeye çalışıldı.

Daha önce yapılmış bazı araştırmalarda konu olduğu için bazı gruplar başlık olarak bu araştırmada da yer aldı. Ama bu grupların toplumsal yerleri belirlenmeye çalışıldı. Örneğin; Göçmenler kategorisi çok tartışmalı bir kategoridir. Göçmenler diye bir etnik grup olmaz. Türkiye'ye göçmen olarak gelenlerin çoğu Türktür. Doğudan ya da batıdan gelen Türkler'den ayrı etnik grup üretmek doğru bir yöntem kabul edilemez.

Birde çeşitli nedenlerle Türkiye'ye göçler nedeni ile gelmiş nüfusları 50'yi 100'ü bulmamış misafir gruplar olmuş. Örneğin; Kars'a Ruslar'ın yerleştiği, Molokanlar, Estonlar, Almanlar gibi. Bunları Türkiye'de yaşayan etnik grup sayarsak işin ciddiyeti bozulur. 1800'lerde mülteci olarak İstanbul-Polenezköy'e gelen Polonyalılar bugün 80-90 kişilik bir grup. Bunu biz Türkiye'deki Etnik Gruplar içinde sayarsak ipin ucu kaçır. Bu şekilde mülteci olarak Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de yüzlerce **"etnik grup"** var. Sudanlılar ve Kuban Kazakları'da benzer şekilde Türkiye'de bulunmuş veya bulunuyor.

Bu çalışmada bu durumlara özen gösterildi. Örneğin Çerkezler'i konuştukları dillere göre etnik gruplara ayırsak yaklaşık 20 civarında etnik grup üretilebilir. Kürtler'den 5-6 etnik grup üretilebilir. Her dil ayrı bir etnik grup değildir. Her dilsel ve dinsel fark kendi başına bir etnik grup sayılamaz.

Uluslaşma öncesi dönemlerde dil farkları fazladır. Onların bazısı elemine olur. Uluslaşma böyle oluşur. Bir veya birden fazla dille birlikte ulus-devletler kurulur. Tarihte bir millet değişik tarihsel gel-gitler sonucu farklı dilleri konuşur. Hatta bazısı asimile olur. Eski dili tamamen veya kısmen yok olabilir. Bunun sayısız örneği vardır.

Araştırmanın sonuna iki ek konuldu. Bunlardan 1.'si 2.000 yılı Türkiye Genel Nüfus Sayımları İl ve İlçe ölçeğinde 81 ilin nüfusedir. Bu tablo metin içindeki rakamsal bilgilerin kaynağına gitmek için konulmuştur. 2. ek ise, Türkiye dışındaki 5 Türk Cumhuriyeti'nin demografik yapı ile ilgili bilgileri yer alıyor, ilgililer için başvuru niteliğindedir.

Araştırma sözü edilen her grubun dil özelliklerinin yanında din özellikleride vermeye çalıştı. Din derken bir dinbilim çalışması değildir. Sadece sözü edilen grubun hangi din mensubu olduğu verilmeye çalışıldı. Tabii bu çalışma içinde din ile dilin yani milliyetin örtüştüğü toplumsal durumlarda var. Yahudiler, Museviler ile örtüştü. Rumlar, Ermeniler, Ortadoks Hristiyanlıkla örtüştü. Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler Doğu Hristiyanlığı ile örtüştü. Dinsel ayrımların daha fazla detayına girilmedi. Dinler içindeki mezhep-tarikat ayrımları bu çalışmanın dışında tutuldu. Bu çalışmada ilk defa **"Bahailer"** yer aldı. Okuyucu birazcık olsun Türkiye'deki dinsel bir ayrım olan Bahailiği'de tanıyacaktır. Bahailik etnik bir grup değildir ve çoğu Türktür. Ama farklı bir renktir.

Bu araştırma okunduğunda Türkiye'nin toplumsal yapısı, Türkiye'de yaşayan dinsel ve dilsel farklılık taşıyan toplumsal yapılar daha iyi tanınacaktır. Toplumsal bilimlerde mükemmel araştırma yoktur. En iyi araştırmalar yapılacak olanlardır. Ama bu çalışmada; yazarının yaklaşık 20 yıllık birikiminin okuyucusu ile paylaşmak istemesinden başka bir şey değildir. Türkiye toplumunu tanıma uğraşısının ilk adımı olarak kabul edilirse kendi mutlu olacaktır.

Elinizdeki çalışma elinden geldiğince bu hassasiyetler düşünülerek yapıldı. Ama mutlaka eksikliği, olması gerekenler vardır. Bundan dolayı yazarı, okuyucularının ve kitapta adı geçen toplumsal grupların mensuplarının hoşgörüsüne sığınarak bu adımı atmıştır. Eksikler ve yanlış anlamalar için peşinen özür dileyerek, tüm katkı sunanlara sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Darısı yeni çalışmaların başına...

Cemal ŞENER

Ağustos 2004

FRANSA'DA DURUM NEDİR?

Avrupa'da örnek olarak Fransa'da devlet ile **“etnik grup”** ilişkisinin nasıl olduğuna bakmak gerekir. Fransa'da 1980 istatistiklerine göre; 17 etnik grubun varlığı sözkonusudur. Bu ayrımındaki sayılar, boylarına, soylarına, din ve mezhebe göre değil, etnik kimliğe göre tasnif edilmiştir. 17 grubun nüfus içindeki payı ise; %19'dur. Bu etnik gruplardan 16 tanesinin nüfusu 100 binin üstündedir. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse bu oranlar Andrews'ın Türkiye'deki rakamlarına göre, Türkiye'de etnik grupların toplam nüfusu; %11.9'dur. 100 binin üstündeki grup sayısı ise, 5-6'dır.

Tablo Fransa'da bu iken Fransa için, Fransa etnik bir mozaiktir denmiyor. Fransa'da mozaik kavramı da millî azınlık kavramı da kullanılmaz. Fransa, 1992 Anayasası'nın 2. maddesine; **“Fransızca Cumhuriyetin anadilidir.”** ifadesini koymuştur. Bundan başka Fransa, Avrupa Konseyi kapsamında 11 üye ülkenin imzaladığı; **“Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı”** kavramını benimsememiştir.

Bundan başka, Fransa Anayasa Kurulu (yani bizdeki Anayasa mahkemesi) 1991 deki kararında; **“Fransa halkının unsuru Korsika halkı”** ifadesini anayasaya aykırı bularak iptal eder. Fransa 100 yılı aşkın zamandır ulusalcılık konusunda taviz vermemiştir. 1925 yılında ulusal bütünlüğün sağlanması için devrin Millî Eğitim Bakanı “etnik grup” dilleri ile ilgili olarak şöyle demiştir. Bu anlayış aynen geçerlidir. A. De Monzie diyor ki; **“Fransa'nın tarihsel ve ulusal birliği için, Brötanca'nın ortadan kalkması gerekir, Aksi halde ulusal dil sağlanamaz.”**

Sosyal bilimlerde etik olan çifte standarta başvurmamaktır. Demokrasilerde ölçüler bellidir. Ulusculukta ölçüler bellidir. Amerika yeniden keşfedilmeyecektir. Azınlıklar ve resmi dil konusunda Fransa için doğru olan Türkiye içinde doğrudur. Bu tür ilkeler konusunda çifte standart ölçü kullanmak güvenilirliği yitirmek demektir.

Türkiye'de, **“Etnik Gruplar”** konusunda ısrarlı hassasiyet göstermenin tercümesi Kürt meselesi ile özel ilişki sayılıyor. Çünkü, Türkiye'de, 1500 Rum'un, 30 bin Musevi'nin 40 bin Ermeni'nin yeniden Bizans'ı kurma şansı yoktur. Kürtler dışındaki çoğunluk etnik gruplar olan, Çerkesler'in, Gürcüler'in, Araplar'ın, Lazlar'ın Türkiye Cumhuriyeti ile başabaş mücadele etmek diye bir gündemleri yoktur. Ne Çerkesler ne Gürcüler ne Araplar nede Lazlar Kürtler gibi merkezi otorite ile **“şiddet”** içeren bir mücadeleye geçmişte girmediler bugünde girmezler. Bu nedenle de **“Etnik Grup”** tanımı adeta ifade edilmesede Kürtlerle özdeşleşmiştir. Bu meseleyi Osmanlı'nın son zamanlarından günümüze dek Türkiye'nin gündemine ya Rusya ya da Batılılar getirmiştir. Sıradan yurttaş olarak Türkü'de, Kürdü'de bu gerilimden yorgun düşmüştür. Ama projenin sahiplerinin ısrarı yorulmak bilmiyor.

Bu nedenle Kürt nüfusu önem arz ediyor. 1927'de ve 1965 Genel Nüfus sayımlarında Kürtçe konuşanların oranı şöyle bir seyir gösteriyor.

1927 — % 8,7	1950 — % 8,8
1935 — % 9,2	1955 — % 6,7
1945 — % 7,9	1965 — % 7,1

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü geçmiş veriler ışığında 1992 yılı için anadili Kürtçe olanların toplam oranı % 6,2 dir. Milliyet-Konda A.Ş de 1993 de bu oranı; % 7,6 olarak tesbit etmiştir.

Kürtler’le ilgili çalışmaları ile tanınan Hollanda’lı araştırmacı M.M. Van Brunessen dünyadaki Kürt sayısı 15-16, Türkiye’de ise 7-8 milyondur diyor. Javel Ensari’de Kürtler’in nüfusu 15 milyon Türkiye’de bunun % 25’i yani; 3.375.000 dir diyor. M. Fanny Kürtler’in Türkiye nüfusu içindeki oranının % 6-6 olduğunu doktora tezinde yazıyor. Almanya’da yayınlanan; “Der Fisher Weltalmanach 95” Türkiye’deki Kürt nüfusun 6,2 milyon olduğunu yazıyor. Bu rakamlar dışında Kürt nüfusu yüksek göstermek abartılı bir tesbittir.

Kürt nüfus’un dışında Zazalar’ın ise zaman zaman bu sayıların içinde zaman zamanda dışında olduğu gözleniyor. Zazalar’ın nüfusu ise tahminlere göre; 1 milyon civarındadır.

Fransa’da 17 etnik grup var. Bu gruplar dinlerine, mezheplerine, oturdukları yörelere “etnik grup” olarak tanımlanırsa belki sayı 100’e çıkar. Türkiye’de nüfusu 100 binin üstünde 6 toplumsal grup var. Fransa’da 100 binin üstünde nüfusu olan 16 grup var. Belkide nüfusu 100 binin altında olan topluluklar “etnik grup” tanımlaması içine sokulmamış. Ama buna karşın bazıları Fransa ile ilgili olarak Türkiye için gösterdikleri heyecanlı yaklaşımı göstermiyorlar.

Sayın Andrews’in bir topluluğa “etnik grup” tanımını kullanma ölçülerinide konuya yakın ilgisi olan birisi olarak anlamış değilim.

Ölçü nüfus ise; toplam 21 kişiden oluşan bir grup “**etnik grup**” tanımlamasına girebilir mi? Ya da 1600 Rus göçmeni toplu karar almış 1962 de Türkiye’yi terk etmiş. Geride hiç kimse kalmamış. Siz bu göçten yaklaşık 15 yıl sonra araştırma yapıyorsunuz ve bu grubu yani Türkiye’de bir ferdi bile olmayan grubu, “etnik grup” sayıyorsunuz. Bu nasıl bir anlayıştır. Nüfus ölçü ise o zaman, bunun bir alt sınırı olması gerekmiyor mu?

Ölçü dil ise; bu açıdan araştırmaya bakıyoruz. Araştırmada bulunan 20 civarındaki grup Türkçe konuşuyor. Ama geçmişten kalan boy, soy adlarına göre “**etnik grup**” üretilmiş. Azeri Türkleri Şii diye adlandırılmış ardından Azeri Türk’e Karapapak denmiş. Karapapak tanımı ne “**dil**” ile ilgili bir tanımdır ne de “**din**” ile ilgili bir tanımdır. Karapapaklar; Türk ve Sünni olarak bilinirler. Karapapak terimi bölgede Kafkas Türküne verilen addır. Karapapak, Terekeme aynı toplumu adlandırmak için kullanılır. Mahalli bir addır.

Ölçü acaba din ise diye araştırmadaki “etnik grup” ölçüsüne bakıyorsunuz. Oda isabetli değil. Türk olup Sünni olan 20 civarındaki grup bir anda “etnik grup” olmuş. Türk, Türkmen, Azeri, Uygur, Kırgız, Kazak, Özbek v.s. halbuki tümü Türk ve Sünni’dir. Buradaki alınan ölçüde de bir iç tutarlılık yoktur. Ama bir de bakıyorsunuz. Mesleki iki ayırım bile “**etnik grup**” olup karşınıza çıkmış. Onlarda kim mi? Diyorsunuz. Tahtacı Türkmenler ve Abdal Türkmenler. Tahtacı Türkmenler, orman köylüleridir. Hayatlarını ağaç, tahta, orman işinde kazandıkları için tahtacı denir, Abdallar’da hayatlarını müzik yaparak, bulundukları yörenin düğün, bayram, eğlencelerinde çalışarak hayatlarını kazanırlar. Yani müzisyendirler. Abdallar Türkmenlerdir. Abdal ayırımı müzik yapan, hayatını müzik yaparak kazanan Türkmenlere denir.

Araştırmadaki; “etnik grup” kimdir ölçülerinin ne olduğunu bulmakta okuyucu zorlanmaktadır. Ölçüler sosyolojinin, sosyal antropolojinin, ya da sosyal bilimlerin ölçülerini zorlayınca işin rengi bilimsellikten

ister istemez uzaklaşıyor en iyi niyetle işin içine “duygusallık” karışıyor hatta “duygusallık” yön veriyor denebilir.

P.A. Andrews’ın kitabını ilk gördüğümde müthiş heyecanlandım. Bir an önce okuyup konu ile ilgili bilgilenmek istedim. Ama çalışmadaki bilgilere ulaşınca ortada masum bir bilimsel çalışmayı göremedim. Araştırmada bilimsel kaygıların yerini başka kaygıların almış olduğunu gördüm.

Etnik kimlik tanımlarında kişilerin kendilerini tanımlamada dil, köken gibi ölçütler büyük ölçüde bugün anlamını yitirmiştir. Buna karşın Türkiye’de ölçüt genellikle “**anadil**” ve en “**iyi konuşulan ikinci dil**” ile zaman zamanda “**din**”dir. Halbuki günümüzde artık etnik kimlik göstergesi; “**sen kendi kabulüne göre kimsin, duyumsadığın kimlik ne ya da sen kendini nasıl tanımlıyorsun**” gibi soruların cevabına bağlı genel bir tesbite gitmek gerekiyor.

Anadil ve **din** etnik kimlik tanımından çok **köken** açıklaması için önemli ölçüler olabilir. “**Anadil**” ölçütü “**etnik kimliği**” belirlemede “**din**” gibi tek ölçüt olamazlar. Bu tanımlar sosyolojik olarak aşınmışlar ya da farklılaşmış toplumsal pozisyonlar ifade ediyorlar. Unesco Almanya’da Almanca-Türkçe karışımı dil konuşan gençliğin dilini bağımsız bir dil olarak tanımlamış. Peki bu dili konuşanlara biz ayrı bir “**etnik grup**” diyebilirmiyiz. Dil tek ölçü olunca olur demek gerekir. Anadile gidilirse farklı bir “**etnik kimlik**” olabilir. Ama çağdaş etnik kimliğin ölçüsü bir grubun kendini nasıl tanımladığı olması gerekir.

Anadil ve din toplumun köken karışımları açısından önemli verilerdir. Ancak gözetilmesi gereken diğer ölçülerde vardır. Çağdaş etnik kimlik tanımı için köken tesbitleri yerine “**benimsenen kimlik**” gibi tanımlar oluşmuştur.

Örneğin; 1993’de Türkiye’de Milliyet-Konda A.Ş. tarafından 15.683 kişi ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarında verilen cevapların dökümü şöyle çıkmıştır.

BENİMSENEN KİMLİK

Türk	–	% 65
Türk-İslam	–	% 21
Müslüman	–	% 4
Türk (Kürt kökenli)	–	% 3,7
Arap	–	% 0.13
Çerkes	–	% 0.46
Kürt-Zaza	–	3.90

Görüldüğü gibi; Türküm diyenlerin toplamı; % 89,7 dir. Müslümanım diyen % 4 dür. Kürt-Zaza diyenler % 3.9 dur. Kürt kökenli olup kendini Türk hissedenlerin oranı ise % 3,7 dir. Benimsenen kimlik köken kimliğin önüne çıkmıştır. Çağdaş etnik kimlik algılaması bu olsa gerekir.

“KAVİMLER KAPISI”

“Kavimler Kapısı-1” kitabı Türkiye’de Etnik Gruplar kitabından sonra Kaynak yayınları arasında Hâle Soysü” adlı yazarın derleyip hazırladığı bir kitaptır. Türkiye kamuoyunda “**Aydınlık**” ya da “**DoğuPerinçek**” grubunun çıkardığı bir kitap. Aydınlık grubu 1991 yıllarının başında Türkiye’nin toplumsal yapısı ile ilgili olarak Prof. Andrews’ın kitabını göklere çıkardı. Çıkardıkları dergide kapak konusu yaptı. Türkiye’nin etnik haritasını renkli olarak dergi promosyonu olarak verdi.

Yani bu grup o yıllarda adeta “**Türkiye’deki Etnik Gruplar**” konusunda P.A. Andrews’in kitabına ve düşüncelerine yerli destek veriyordu. İşte bu kitapta bu konseptte bağlı olarak yayınlandı. Kitabın alt başlığında şu etnik gruplar yer alıyordu: “Lazlar, Yahudiler, Sudanlılar, Asurlar, Ermeniler, Hemşinliler, Çeçen-İnguşlar, Pomaklar, Gagauzlar, Karamanlılar ve Bulgaristan Göçmenleri” yer alıyordu. Kitabın 1. ciltinde 11 grup yer alıyor. Kitap Andrews’in kitabının adeta yerli kopyesidir. Ayrıca Andrews’e destekte var. Yeni Türk gruplar “etnik gruplar” olarak araştırmaya destek sağlıyor. Pomaklar, Gagauzlar, Karamanlar, Gacallar, Torbeşler, Amcalar ve başka Türk Göçmenleri’nin Türk olduğuna dair en küçük kaygı olmadığı halde Türkler’den ayrı “etnik gruplar”mış gibi Andrews’in mantığı ile Türk halkı bölük, pörçük gösterilmeye çalışıyor.

“**Kavimler Kapısı**” kitabının 2. ve daha sonraki ciltlerini görmek nasip olmadı. Çünkü ne oldu ise Aydınlık grubu Türkiye’nin etnik gruplardan oluşan “**mozaik bir ülke**” olduğu tezinden sessiz sedasız hiç savunmamış gibi vazgeçti. Yani konseptini değiştirdi. “**Etnikçi**” değil ulusçu olmaya karar verdi. Bu kitap projesi ise yarım kaldı. Kitaba giriş yazısında Hale Soysü şöyle yazıyor: “Tarihin bilinen çağlarından beri sürekli **mozaik** bir yapı sunan Anadolu’nun, bu konumunu sergilemekten korkmak, toprak bütünlüğü ile ilgili bir kaygı ile açıklanamaz. **Resmi görüş, İnkârcı eritme politikası ile, etnik özellikleri ve kültürü yok ediyor.**” Sanırım Aydınlık şimdi bu satırları saklayacak yer arıyordur.

TÜRKİYE’NİN ETNİK YAPISI

“Türkiye’nin Etnik Yapısı” adlı kitap Dr. Ali Tayyar Önder’in konu ile ilgili araştırmalarının yayınlandığı eser. Dr. Önder kitabında; Etnikliğin tanımını, Etnik Grup tanımına hangi toplumsal grupların girmesi gerektiği üstüne düşüncelerini okuyucuya ilettikten sonra P.A. Andrews’in kitabı üstüne değerlendirmelerini yapıyor. Yazar’ın saptamaları ile ilgili çelişkilerini gösteriyor. Nasıl olması gerektiği üstüne düşüncelerini belirtiyor. Kitapta; Kürtler, Zazalar, Çerkezler, Lazlar, Gürcüler, Araplar, Nusayrilik Aleviler, Şiilik, Bektaşilik hakkında bilgiler verdikten sonra Alevilik inancı içindeki şaman izlere yer veriyor. Daha sonra ise milli kültür politikalarını eleştirerek doğrusunun nasıl olması gerektiği üstünde duruyor. Kitap bu konuda savunulan yanlışlara karşı adeta bir savunma özelliği taşıyor.

TÜRKLER

“Dört nala gelip uzak Asya’dan

Akdeniz’e bir kısrağ başı gibi uzanan

Bu memleket bizim...

Bilekler kan içinde kollar kenetli

Ve ipek bir haliye benzeyen

Bu cennet bu cehennem bizim...

Gökoğuz Türkmeni Şair Nazım Hikmet Türkler’in Anadolu yolculuğunu bu dizelerle ifade etmiş. Türkler’in bugünkü Anadolu’daki fotoğrafını vermeden önce kendileri ile ilgili tarihe kısa bir yolculuk yapalım.

TÜRKLER’İN KISA TARİHİ

Tarihi veriler, en eski uluslar içinde Türkleri ön sıraya koyuyor. M.Ö. 4.5. yüzyılda Türk boylarının ortaya çıkması ve ilk Türk devletlerinin kurulması Türklerin 2500 yıldan beri yani 25 yüzyıldır tarih sahnesinde varolan bir ulus olduğunu gösteriyor. İlk kurulan Türk devleti M.Ö. 4. yüzyılda ortaya çıkan **Saka İskit** İmparatorluğu’dur.

Türk tarihinin kaynağına gitmek için 4 bin yıl öncesinin Orta Asya'sına gitmek gerekir. Bu ırk sığırı ve deveyi evcilleştiren, avcı ve savaşçı bir kavimdir. Sembolü olan kartal mezar taşlarına simge olarak işlenmiştir.

Proto-Türk kültürünü temsil eden Anav, bugünkü Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat çevresinde ilk kültür tabakasına yaklaşık olarak 6 bin yıllık bir geçmişi simgeliyor. Anav kültürünün 4. katı ise milat yıllarına rastlar.

Çinlilere göre Türkleri yabancı kavimlere egemen kılan, onların ata iyi binmeleri yani süvarilikleridir. Atlı Türk Ordusu o dönemin en ileri gelişmiş ordusudur. Buna demir, bakır ve altın madenleri işlemeyi de ekleyince gücünü artırır. Atı ve madenleri iyi kullanmak bugünkü en ileri teknolojiye sahip olmak anlamına geliyor.

“**Türk**” adı, Göktürk birliğini göstermek için Çin kaynaklarında M.S. 542 yılında ilk olarak görülüyor. Daha sonra 6. yüzyılın sonlarında Bizans ve Arap kaynaklarında “**Türk**” adı görülüyor. İçinde “**Türk**” sözcüğünün bulunduğu ilk Türkçe metin Orhun Abideleri'ndeki Tonyukuk yazıtıdır. Sözcük, Törük, Türük, Türk biçiminde evrimleşmiştir.

Tarihte, İmparatorluk, devlet, atabeylik, beylik, hanlık gibi değişik biçimlerde kurulan Türk devleti sayısı bir tasnife göre; 120 tanedir. Bir başka tanıma göre ise 160 tanedir. Bu fark, kurulu devletin özelliklerinin tarihçiler tarafından farklı tasnif etmesinden kaynaklanıyor.

Aşağıdaki listeler incelendiğinde tarihin her döneminde Türkler hem devlet olarak hem de kavim olarak varolmuşlardır.

TÜRK KAVİMLERİ

I. SİBİRYA TÜRKLERİ

- a) Yakutlar
- b) Karagaslar
- c) Soyanlar
- d) İrtiş ve Tobol Türkleri

II. ALTAY TÜRKLERİ

- a) Kijiler
- b) Telengitler
- c) Teleütler
- d) Tubalar
- e) Kumandılar
- f) Lebedler

III. ABAKAN TÜRKLERİ

- a) Sagaylar
- b) Beltirler

- c) Kaçlar
- d) Kızıllar
- e) Koybalar
- f)Şorlar
- h) Çatlar

IV. BATI TÜRKİSTAN TÜRKLERİ

- a) Karakalpaklar
- b) Özbekler
- c)Kazaklar
- d) Kırgızlar
- e)Türkmenler

V. DOĞU TÜRKİSTAN TÜRKLERİ

VI. KAFKASYA TÜRKLERİ

- a) Karaçaylar
- b) Malkarlar
- c) Kumuklar
- e)Nogaylar

VII. AZERBAYCAN TÜRKLERİ

VIII. İRAN TÜRKLERİ

- a) İran Azerileri
- b) Afşarlar
- c)Koçarlar
- d) Kaşkaylar
- e) Karadağlılar
- f) Karapapaklar
- g) Şahsevenler
- h) Hemseler
- ı) Kengerlular
- i)Horasaniler
- j) Karayiler

k) Karaçorlular

l) Türkmenler

IX. İDİL URAL TÜRKLERİ

a) Kazanlılar

b) Astrahanlılar

c) Başkırtlar

d) Çuvaşlar

e) Kırım Türkleri

X. AVRUPA TÜRKLERİ

a) Lehistan Türkleri

b) Litvanya Türkleri

e) Gagauz Türkleri (Balkan Türkleri)

e) Fin Türkleri

Şimdi ise Türkler'in tarihte kurdukları İmparatorlukların adlarını ve hangi yıllar arasında yaşadıklarına bakalım.

Bunlardan **1. İskit Saka İmparatorluğu'dur**. Orta Asya'dan Avrupa'ya gelip Avrupa'da ilk Türk devletini kuranlar İskit-Saka'lardır. Saka-İskit, Hazar Denizi ve Karadeniz'i içine alan bir coğrafyada kuruluyor. Tuna ve Volga arasında yaşayan M.Ö. 7. yüzyılda yaşamış bir Orta Asya kökenli Türk İmparatorluğu'dur.

2. Büyük Hun İmparatorluğu: M.Ö. 204-M.S. 216 yılları arasında yaşar. Büyük Hun İmparatorluğu'na Asya Hun İmparatorluğunda denir. İlk hakanı Teoman (M.Ö. 220-209) Sonra Mete (209-174) O'nu ise, Lao Şang (174-160) izler. Toplam 23 hakan başa gelir. Son isimler Çinli isimler almıştır.

3. Avrupa Hun İmparatorluğu ya da **Batı Hun İmparatorluğu** (374-469) Hun İmparatorluğu denilince akla gelen efsane komutan **Attila** ilk akla gelen kişidir. Büyük Hun yani Asya Hun İmparatorluğu'nun doğu sınırı Çin Seddi ve Pasifik Okyanusu'ndadır. Avrupa Hun İmparatorluğu'nun batı sınırı ise Atlas Okyanusu'dur. Kelimenin tam anlamı ile, "**Çin Seddinden Atlas Okyanusu'na At Koşturan Türkler**" işte böyle gerçekleşmiş.

4. Ak-Hun İmparatorluğu (IV. yüzyıl - 557)

5- Gök Türk İmparatorluğu (552-582)

6. Doğu Göktürk İmparatorluğu (582-630)

7. Batı Göktürk İmparatorluğu (582-743)

8. II. Göktürk İmparatorluğu (681-744)

9. Avar İmparatorluğu (563-803)

10. Uygur İmparatorluğu (VI. yüzyıl-805)

11. Hazar İmparatorluğu (VII. yüzyıl (650-985)
12. Uygur Devleti (744-1335)
13. Karahanlılar Devleti (940-1040)
14. Gazneliler Devleti (963-1183)
15. Büyük Selçuklu İmparatorluğu (1040-1157)
16. Anadolu Selçuklu Devleti (1077-1308)
17. Harzemşahlar Devleti (1157-1231)
18. Altınordu Devleti (1236-1502)
19. Timur İmparatorluğu (1368-1501)
20. Babür İmparatorluğu (1526-1858)
21. Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922)

Bunların ardından ise, kurulmuş Türk devletlerinin listesini, beyliklerin listesini, atabeylikler ve hanlıkların listesini görelim.

DEVLETLER

- 1- Kuzey Hun Devleti (m. 48-156)
- 2- Güney Hun Devleti (m. 48-216)
- 3- 1. Chao Hun Devleti (304-329)
- 4- 2. Chao Hun Devleti (328-352)
- 5- Hsia Hun Devleti (407-431)
- 6- Kuzey Liang Hun Devleti (401-439)
- 7- Lou-lan Hun Devleti (442-460)
- 8- Tabgaç Devleti (386-557)
- 9- Doğu Tabgaç Devleti (534-557)
- 10- Batı Tabgaç Devleti (534-557)
- 11- Doğu Türkistan (Turfan) Uygur Devleti (911-1368)
- 12- Leang Şa-t'o Türk Devleti (907-923)
- 13- T'ang-Şa-t'o Türk Devleti (923-936)
- 14- Tsin Şa-t'o Türk Devleti (937-946)
- 15- Kan-Çou Uygur Devleti (905-1226)
- 16- Tüргеş Devleti (717-766)
- 17- Karluk Devleti (766-1215)

- 18- Kırgız Devleti (840-1207)
- 19- Sabar Devleti (V. asır-VII. asır)
- 20- Onogur Devleti (V. asır-VI. asır)
- 21- Tugurkur Devleti (V. asır-VI. asır)
- 22- Uturgur Devleti (V. asır-VI. asır)
- 23- Basaraba Türk Devleti (Romen devletinin başlangıcı 1330)
- 24- Karahanlılar Devleti (840,1042)
- 25- Doğu Karahanlı Devleti (1042-1211)
- 26- Batı Karahanlı Devleti (1042-1212)
- 27- Oğuz, Yabgu Devleti (X. asrın ilk yarısı-1000)
- 28- Gazneliler Devleti (969-1187)
- 29- Suriye Selçuklu Devleti (1092-1117)
- 30- Kirman Selçuklu Devleti (1092-1187)
- 31- Anadolu Selçuklu Devleti (1092-1307)
- 32- Irak Selçuklu Devleti (1157-1194)
- 33- Eyyubi Devleti (1171-1348)
- 34-Hindistan Türk Devleti (Delhi Türk Sultanlığı) (1206-1413)
- 35- Mısır Türk Devleti (1250-1383)
- 36- Karakoyunlu Devleti (1380-1469)
- 37- Akkoyunlu Devleti (1350-1502)
- 38- Timurlular Devleti (1405-1507)

BEYLİKLER

- 1- Uygur Beyliği (8. asır)
- 2- Karluk Beyliği (13. asır)
- 3- Tolunlular Beyliği (868-1417)
- 4- Akşidliler Beyliği (935-969)
- 5- İzmirliiler Beyliği (9. asır)
- 6- Dilmaçoğulları Beyliği (1085-1192)
- 7- Danişmentli Beyliği (1092-1178)
- 8- Saltuklu Beyliği (1092-1202)

- 9- Sökmenliler Beyliği (1110-1207)
- 10- Artuklu Beyliği (1101-1409)
- 11- Erbil Beyliği (1146-1232)
- 12- Çobanoğulları Beyliği (1227-1309)
- 13- Karaman Beyliği (1256-1483)
- 14- İnanc Beyliği (1261-1368)
- 15- Sahip Ata Beyliği (1275-1341)
- 16- Pervane Beyliği (1277-1322)
- 17- Menteşe Beyliği (1280-1424)
- 18- Çandarlı Beyliği (1292-1462)
- 19- Karesi Beyliği (1297-1360)
- 20- Germiyan Beyliği (1300-1429)
- 21- Hamid Beyliği (1301-1423)
- 22- Saruhan Beyliği (1302-1410)
- 23- Aydın Beyliği (1308-1426)
- 24- Teke Beyliği (1321-1390)
- 25- Eratna Beyliği (1335-1381)
- 26- Dulkadir Beyliği (1339-1521)
- 27- Ramazan Beyliği (1352-1608)
- 28- Dobruca Türk Beyliği (1354-1417)
- 29- Kadı Burhanettin Beyliği (1381-1398)
- 30- Eşref Beyliği (1300-1326)
- 31- Berçem Beyliği (12. asır)
- 32- Yaruklular Beyliği (12. asır)

ATABEYLİKLER

- 1- Şam Atabeyliği (1117-1154)
- 2- Musul-Halep Atabeyliği (1127-1259)
- 3- Azerbaycan Atabeyliği (1146-1225)
- 4- Fars Atabeyliği (1147-1284)

HANLIKLAR

- 1- Büyük Bulgar Hanlığı (630-665)
- 2- Volga Bulgar Hanlığı (665-1391)
- 3- Tuna Bulgar Hanlığı (681-864)
- 4- Peçenek Hanlığı (860-1091)
- 5- Uz Hanlığı (860-1068)
- 6- Kuman-Kıpçak Hanlığı (9. asır-13. asır)
- 7- Özbek Hanlığı (1428-1599)
- 8- Kazan Hanlığı (1437-1552)
- 9- Kırım Hanlığı (1440-1475)
- 10- Kasım Hanlığı (1445-1552)
- 11- Astrahan Hanlığı (1466-1554)
- 12- Hive Hanlığı (1511-1620)
- 13- Sibir Hanlığı (1556-1600)
- 14- Buhara Hanlığı (1599-1785)
- 15- Kaşgar Hanlığı (XV. asır-1877)
- 16- Hokand Hanlığı (1710-1867)
- 17- Türmenistan Hanlığı (1860-1885)

CUMHURİYETLER

- 1- Azerbaycan Cumhuriyeti (1918-1920)(*)
- 2- Batı Trakya Türk Cumhuriyeti (İlk kuruluş 31 Ağustos 1913 İkinci kuruluş 1915-1917 Üçüncü kuruluş 1920-1923)
- 3- Türkiye Cumhuriyeti (1923-)
- 4- Hatay Cumhuriyeti (1938-1939)
- 5- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (1983-)

Not: 1990'dan sonra SSCB'nin dağılması sonrası 5 Türk Cumhuriyeti daha yeniden bağımsız devlet oldu.

Bu listelerde yaklaşık 112 devletin isimlerini hangi tarihlerde kurulmuş oldukları takip edilebilir. Devletleri kimin kurduğu kaç yöneticinin gelip geçtiği ve ülkenin sınırlarının yer alacağı bilgiler sunmaya kalkılsa küçük boy bir kitap olur. Bu nedenle Türkler'in tarih boyunca kurdukları devletlerin sadece listesi verilmekle yetinildi.

Bu 112 devletin yanısıra 2 grup devlette söz etmek gerekiyor. Bunlardan **birinci grubu**; Taşkent, Buhara, Fergane, Şuman, Toharistan gibi Orta Asya'da kurulmuş Türk krallıklarıdır. Bunların Çin gibi komşularına elçi göndermeleri gözönüne alınırsa bunlarında devlet sayılması gerektiğini gösteriyor. Bunlar dışında **ikinci grup devletler ise**; Hindistan'da kurulan Türk Sultanlıkları'dır. Bunların en önemlileri şunlardır:

- 1) Delhi Türk Sultanlığı
- 2) Bengal Sultanlığı,
- 3) Gucurat Sultanlığı,
- 4) Malva Sultanlığı,
- 5)Handeş Sultanlığı
- 6) Dekkan Sultanlığı
- 7) Madura Sultanlığı

Bu Türk devletleri deHindistan toprakları üstünde kurulmuştur. Bunlar dışında kurulan devletlerin eksiksiz listesinin oluşması ise; Çin, Hindistan, Rusya kaynaklarının birinci elden taranması sonucu oluşturulabilir.

Türkler'in kurmuş olduğu bu devletleri harita üstünde izleyince Türkler'in yaşanan tarihin önemli bir kesitine damgasını vurmuş bir ulus olduğunu görmemek olası değildir.

Bir dönem Avrupa ve Asya'da Türkler'in kurduğu Büyük Hun, Ak Hun veBatı Hun yaniAvrupaHun İmparatorlukları var. Doğu sınırı Çin Seddi batı sınırı Büyük Britanya olmuş. Ondan sonra kurulan Göktürk İmparatorluğunun'da doğu sınırı Çin Seddi batı sınırı ise Karadeniz ve Urallar olmuş. Göktürkler 250 yıl bu coğrafyada at koşturmuş. Hunlar ise yaklaşık 500 yıl belirttiğim Coğrafya'da atların nal seslerinden savaş orkestraları oluşturmuşlar. Avar İmparatorluğu ise İsviçre Alpleri'nde kurulmuş. Harzemşahlar devletinin yerinde ise bugün; İran, Irak, Azerbaycan, Mezopotamya, Basra Körfezi, Pakistan, Afganistan yer alıyor. Babür Türk Devleti ise, Hindistan'ın tümü, güneyde Hint Okyanusu'ndan Himayalar ve Altay Dağları'na kadar uzanan uçsuz bucaksız topraklarda kurulmuş.

Bugün Türk devletleri, Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kazakistan veKTCile birlikte 8 devletten oluşuyorlar. Bunun dışında 8 bağımsız devlettede özerk bölgelerde yaşıyorlar. Nüfus olarak ise yaklaşık 200 milyon nüfus ediyorlar. Türk dünyası demek 200 milyon nüfus demektir.

KAYNAKLAR

- *Doğan Avcıoğlu, Türkler'in Tarihi, Tekin Yayınevi İstanbul 1998 (5 Cilt)*
- *Claude Chane, Türkler, 1979 İstanbul*
- *Anıl Çeçen, Türk DevletleriTarihi, İnkilâpYayınevi 1984 İstanbul*
- *MustafaAkdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (2 Cilt) İstanbul 1985*
- *V.Z. Togan, Umumi Türk Tarihi'ne Giriş. 1946 İstanbul*
- *İ.H. Uzunçarşılı, OsmanlıTarihi, 1980 Ankara 10 Cilt*
- *Andeasyon, Urfalı Mateos Tarihi, 1982 Ankara*
- *Faruk Sümer, Oğuzlar, İstanbul 2002.*
- *Dr. Ali Tayyar Önder, Türkiye'nin Etnik Yapısı, 1995 Ankara*
- *P. A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *Bozkurt Güvenç. Türk Kimliği 1993 Ankara*

- Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji*, 1997 İstanbul
- N. Brent Kennedy, *Meluncanlar*, 1996 İstanbul
- Prof. Dr. Anıl Çeçen, *Türk Devletleri Tarihi*, 1988 İstanbul
- Yılmaz Öztuna, *Türkler'in Tarihi*, 1995 İstanbul
- Steve Fenton, *Etnisite*, 2001 İstanbul

OSMANLI MİRASI

Osmanlı İmparatorluğu, Türkler'in "**İmparatorluk**" şeklindeki devlet örgütlenmelerinin sonuncusudur. Tarihi kayıtlara göre; Türkler Osmanlı İmparatorluğu dışında 15 İmparatorluk daha kurmuşlardır. Bunların ilki Saka İskit İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'ndan önceki kurulan son imparatorluk ise, Hindistan'da kurulan Türk Babür İmparatorluğu'dur. Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu sınırı Hazar Denizi, Pakistan, Basra Körfezi, Batı sınırı Cebelitarık Boğazı, Viyana, Kuzey Sınırı, Kırım Hanlığı, Karadeniz iç deniz olacak şekilde Finlandiya, Güney sınırı Kuzey Afrika'nın tümü, Mısır, Süveyş Kanalı, Arabistan yarımadasının tümü en güney ucu Yemen olmuştur.

Bu coğrafyada bugün 50 devlet kurulmuş bulunuyor. Bunların 19'u Arap devleti, 15'i Balkan ve Avrupa devleti, 5'i Kafkas, 7'si Orta AsyaTürk devleti, 2'si Kıbrıs, İsrail ve Türkiye'dir. Yani Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıldığı coğrafyada bugün 50 devlet kurulmuş bulunuyor.

Bugün Türkiye'de birçok etnik ve dinsel grup işte bu coğrafyadan kalan mirastır. Ya da kurulu devletlerin Türkiye içinde kalmış nüfus parçalarıdır. Sırası ile bakıldığında; Çerkesler, Gürcüler, Ermeniler bu adlarla kurulan devletlerin Türkiye'de kalan parçalarıdır. Çerkesler ve Gürcüler göç yolu ile 1860'lardan sonra gelmiştir. Ermeniler'in bir kısmı Ermenistan'ın şu ya da bu şekilde Türkiye içindeki nüfusedir.

Rumlar, Pontuslular, Bulgarlar, Pomaklar, Arnavutlar, Bulgaristan'dan veya Balkanlardan gelen göçmenler Osmanlı'nın bu coğrafya ile ilişkileri sonucu devam eden toplumsal bir durumdur. Yani bu kesimlerde Balkanlar'ın Türkiye içindeki devamıdır.

Eston, Alman, Molokan, Kuban Kazakları ve Polonezler'de Rusya'nın bizde kalan Osmanlı ilişkisi tarihsel misafirleridir. Museviler'de tabi başka bir şekilde ama aynı.

Araplar, Kürtler, Süryaniler, Nasturiler, Sudanlılar, Keldaniler, Yezidiler ise yine Osmanlı'nın Orta Doğu, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Kuzey Afrika nedeni ile Türkiye'de kalmış toplumsal misafirlerdir.

Bu adını saydığımız etnik ve dinsel grupları Türkiye'nin etnik yapısı içinde gören anlayış acaba hemen hemen aynı toplumsal kesimlerin Avrupa'ya işçi göçü nedeniyle başta Almanya olmak üzere, Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika, Avusturya, İsveç ve Norveç'te gittiklerini hatırlatırsak bu grupları adı geçen ülkelerin "**etnik grup**" haritasına dahil edecek mi? Hatta bunlara; İran, Irak, Afganistan, Pakistan, Bengaldeş, Hindistan ve diğer uzak doğu ülkeleri ile Mısır, Fas, Tunus, Cezayir, Sudan ve diğer Afrika ülkelerinden gelip su anda Avrupa'da yaşayan toplumsal kesimler bulundukları Avrupa ülkesinin "**etnik grup**" haritasına dahil edilecek mi? Ve hatta bunlara sömürgeleri olan Avrupa devletlerinin sömürgelerden gelip Avrupa da yaşamaya başlayan toplumsal kesimleri yaşadıkları Avrupa ülkesinin "**etnik grup**" haritasında yer alacaklar mı?

Türkiye, 2004 itibariyle yaklaşık 70 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. Bu nüfusun en fazla yaklaşık %15'i "**etnik grup**" olarak ifade edilen kesimlerden oluşmaktadır. Bunun yaklaşık %10'unu Kürtler oluşturuyor. Geriye kalan %85 nüfus Türktür. Buda nüfusun yaklaşık 60 milyonu ediyor demektir.

Andrews, Türkler'i, Türkmen diye, Azeri diye Tahtacı diye sınıflandırıp ayrı "etnik gruplar" üretmiştir. Bu nafile bir çabadır. Andrews'in bu konudaki bilgilerini artırmak istiyorum. Belki yeni "**etnik grup**"lar üretir diye. İşte ilk akla gelen çeşitli yörelerde Türklere **verilen yöresel isimler şöyledir**"

Türkmen boylarına verilen bu mahalli isim yada lakaplar dışında Türkiye'deki Türk nüfusu şöyle tasnif etmek gerekir.

TÜRKLER

1) Hanefi TÜRKLER

2) Alevi TÜRKLER

3) Şii TÜRKLER

4) Hristiyan TÜRKLER

2) ALEVİ TÜRKLER

a) Tahtacı Türkmenler

b) Çepni Türkmenler

c) Sıraç Türkmenler

d) Amucalar³

4) HIRİSTİYAN TÜRKLER

a) Ortodoks Hristiyan Türkler

1) Gagavuz Türkler

2) Karaman Türkler

b) Katolik Hristiyan Türkler

c) Protestan Hristiyan Türkler

1) HANEFİ TÜRKLER

Türkiye nüfusundan "etnik grup" olarak ifade edilen %15 nüfus çıkarılırsa %85'i Türktür. Fakat bu %15'inde %14'ü İslam'dır. Bu nedenle genel olarak ifade etmek gerekirse Türkiye nüfusunun %99'u İslam'dır. Ama İslam nüfus içinde farklı yorumlar farklı yapılanmalar var. Örneğin; Kürtler'in %80'i Şafii İslam'dır, %20'si ise Hanefi İslam'dır. %99 İslam nüfustan %14 oran çıkarılırsa İslam'a inanan Türk nüfus ortaya çıkar. Bu ise oran olarak %86'dır. Bu %86 İslamiyet'e inanan Türkler'dir. Fakat Türkler içinde farklı İslami yorumlar da var. Örneğin Aleviler'de İslam'a inanıyorlar ama Sünni-Hanefi İslam'a inanmıyorlar. Azeri Türkler'de İslam'a inanmıyorlar. İslam içinde tahmini bir oran ifade etmek gerekirse İslamiyet'e inanan Türkler'in %25'i Aleviliğe inanan Türkler'dir. Azeri Türkler ise yaklaşık nüfus olarak bu oranın %2'si civarındadır.

Musevi Türk Türkiye'de yok denecek kadar azdır. Türk coğrafyasında Hazar Türkleri tarihte İslamiyet ile Hristiyanlık arasındaki rekabet sorucu Museviliği kabul etmişler hatta süreç içinde asimile olup Yahudileşmişlerdir. Türkler dışında Museviliğe inanan toplum dünya üstünde yoktur. Hazar Türkleri dışında yine İslam'dan önce Kırım Tatarları içinde çok küçük bir grup Musevi'dir. Birde Kalmuk ve Kıpçak

Türkleri arasında yine küçük bir grup Museviliğe inanmaktadır. Türkiye’de şimdi Museviliğe inanan Türk yok denecek kadar azdır. Başka ülkelerden olupta güç sonucu Türkiye’ye gelenler ise süreç içinde İslamiyet’e inanıp geçmiş inancını bırakmışlardır.

2) ALEVİ TÜRKLER

Türkler, İslamiyet’le tanışmadan önce çok tanrılı ve tek tanrılı dinlere inanıyordu. Bunlar arasında; Mani, Budist, Şamanizm bilinen çok tanrılı inançlardır. Semavi dinler olarakta İslamiyet ile tanışmadan önce Musevilikle ve Hristiyanlıkla tanıştılar. İşte Museviliğe inanan Hazar Türkleri’i ve Hristiyanlığa inanan Gagavuz Türklerin bu dinlerle tanışmaları bu sürece rastlar.

İslamiyet, Arap yarımadası’nda 620 de Allah tarafından vahy oldu. Türkler İslamiyet ile yaklaşık 300 yıl sonra tanıştılar. Bu nedenle İslam içinde Hz. Muhammet dönemi, hilafet meselesi sırasında çıkan olaylar, dört halife dönemi Kerbela olayı v.s. yaşanmıştı. Türkler İslam’la tanıştığında başka inançlara mensuptular. Türkler’in İslamla tanışıp din olarak kabullenmeleri; uzun, yorucu, döğüşlü-kavgalı, kanlı bir süreç yaşandıktan sonra gerçekleşti.

O sırada Türkistan’da sufilik Türkler arasında yaygındı. En çok sevilen sufi pir ise pirlerin piri Türkmen büyüğü Ahmet Yesevi idi. Türkler’in İslamı kabulü Ahmet Yesevi’nin İslami yorumu ile oldu. Pir Ahmet Yesevi, İslamla Türkmen geleneğini meczederek kendi İslami anlayışını oluşturdu. Bu ise İslam’ın sūfi, derviş yorumu oldu.

Ahmet Yesevi İslam içinde Emeviler ile Ehlibeyt arasındaki ayrımada haksızlığa uğramış taraftan yana oldu. Eşitlikten, özgürlükten, hakça bölüşümcü kesimden yana oldu. Bu ise İslam içinde Ali yanlılığı, Ehlibeyt yanlılığı yani daha sonra adına Alevilik denen İslamî yorum idi. Anadolu’ya bu düşüncelerini dervişleri kanalı ile başta Hacı Bektaş Veli ile ulaştırdı. Bu maya Anadolu’da tuttu ve dünyada eşine, emsaline rastlanmayacak derecede tadına doyumaz bir oluşum ortaya çıktı. İşte Türkmen’in İslami yorumu böyle mayalandı Anadolu toprağına...

Bu oluşum Selçuklu dönemini yaşadı. 600 yıllık Osmanlı dönemini yaşadı ve günümüze geldi. Şüphesiz herşey gibi o da değişti. İşte İslam’ın Türk yorumu, Türkçe yorumu denecek İslami yorumun adı Alevilik oldu. Şüphesiz İslam’da diğer dinler gibi gittiği coğrafyada bazı değişimlere uğradı. Nasılki; Vehabilik İslamiyet’in Arap yorumu ise, Şiilik Farsça yorumu ise, Şafiiilik Kürtçe yorumu ise bu anlamda Alevilik’te İslam’ın Türkçe yorumu denebilir.

Aleviliğin, Türklerle ve İslamla birlikte Anadolu’da yaklaşık 1000 yıllık yani 10 yüzyıllık tarihi var. Alevilik Türkmen’in İslami anlayışıdır. Şüphesiz bu 1000 yılda Türkmen Sünni yorumla da, Şii yorumla da Şafii yorum ile de karşılaştı. Anadolu’da Aleviliği kabul eden Araba’da Arnavut’a da rastlamak olasıdır. Ama Aleviliği kabul eden Çerkes’e, Gürcü’ye, Laz’a rastlanmamıştır. Bugün Kürtçe konuşan ama kendine Alevi diyen bir toplumsal kesim var. Bu toplumsal kesim Aleviliği kabul eden Kürtler değildir. Bu toplumsal kesim, Osmanlı döneminde Yavuz-Şah İsmail çatışması sonrası Kürt bölgesine zorunlu güç edip Kürtçe öğrenen ve süreç içinde yaklaşık 400 yıl sonra Kürtleşen Türkmen Aleviler’dir. Kürtler’in Aleviliği benimsemesinin tarihi-toplumsal şartları pek oluşmadı.

Türkiye’de Aleviler; Sivas, Erzincan, Tunceli, Bingöl, Varto, Malatya, Adıyaman, Antep, Tokat, Amasya, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Kayseri ileri ile dağınık olarak, Akdeniz, Ege ve Trakya’da yaşıyorlar. Son yıllardaki göçler nedeni ile; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Adana, Mersin gibi iller ve Almanya, Hollanda gibi bazı Avrupa ülkelerinde önemli bir Alevi nüfus yer aldı. Türkiye’de yaklaşık 15 milyon Alevi nüfus bulunuyor. Bunun 1 milyonu Avrupa’da bulunuyor. Bu sayıyı çeşitli kaynaklar daha çok ya da daha az gösteriyor. Ama Alevi toplumunun kanaat önderleri ve araştırmacılar tarafından il ve İlçeler Genel Nüfus sayımlarından yapılan çıkarsama sonucunda 2000 yılında yapılan sayımlar sonucu; 15 milyon Alevi nüfus bulunuyor.

Alevilik, Türkler içinde “**etnik**” bir ayrım değildir. Türkiye’de Alevilik “**etnik**” bir ayrım değildir. Alevilik “**dinsel**” bir ayrımdır. Kendisi dinsel bir oluşumdur. Daha doğrusu dinsel derken İslam’dan ayrı bir dinsel ayrım değil, farklı bir “**İslami yorum**”dur.

Osmanlı bir ümmet devleti idi. Ümmetin ortak paydası din hatta mezhep ortaklığıdır. Alevilik İslam’da mezheplere sıcak bakmayan bir anlayıştır. Aleviler Osmanlı ile aynı dinsel yorumu paylaşmadıkları için ayrı düştüler. Aleviler Osmanlı’dan sonra ilk defa laik Cumhuriyet’te nefes aldılar. Ama bekledikleri özgürlükler gerçekleşmedi. Hanefi İslamı kendi resmi dinsel anlayışı olarak kabul eden Osmanlı adeta yeniden ama başka bir biçimde iktidarda yer aldı. Laik Cumhuriyet kuruldu. Ama devletin resmi dinsel anlayışı değişmedi. Hanefi İslam laik Cumhuriyet’in resmi dini oldu. Alevilik yine dışlandı. Laik Cumhuriyet Hanefi İslam’a sponsorluğa devam etti. Alevilere yapılan haksızlık giderilmedi. Bugün Aleviler’den de alınan vergilerle oluşan genel bütçeden oluşan Diyanet bütçesi Hanefi İslama ve içinden çıkan laik Cumhuriyet karşıtı, demokrasi karşıtı, insan hakları karşıtı, kadın hakları karşıtı kesime sponsorluk yapmaya devam ediyor.

KAYNAKLAR

- *Cemalettin Çelebi; Alevi Bektaşî Yolu, 1998 Ankara*
- *Bedri Noyan; Bektaşilik (6 cilt) 2002 Ankara*
- *Rıza Zelyut; Alevilik, 2001 İstanbul*
- *Cemal Şener; Alevilik Olayı 2002 İstanbul*
- *Baki Öz; Alevilik Nedir, 1998 İstanbul*

a) Tahtacılar, Çepniler, Sıraçlar, Abdallar v.b.

Aleviler, Türkmen’dir. Bazı yörelerdeki Aleviler boy adları ile soy adları ile isimlendirilir. **Çepniler**, Sıraçlar Türkmen boy adlarıdır. Anadolu’da bu şekilde isimlendirilen yaklaşık 50 civarında toplumsal kesim vardır. Çepniler, Karadeniz’e gelen ilk Türkmen boylarıdır. Ege ve Marmara’da dağınık olarak yaşayan Alevilere Çepni adı verilir. Sıraçlar’da Tokat ve yöresindeki Türkmen boylarından bir kesime verilen boy adıdır. Bunları ayrı “**etnik grup**” olarak ifade etmek doğru olmaz.

Tahtacılar, ise, Toroslar’da, Ege’de Kazdağı’nda, Muğla yöresinde orman köylerinde yaşayan Alevi Türkmenler’dir. Onlar geçimlerini orman ürünleri ile karşılarlar. İçlerinde Alevi’de vardır. Sünni de vardır. Tahtacılar, Alevidir. Yörükler Hanefidir. Bu ayrım Türkmenler’in yaptığı işten kaynaklanmaktadır. Mesleki bir ayrımdır. **Abdallar**’da Orta Anadolu Kırşehir yöresinde yaşayan bir Türkmen boyudur. Geçimlerini davul, zurna çalarak, bağlama çalarak sağlarlar. Düğünlere bu yörede bunlar müzik için çağrılır. Tamamen bir mesleki isimdir. Abdalların inanç olarak çoğunluğu Alevi’dir.

Tahtacılar’da, Abdallar’da Türkmendirler. Bu ayrımlar mesleki ayrımlardır. Sosyolojik olarak, antropolojik olarak elbette inceleme konusu olabilir. Ama, “**Türkiye’de Etnik Gruplar**” adlı bir kitapta bu meslekler, “**etnik grup**” olarak geçerse bu o çalışmanın önemli bir zaafı olarak kabul edilir.

KAYNAKLAR

- *İsmail Engin, Tahtacılar, 1998 İstanbul*
- *Veli Asan, Tahtaçlar, 2001 Ankara*
- *Baha Sait, Anadolu’da Aleviler Bektaşiler 1994 İstanbul*
- *Neşet Çağatay, Tahtacılar, İslam Ansiklopedisi*
- *Mehmet Eröz, TaktacıKöyü, 1564 İstanbul*

- *Murat Küçük, Cemaati Tahtacıyan 1995 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul*
- *A.T. Önder, Türkiye’nin Etnik Yapısı 1999 Ankara*
- *Zihi Papakçı, Terekemeler (Karapaklar) 2002 İstanbul*

3) Şİİ TÜRKLER

Şiilik denilince hemen akla İran geliyor ve tüm Şiiler’in Fars olduğu sanılıyor. Halbuki bu algılama hatalıdır. Şiilik, İslam içinde tıpkı Alevilik, Hanefilik, Şafilik, Mevlevilik gibi bir yorumdur. Esas olarak ise, Farsların İslamı yorum yorum tarzıdır.

İran’da Farslar’ın dışında; Aleviler, Kürtler, Afganlar, Özbek Türkleri, Azeri Türkler’de var. Kuzey İran ya da güney Azerbaycan daki nüfusun %90, Azeri Türkmendir. İran’ın yaklaşık 35 milyon nüfusu var. Bunun yaklaşık 15 milyonu Türktür. Türkler’in 1 milyon kadarı Alevidir. Diğerleri ise Şii’dir.

İran ile Azerbaycan ve Türkiye komşudur. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bile İran, Selçuklu ve Osmanlı haritası içinde bulunuyordu. Bu nedenle İran’da yoğun sayılabilecek bir Türk nüfus bulunuyor. İran’ın komşu illeri olan; Kars’ta, Iğdır’da ve Ardahan’da yoğun bir Şii Türk nüfus bulunuyor. Son yıllarda güçler nedeni ile, geçmişte ve yakın geçmişte İran’dan gelen göçler kanalı ile İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentlerde hayli Şii Türk nüfus var. Türkiye sınırları içinde yerleşik ve göçmen gelen Şii Türkler’in sayısı yaklaşık 1 milyon civarında bulunuyor. Bu nüfus; Kars, Iğdır, Ardahan, İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerde bulunuyor.

KAYNAKLAR

- Abdülbaki Gölpınarlı, Şiilik, 1986 İstanbul
- P.A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar 1992 İstanbul
- A.T. Önder, Türkiye’nin Etnik Yapısı, 1999 Ankara
- Doğan Avcıoğlu Türklerin Tarihi (5 cilt) 1986 İstanbul
- Fars’ın Türkleri Atlas Dergisi Ağustos 2004 İstanbul

4) HİRİSTİYAN TÜRKLER

(GAGAVUZ ve KARAMANTÜRKLERİ)

1) GAGAUZ TÜRKLER

Gagavuz Türkleri ve Karaman Türkleri’ni ayrı birer “etnik grup” olarak nitelemek Türkleri inandıkları din yada mezhebe göre etnik grup yaratma düşüncesinin sonucudur. Gagavuz Türkler, İslamiyeti tanımadan önce Hristiyanlığa inanan Türkler’dir. Türkçe konuşurlar. Ortodoks Hristiyanlığa inanırlar. Moldavya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya gibi ülkelerde azınlık grup olarak yaşıyorlar. Moldavya’da Özerk bir Cumhuriyetleri var. Balkanlar’dan Türkiye’ye gelen göçlerde özellikle Bulgaristan ve Romanya’dan gelen göçlerle Türkiye’ye de gelenler olmuştur. Bunlar; Edirne, Çanakkale-Biga, İstanbul, Ankara, İzmir gibi yerlere yerleştirilmiştir. Bazıları Türkiye’ye 93 Harbi sonucu gelmiştir. Dışardakiler ibadetlerini kilisede Türkçe yapıyor. Türkiye’ye gelenler zaman içinde Hristiyanlığı unutmuşlar.

Kendilerine Gökoğuz diyorlar. Gagavuz ötekiler tarafından aşağılama olarak kullanılmış. Moldavya’ya bağlı Gagavuz özerk Cumhuriyetinde 50 kişilik meclisleri var. Bayrakları; Gök mavisi renkli üstünde kurt başı var. Kurt güç kaynağı anlamına geliyor. Başbakanları; Fodor Monolov,

Cumhurbaşkanları; Stefan Topal Mihailoğlu'dur. Moldav ya da 300 bin nüfusları var.Türkiye'de misafir olarak gelen gruplar dışında Gökoğuz Türkü yok denecek kadar azdır.

2) KARAMAN TÜRKLERİ

Karaman Türkleri, Osmanlı döneminde "Karaman Beyliği"nden kalan Türkler'dir.Bir dönem Karamanoğlu Mehmet Bey'in "**Bey**" olduğu Türkmen Beyliği'dir. Kaynaklardaki bilgiye göre; Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyan olan Türkler'dir. Yazı dilleri Yunan Alfabeti ile ama yazılan dil Türkçe'dir.

Kökenlerine ait iki görüş var.

1) İlk görüş: Karamanlılar, Ortodoks Rum'dur. Dilleri Türkçe tarafından asimile edilmiştir.

2) İkinci görüş; Karamanlılar Türktür. Ama Ortodoks Hristiyanlığa inanıyorlar. Doğan Avcıoğlu Karamanlılar için; dilleri Türkçe, dinleri Hristiyan diyor.Hamdullah Suphi; bu Ortodoks kadınlardan yüzlerce eski Türkçe kelime öğrendim diyor. Evliya Çelebi; Rumcabilmeyen Hristiyanlar diyor. Avram Galanti; Rumlar, Yunanca bir tek harf bilmezdi diyor.

Karaman Türkleri; Konya, Karaman, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Ankara, Kapadokya, Aksaray, Ihlara, Ürgüp, Göreme'de yaşarlar.

1923 Mübadelesinde; Hristiyan oldukları için Yunanistan'a gönderilirler. Kapadokya'dan yaklaşık 60 bin kişi bu zorunlu göç sonucu Yunanistan'a gider. Balkanlar'da ise, İslamiyet'e inanıp Türkçe bilmeyen 100 bini aşkın insan 1923 mübadelesi ile Türkiye'ye gönderilir. Bu olayıBernard Levis şöyle değerlendiriyor: "**Vatana kavuşma değil, gurbete sürgün**" diyor. Prof. Dr. Kemal Karpat ise; "Slav kökenli Türkçe bilmeyen Pomak, Bosnalı, Hersekli, İslam olduğu için Türk kabul edilmiş, Hristiyan fakat Türk kökenli olduğu için Türkçe konuşan Gagavuzlar, Karamanlılar Anadolu HristiyanlarıTürk kabul edilmemiş Yunanistan'a gönderilmiş."

Karamanlılar; kendilerini Anadolu Hristiyanı olarak niteliyorlar. Konuştukları dil ise, "sade Türkçe", "Anadolu lisani" diyorlar. "Karamanlîca", Karamanlı Türkçesi" adlarını veriyorlar.

Bugün İstanbul-Karaköy'de kapısında; "Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi" yazılı olup altında ise; "İstanbul Baş Episkoposluğu-Anadolu Ortodoks Kilisesi Kuruluş Tarihi 21.9.1922" yazan kilise ve minik cemaati Karaman Türkleri'nden bugüne kalan bir miras sayılıyor.

Kurtuluş Savaşı'nda Karamanlılar'ın bir kısmıYunanlılar'ı bir kısmı ise Türk tarafını desteklemiştir. Papa Eftim, 1922 yılında Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı çıkarak Türk Ortodoks Hristiyanları Patrikhanesi'ni kurar. Türk olmaları nedeni ile ayrı bir kilisede birarada olmaya karar verir. Ama bu çaba olumlu sonuç vermez. Anadolu'daki tüm Ortodoks Hristiyanlar milliyetlerine bakılmaksızın mübadeleye dahil edilir.

Mustafa Kemal, ağırlığını koyarak Kurtuluş Savaşı sırasındaki yararlılıkları nedeni ile Papa Eftim'i mübadeleye dahil etmez. Bunda; Lozan Antlaşması'na göre Fener Patrikhanesi'nin ülke dışına çıkarılması sırasında doğacak boşluğun Papa Eftim vasıtası ile giderme ya da en azından Patrikhane'nin gücünün dengelenmesi düşünceside olabilir.

Papa Eftim, MustafaKemal'in desteğini arkasına alınca İstanbul'a gelir. Türk Ortodoksları Patrikhanesi'ni kurar. O gün bugündür Türk Ortodoks Patrikhanesinin çanı çalıyor. Kilisenin yurtsever çizgiside Papa Eftim'den miras olarak devam ediyor.

Bu kilise dışında; **Protestan Hristiyan Türkler** son yıllarda oluşan bir yapılanmadır. Bu oluşumda son yıllardaki "**misyoner**" çalışmalarında bunda payı olsa gerekir. Daha çok ev kiliseleri tercih eden bu kilise taraftarlarının sayıca fazla olduğu sanılmıyor. Tahminen 100-200 kişilik bir cemaat sayılır.

Son on yıldır, “**Türk Katolik Cemaati**” adı basında hiç duyulmadı. Bir kiliselik cemaatinin olup olmadığı tartışmalıdır. En son 21 Haziran 2004 tarihli Cumhuriyet gazetesinde kilisenin dini temsilcileri yanlarında Av. Kezban Hatemi ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile çekilmiş bir fotoğrafı ve alt yazıyı bilginize sunmak isterim. “Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Assompsion Rahipler Topluluğu’nun ardından dün **Türk Katolik Cemaatleri Ruhani Reisleri Kurulu**’nu kabul etti. Katolik rahipler, görüşmede Assompsion Rahipler Topluluğu gibi İstanbul’daki kilise, okul ve huzurevlerinin bulunduğu arazilere ilişkin kullanım hakkı istedi. Erdoğan, yapılması gereken ne ise yaparız taahhüdünde bulundu.” Diye yazıyor.

Türkiye’de Türk halkı Hristiyan dünyasına ve Türkiye’deki Hristiyanlara karşı genel olarak olumlu duygular taşıyor. Bunun dışındaki davranış biçimi çok münferittir. Ve siyasi bir yaklaşım içerir. Hristiyan biri ile tanışmak, dost olmak, komşu olmak geleneksel Türk için adeta bir ayrıcalıktır. Türk halkı genel olarak Batı yani yabancı hayranıdır. Evliliklerde bile gerektiğinde, Alevi-Sünni, Türk-Kürt ayrımı nedeni ile evlilikler gerçekleşmez. Ama aday kız ya da erkek yabancı olursa bu iş daha kolay olur. Bazı sıra dışı olanlar sayılmazsa geleneksel Türk halkının davranışı böyledir. Bu nedenle Türkler’de Hristiyan düşmanlığı yoktur. Türkler inançları gereği İslam kökenli türbe ve ziyaret yerleri gibi Hristiyan kökenli dinen kutsal kabul edilen yerleride ziyaret eder, kurban keser, dua eder, lokma dağıtır, şefaathiler. Tıpkı; Meryem Ana gibi, AyaYorgi gibi, Sen Antuan gibi v.s. Geleneksel Türk halkında Hristiyan düşmanlığı yoktur. Tam tersine Hristiyan yani Batı’lı hayranlığı vardır.

KAYNAKÇA

- Yakup AYGİL, *Hristiyan Türkler’in Tarihi*, Ant Yayınları, 1995 İstanbul
- L. Ligeti, *bilinmeyen İç Asya*, 1986 Ankara
- Dr. Harun GÜNGÖR, *Gagauz Türkleri* 1991 Ankara
- Erol GÜNGÖR, *Hristiyanlaşan Türkler*, 1983 Ankara
- Hale Soysu, *Kavimler Kapısı*, 1992 İstanbul
- Mustafa Ekincilikli, *Türk Ortodoksları*, 1998 Ankara
- Harun GÜNGÖR, *Gogauz Türkleri’nin Etnik Yapısı*, 1998 İstanbul

ARAPLAR

Cumhuriyet tarihimizde bir ilk gerçekleşti. Hükümet AB’ne girme koşullarına endeksli olarak Türkçe dışında konuşulan dillere radyo ve Tv’de yayın yapmaya başladı. Bu alanda artık yeni bir dönemin başladığını söyleyebiliriz. Tabi burada aslında amaç, Kürtçe’ye radyo ve televizyonda yayın hakkı verilmesidir. Bu konuda gelebilecek tepkileri asgariye indirmek içinde Kürtçe yayının yanına; Zazaca, Arapça, Boşnakça, Çerkesce’de arkadaş yapıldı.

Dünya Konjoktürü, OrtaDoğu’daki gelişmeler AKP ABD ilişkileri ve AKP İslam ülkeleri ilişkileri düşünüldüğünde bu olayın düşünülp taşınılarak uygulamaya konduğunu söylemek biraz zor görünüyor. Kürtçe meselesi bir türlü çözölmeli idi. Ama acaba bu çözüm olabilecek en iyi seçenekmiydi.

Peki Kürtçe’nin yanında bugüne dek en küçük talepleri olmayan Boşnakça radyo ve Tv’de yayın hakkıda ne oluyordu? Nitekim bu konuda Boşnaklar, tepki de geç kalmadılar. 11 Haziran 2004 günü 12 tane Boşnak Kültür ve Yardımlaşma Derneği ve Vakfı gazetelere açıklamanın dışında birde “**Yüce Türk Milletine**” diye ilan vererek; “Bizim böyle bir yayına ihtiyacımız ve talebimiz yoktur... Azınlık gibi algılanmamıza sebep olacak, talebimiz olmayan bu uygulamanın **muhtemel olumsuz sonuçlarından sorumlu olmayacağımızı kamuoyuna duyururuz.**” diyorlar.

Yine Çerkesler, Araplar içinde sürpriz sayılabilecek TRT'nin radyo ve TV yayını için Çerkeslerin ve Araplar'ında önemli bir kısmının Boşnaklar gibi düşündüğünü çok rahat yazabilirim. Zazaca yayın Zazalar için adeta piyangodan çıkmışken Kürtler için ise Kürtçe yayın; **“verilen silahlı mücadelenin siyasi sonuçları”** olarak yorumlanmaktadır.

Her şeye karşın bu uygulama ülkemizde yeni bir dönemi başlatmıştır. Sürgit yasaklarla hiçbir toplumsal sorunun çözülmediğine tarih tanıktır. Temennimiz; zamanlama bizim kaygı duyduğumuz gibi sonuçlanmaz ve toplumsal barışa hizmet eder.

Şimdi gelelim başlıktaki konumuza; TÜRKİYE'DEKİ ARAPLAR'a...

Türkler, Araplar'la İslamiyet ile tanışınca tanışırlar. Yıl olarak ise; 8.9. yüzyıl... O zamandan beride Araplar'la olumlu ya da olumsuz biçimde iletişim halindeler...Türkler için İslam Arap Orduları demektir. Arap denilince akla gelen ise İslamiyet'tir. Halbuki Araplar'ın tamamı İslam değildir. Hristiyan, Yezidi, Musevi Arap olduğu gibi Arapların tümü İslamiyet'in aynı mezhebine de mensup değil. Araplar'ın Hanefisi var, Şafii'si var, Hambeli'si var, Malikisi var, Vehabisi var, Şii'si var, Alevisi var.

Türkiye'deki Araplar bize Osmanlı'dan mirastır. Osmanlı'nın yükseliş döneminde; Fas, Tunus, Cezayir, Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen, Arap Yanmadası, Basra Körfezi, Irak, Ürdün, Kudüs, Filistin, Kuveyt, Bileşik Arap Emirlikleri, Libya, Mezopotamya, İran'ın bir kısmı Osmanlı mülkü idi. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında bugün yaklaşık 50 devlet kurulmuş bulunuyor. Türkiye'deki Araplar Osmanlı İmparatorluğu dağılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra misak-i milli sınırları içinde kalan Araplar'dır.

Araplar dinsel değil, etnik bir ayrımdır. Türkiye'de Arap denilince tümü İslam kabul edilir. Hatta tümü **“ehli sünnet vel cemaat”** olarak kabul edilir. Yani Sünni Müslüman sayılır. Hatta bazı kesimlerde İslam sevgi ve saygısı Arap sevgisi ile özdeşleşmiştir. Araplara; **“Kavmi-necip”** (üstün kavim) denilir. İyi İslam olmak için adeta Araplaşmak gerekir gibi bir anlayış vardır. Arap olan Müslümanlar dışındaki Müslümanlar; **“Mevali Müslüman”** ikinci sınıf Müslüman, köle Müslüman olarak görülür. Ama gerçek durum böyle değildir.

TÜRKİYE'deki Arapları 3 ana guruba ayırarak incelemek gerekir. 1) Sünni Araplar, 2) Alevi Araplar (Nusayriler) 3) Hristiyan Araplar.

1) SÜNNİ ARAPLAR

Araplar ayrı bir millettir. Ama uluslaşmanın kendi iç dinemiği ile gelişmemesi nedeni ile yabancı büyük devletler Ortadoğu'daki beklentilerine bağlı olarak bir millet ama 20 civarında devletten oluşmuştur. Bu etki ülkelerin haritalarına dek yansımıştır. Haritalarında girinti çıkıntı yok gibidir. Adeta haritalar masa başında cetvelle çizilmiştir.

Türkiye'nin komşuları ve tarihsel ilişkilerinin çoğu Araplar'la olmuştur. İşte bazı Arap devletleri; Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, Suriye, Mısır, Libya, Fas, Cezayir, Tunus, Sudan, Kuveyt, Ürdün, Filistin, Yemen...

Türkiye'deki Araplar'da ülkemizin Arap coğrafyasına yakın coğrafi bölgelerinde yaşamaktadırlar. Sünni Araplar daha çok Mardin, Siirt, Urta, Bitlis, Urfa, Hatay ve son yıllarda göçler nedeni ile İstanbul, Ankara gibi illerimizde yaşamaktadırlar. Mardin'in, Tur Abdin'in güney-batısında Midyat, Nusaybin, Gercüş, Kızıltepe, Savur gibi ilçelerinde yaşarlar. Urfa'nın ise, Harran ovasındaki köylerinde Akçakale, Viran Şehir, Hilvan, Silvan'da Hatay'ın ise Amik Ovası'nda yaşamlarını sürdürürler.

Arapları tarihçilerin yazdıklarına göre; ilk defa Suriye'ye Neptun kralları çağırır. Büyük İskender Suriye'ye geldiğinde burada Adnaniler hakimdir. Halife Ömer zamanında, Muaviye Şam valisi iken sahil şeridi Araplar'ca işkan edilir.

Bu yörelerdeki Araplar Sünni İslam'dır. Ama çevredeki Kürtler gibi Şafii'dirler. Arap olupta Şafii olan Türkiye dışında yok gibidir. Bu durum; Şafii Arapların etnik kimliğini tartışma konusu yapmıştır. Acaba; Şafii Araplar tercih olarak Şafiiliği seçmiş Araplar mıdır? Kürtleşmiş Araplar mıdır? Yoksa Kürt olup tarihsel süreç içinde Araplaşmış Kürtler midir?

Cumhuriyet döneminde Araplar'ın ilişki ve çelişkileri daha çok coğrafi yakınlık nedeni ile Türklerden çok Kürtlerle olmuştur. Kamuoyunda çoğu kez Arap ve Kürt ayrımı yapılamadan doğulu herkes Kürt olarak algılanır. Araplar'ın çoğu Arapça dışında Kürtçe'yi de çok yaygın ikinci dil olarak konuşmaktadırlar.

Arapça, dilbilimcilere göre Sami dil gurubundadır. Türkiye'de yaşayan Araplar arasında da birçok lehçe farkı vardır. Sadece Mardin'de 11 civarında lehçe farkı olduğu dilbilimciler tarafından tesbit edilmiştir. Hatta bölgede Hristiyan Araplar'ın konuştuğu Arapça ile Müslüman Araplar'ın konuştuğu Arapça bile farklıdır. Hristiyan ve Musevi Araplar'ın konuştuğu bir başka Arapça lehçeyi Müslüman Araplar anlayamazlar. Diyarbakır lehçesi, Sason lehçesi, Bitlis lehçesi, İdil lehçesi, Hatay'da yaşayan Lübnan-Suriyelilerin lehçesi, Urfa-Harran'da Bedu Suriyelilerin lehçesi Arapça lehçelerinin bazılarıdır.

Bu denli karmaşık lehçe ilişkileri Araplaşmış Kürtlerden olduğu gibi Kürtleşmiş Araplardan da sosyolojik olarak söz etmek gereğini ifade ediyor. Yine aynı yörede Kürtleşmiş Türklerin ve Araplaşmış Türklerinde varlığından söz etmek olası görülüyor.

Nüfus olarak ise adı geçen bölgede 1965 sayımlarına göre; 365, 340 kişinin Arapça konuştuğu bunun 179.309 kişisi ise Sünni Araplar'dan oluştuğu tesbit edilmiştir. İkinci dili Arapça olan nüfusun sayısı ise, 357.058 kişidir. En çok Sünni Arap ise; Mardin, Urfa, Siirt gibi illerimizde yaşamaktadır.

Türkiye'deki toplumsal konumlarına baktığımızda Arapları ve Arapçayı azınlık gibi görürsek biraz yanılırız. Zira azınlık olarak kabul etsek bile (ki; nüfus olarak böyledir) oldukça ayrıcalıklı bir azınlık kesimi oluştururlar. Osmanlı döneminde zaten alfabe Arap alfabesi idi. Dil olan Osmanlıca ise Arapça-Türkçe karşımı bir dildi. Türkçe adeta ikinci dildi. Cumhuriyet'ten sonra ise uluslaşma sürecinde Türkçe birinci plana çıktı. Ama Arapça engeli bir türlü aşılamadı. Türkler bugün bile anadilleri ile ibadetlerini yapamıyor. Türkler, İslamlaşmakla kalmadı bu süreç onları adeta Araplaştırdı. Bu nedenle Arapça hala çok etkin bir azınlık dil olarak varlığını sürdürüyor. Arapça; Kuran kurslarında, İman Hatip liselerinde, İlahiyat Fakültelerinde, Camilerde v.s. etkin bir şekilde varlığını sürdürüyor. Bütün bunlar yetmezmiş gibi birde Arapça TRT tarafından devlet televizyon ve radyosu kanalı ile Arapça yayın yapmak Türkiye'nin önüne konmaya çalışılan **"etnik tuzak"**ın bir parçası olmaz.

2) ALEVİ ARAPLAR (NUSAYRİLER)

Halk arasında; "Fellah", "Arap Uşağı" ya da "Nusayri" denen topluluk Arap Aleviler'dir. Bazı kaynaklarda bu isim; "Alevi" diye de yazılır.

İslamiyet tıpkı daha önceki semavi dinler gibi tek yorumlu bir din değil. İslamiyet içinde farklı yorumlar var. Bu yorumlar Türkler, Kürtler arasında yaşandığı gibi Araplar arasında da yaşanmıştır. Araplar'ın tümü tek İslamî mezhebe mensup değil. Örneğin Suudi Arabistanlı Araplar İslamiyet'in Hambeli Mezhebinin Vehabi tarikatına inanıyorlar. Irak, İran ve Suriye'deki bazı Araplar İslamiyet'in Şii Mezhebine inanıyorlar. Kuzey Afrika'daki bazı Araplar İslamiyet'in Hambeli Mezhebi'ne inanıyorlar. Ülkemizdeki Araplar'ında bir kısmı İslamiyet'in Hanefi, bir kısmı Şafii bir kısmı Şii yorumuna inanırken bir kısımda

İslamiyet'in Alevi yorumuna yani Nusayriliğe inanıyorlar. İşte Türkiye'nin; Hatay, Adana, Mersin, İskenderun yöresinde yaşayan Araplar Nusayriler'dir.

Nusayri adı, Muhammet bin Nusayri'den geliyor. Muhammet bin Nusayri, Ehlibeyt müridi, İman Hasan Askeri'nin öğrencisidir. Doğumu kesin olarak bilinmeyen Muhammet bin Nusayri 873 de Hakka yürümüştür. Nusayrilik; nesreden, zafer kazandıran, Hz Ali'nin yanında zafer kazanmış askerler anlamında kullanılıyor. Alevilik, bir anlamda; Hatay, Lübnan, Fırat Beyleri, Suriye'de İslamî bir yorumun aldığı biçimdir.

Türkiye dışında; Suriye, Lübnan, Ürdün'de de Arapça konuşan Aleviler vardır. Türkiye'deki Nusayriler'in Arap olduğunu yazan kaynaklar olduğu gibi; "Hatay, Adana, Tarsus, Mersin'de kalabalık bir gurup olan Nusayriler'in çoğunluğu Arapça konuşurlar ancak kendilerini Arap olarak görmezler" diyen araştırmacılar da vardır. Bunlardan Dr. Ali Tayyar Önder; "Kendi ifadelerine göre ataları HarunReşit'in yerine geçen oğlu Mutasım'ın Türk annesinin Horasanlı kavimleridir. Tarihi veriler de grubun açıklamasını doğrulamaktadır." diyor. Yani iddiaya göre; Arap Aleviler olan Nusayriler etnik olarak Arap değil, Abbasiler döneminde sarayla ilişkileri iyi olan Türkmenlerin tarihsel süreç içinde Araplaşmışmalarıdır. Yani Araplaşmış Türkmenlerdir. Anadilleri Arapça olduğu halde kendilerini Arap değilde Türk diye ifade etmeleri bu tarihsel durumdan kaynaklanıyor olabilir.

Arap Aleviler'in nüfus sayısını ise; 1965 sayımlarına göre; 183.000 1972 yılına göre; 290.000 kişi olduğu belirtiliyor. Türkiye'de adı geçen yörelerde Araplar'ın toplam nüfusunun 1 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Araplar, Türkiye'de diğer toplumsal kesimler ile o denli içli-dışlı olmuşturki birçok kimse bir zamanların dışışleri bakanı Vahit Halefoğlu'nun, Jet Fadıl'ın, şimdiki başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın Arap olduğunu nereden bilebilir. Bunlara benzer yüzlerce örnek sayılabilir. O zaman Arap olupta ayrımcılığa tabi olmaktan söz etmek oldukça zorlama olur. TBMM'de yaklaşık; 30 Arap milletvekilinin olduğunu bilmem belirtmenin bir anlamı var mı?

Arap Aleviler'de yoğun bir Hz. Ali sevgisi vardır. Bu duygu halini **Aşık Virani** divanındaki nefeslerinde çok başarılı ifade etmiştir. Arap Alevileri ile Türk Aleviler arasında Alevilik ile ilgili bazı farklar vardır. Ama bunlar daha çok biçimsel farklılıklardır. Arap Aleviler'de Arap kültürünün etkileri görülmektedir. Bu Arap coğrafyasının etkisidir. Örneğin Türkmen Aleviler'de kadına hiçbir ayrımcılık yok iken Arap Aleviler'de kadın ikinci plandadır. Kadın-erkek birlikte ibadet yapmıyor. Semah dönmüyor. Bağlama yok. Dedelik yerine şeyhlik var. Musahiplik yerine Amca var. Talibi, genci Amca yetiştiriyor. Arap Aleviler'de, asimile olanlar dışındakiler ibadet olarak Cem yapıyorlar. İbadetlerini dergahlarda yapıyorlar.

Hatay, İskenderun, Adana ve Mersin'deki Arap Alevileri'nin toplumsal yaşamları Siirt, Mardin ve Urfa yöresinden oldukça farklıdır. Buda Alevi olmalarının dışavurumundan kaynaklanıyor. Örneğin bu yöredeki Arap Aleviler baştan beri Laiklik ve Cumhuriyet'in yanında yer almışlardır. Mustafa Kemal ve devrimlerinin yanında dünde bugünde yer almakta tereddüt etmemişlerdir.

Hatay'dan sözederken, 1938'de Hatay'da kurulan 17. Türk Devleti **HATAY CUMHURİYETİ'**nden de söz etmek gerekir. Suriye o yıllarda Fransız sömürgesidir. Hatay Türkiye'ye dahil olmak ister. Fakat bu engellenir. Bunun üstüne 1938 yılının ağustos ayında Hatay'da Tayfur Sökmen'in Cumhurbaşkanlığında **HATAY CUMHURİYETİ** kurulur.

1938 Ağustosunda Hatay'da milletvekili seçimi yapılır. 40 milletvekilli bir meclis oluşur. 2 Eylül 1938 de Hatay Cumhuriyeti faaliyete geçer. Bir yıla yakın bir süre faaliyet gösteren **HATAY CUMHURİYETİ** Fransızlar'ın, İngilizler'in ve Suriye'nin engellemelerine karşın 27 Haziran 1939'da **HATAY CUMHURİYET MECLİSİ**'nin kararı ile TÜRKİYE'ye katılır. Bu olay diplomasi tarihine Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün diplomasi zaferi olarak geçer.

Hatay, İskenderun, Adana, Mersin, Samandağ, Kırıkhan, Altınözü yörelerindeki Arap'ların çoğunluğu Alevi'dir. Hatay'ın nüfusu yaklaşık 1.200 bin kişidir. Hatay'ın %80'i Alevi'dir. Hatay TBMM'e son seçimlerde 4 milletvekili vermiştir.

3) HİRİSTİYAN ARAPLAR

Musevilik ve Hristiyanlık tarih olarak İslamiyet'ten daha öncedir. Bu üç tek tanrılı dinde aynı coğrafyada Ortadoğu'da ortaya çıkmıştır. Bu bölgede ise daha çok Araplar yaşıyor. Museviliği de, Hristiyanlığı da, İslamiyeti de benimseyen Araplar olmuştur. Ayrıca Yahudiler ile Araplar'ın akraba olduğunu da tarih kitapları yazıyor. Beni İsrail oğullarını kastediyorum. Hatay ilk Hristiyanlık merkezleri sayılır. Kilikya coğrafyası içindedir. Arap Hristiyanlara **Nasrani** adı verilir.

Hatay'ın Türkiye'ye 1938'de katılmasından sonra Hristiyan Araplar Lübnan ve Suriye'ye göç ederler. Oradan da Avrupa ve Avustralya'ya giderler. Hatay Hristiyanlıkta kutsal kenttir. Antakya Patrikliği daha sonra Şam'a taşınmıştır. Dünyada Arap Hristiyanlar'ının sayısının bir milyon kişi olduğu ifade edilir. Türkiye'de ise Arap Hristiyanların sayısının 10 bin kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. 19. y.y. dan beri Arapça Ortodoks Arap Kilisesinin ayin dili olarak kabul edilmiştir. Katolik Melkitlerinin Bizans ayinlerinden miras aldıkları ayinlerin yapıldığı dilde Arapça'dır.

Arap Ortodoks Kilisesi'nin 1930 yıllarında Hatay'da 300 bin kişi olduğunu bazı kaynaklar yazıyor. Daha önce; Erzurum, Diyarbakır, Mersin ve Antakya'daki Piskoposluklar zamanla etkisini kaybederek kapanır. Son yıllarda "inanç turizmi" ve benzer yöntemlerle bölge Hristiyanlık açısından turistik anlamda olsa da çekim merkezi yapılmaya çalışılmaktadır.

KAYNAKLAR

- C, J. Edmands, *Kürtler, Türkler, Araplar*, 2003 İstanbul
- İnan Keser, *Nusayriler*. 2002 İstanbul
- Virani Hayatı ve Eserleri 2001 İstanbul
- M. E. Galib et-Tavil, *Nusayriler*, 2000 İstanbul
- P. A. Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar*, 1992 İstanbul
- O. Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji* 1997 İstanbul
- A. T. Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, 1999 Ankara
- Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, 1997 İstanbul

KÜRTLER

20. yüzyılda belkide hiçbir topluluk hakkında Kürtler kadar çok yazı yazılmamıştır. Araştırma yapılmamıştır. Kürtler'in kökenleri, dili, dini, diğer kültürel özellikleri bu denli didik, didik edilmemiştir. Bu yüzyılda Kürtler hakkında binlerce eser yazılmıştır. Son 10 yılda Türkiye'de sadece bu satırların yazarının kütüphanesinde biriken kitap sayısı 1000'i bulmuştur. Yayınlanan dergi sayısının çeşidi ve çıkan sayıları yüzlerce olmuştur.

Kürtlüğe ilk ilgi Rusya kaynaklıdır. V. Minorsky, B. Nikitin, Jaba gibi Rus Kürdologlar konuyu iyi araştırmak için Urumiye ve Erzurum konsolosluklarında bile görevlendirilmişlerdir. Ruslar, 1856 Paris Antlaşması ile sıcak denizlere boğazlar yolu ile inme umudunu kaybedince hemen 1860'da St. Petersburg Üniversitesi'nde bir Kürdoloji bölümü kurmuşlar Jaba, Nikitin, Bazinin ve Minorski Kürtlüğü incelemek için görevlendirmişlerdir.

General Maslofsky Rus projesini şöyle anlatır. “Rusların bu uğurdaki gerçek niyet ve ülküleri Fırat boylarında Rus-Kazakları ile Mujiklerini yerleştirmek, yani buralarda Kırım ülkesi, Kuban boyları ve Karadeniz’in doğusu gibi Ruslaştırarak, İskenderun ile Basra Körfezi’ne çıkmaktır.”(1)

B.Nikitin Kürt tarihi ile ilgili olarak; “Tarih ve dilbilim alanında yaptığımız bu gezi henüz bir çok noktayı karanlıkta bırakıyor ve Kürtlerin kökenleri üzerinde ancak bazı **varsayımlar** öne sürmemize imkan veriyorsa, antropolojide bize bu konuda fazla yardımcı olamayacaktır” diyor. Yani Kürtler’in kökeninin belirsiz olduğu, tartışmalı olduğu vurgusunu yapıyor

Nikitin gibi Minorsky’inde Kürtler hakkında yazdıkları bazı Kürtler tarafından bayrak gibi algılanır. Ama bakın Minersky; **“Kürtlerin menşei meselesinin hallini, Kürt, ananeleri ve İslam kaynakları kolaylaştırmamaktadır.”** diyerek Kürtlerin kökeni konusunda çok iddialı konuşmamak gerektiğini yazıyor. “Kürtlerin Kökeni” kitabı ile Kürtler arasında önemli bir ün edinen **İhsan Nuri** bile kitabında Kürtlerle, Kürtlerin ataları kabul edilen Medler hakkında bir ilişki kurmanın tarihsel zorluklarından bakın nasıl söz ediyor: **“Bugün Med diye bir aşiret de yoktur. Medistan’ın merkezinde Kürt milletin ortaya çıkması nasıl olmuştur?”** Kemal Burak’da tıpkı İhsan Nuri gibi; Araplar’ın fethinden önce Kürt Tarihi, sanatı ve diğer kültürel özellikleri hakkında yeterli bilginin mevcut olmadığını ifade ediyor.

Kürtlere ısrarlı tarih oluşturma çabaları çok parlak sonuçlar oluşturmamıştır. Çünkü bu konuda araştırma yapanların çabası Kürtlüğü binlerce yıl öncesine götürmek ve Mezopotamya coğrafyasında Kürtlere bir tarih bulmaktır. Halbuki, **her etnik kimlik belirli bir dönemin ve belirli şartların oluşturduğu bir olgudur.** Tarihin belirli bir döneminde farklı bir çok toplumsal yapı belirli şartlar altında toplumsal harman oluş surecinden geçerek yepyeni bir etnik kimlik oluşturabilir. Tarihte Etiler, M.Ö 2000’li yıllarda, Hunlar M.S. 4.5. yüzyılda oluşmuş etnik kimliklerdir. Bugün bunlar toplumsal olarak tarihe mal olmuşlardır. Silinmiş gitmişlerdir.

Kürtlere ilgi, Ruslar’dan sonra tarihi olarak Batılı büyük güçler tarafından olmuştur. Geleceğe yönelik planlarında tesadüflere yer bırakmak istemeyen Batılılar hazırlıklı olmayı kendine ilke edinmişlerdir. Onlar işe, dünyanın başlıca petrol yatakları olan Orta Doğu’nun etnik haritasını en ince detaylarına kadar araştırmakla başlamışlardır.

Türk, Fars, Arap dışında kendi denetimlerine tabi yeni bir toplumsal gücün Orta Doğu’da olması kendileri için gereklidir. Orta Doğu’da oynanacak satrançta böyle bir taş hayati önemde olabilir. İşte bu yeni unsuru keşfetmek için ilk masum, barışçı yol **“bilim aşkı ile yanıp tutuşan”** sosyologları, antropologları yani araştırmacıları bölgeye yığmaktır. Kürt milliyetçileri ise, **“mal bulmuş mağribi” misali** bu araştırmacıların ardından ütopyalarını oluşturmaya başlamışlardır.

Sonuçta; bu maksatlı, dışarıdan belli bir amaç için yönlendirilen duygusal çabalar sosyal bilimlerin şaşmaz, taviz vermez nesnel yaklaşım ilkeleri karşısında yenik düştü. Ortada varsayımları aşmayan birbirleriyle ve zaman zaman kendi ile çelişen çok farklı **“tezler”** ortaya çıktı. Ve hala Kürtlerin kökeni aydınlatılmadı. Nikitin’in, Bazinin’in, Minorsky’nin, Bruninessen’in v.s. tezlerinin hem Kürtçülüğü savunanlara hem Türkçülüğü savunanlara, hem Zazalığı savunanlara hem karşı tezlere referans oluşturmalarının sırrı burada aranmalıdır. Bu yoğun çalışmalar, iyi ayıklanmak ve bilimsel nitelik gözeterek yine de önemli veri birikimlerini sağlamayı gerçekleştirmiştir. Doğru sonuç çıkarmak sağlıklı bakış açısına bağlıdır.

Kürtler’de, Osmanlı’dan bugüne kalan mirastır. Kürtler’in tarihini bir kısım yazarlar Mezopotamya’da 5.000 yıllık geçmişe götürür. İlk Kürt ya da Kürdistan adının, Mısır Firavunları’nın yazılarında görüldüğü, Zebur’da, Tevrat’ta görüldüğü, Babil’in çamur tabletlerinde okunduğu, Ksenefon’un “Onbinler’in Dönüşü”nde “Karduhi” adına rastlandığı bilinenler arasındadır.

Kürtler'in tarihi konusunda 3 görüş vardır. Bunlardan **birincisi**; Kürtler'in 5 bin yıldır Mezopotamya'da yaşayan bir halk olduğu, atalarının da Medler olduğu savunulur. Bu düşünce bazı Batılı Kürdologlar tarafından ve Kürt siyasileri tarafından savunulur. Bu konuda **ikinci görüş**; Kürt diye bir halk yoktur. Kürtçe diye bir dilde yoktur. Kürtçe'nin varlığına dayanarak Kürtler'in varlığı ispatlanmaya çalışılıyor. Kürtçe diye bir dil yoktur. Kırmançi, Sorani, Gorani gibi bazı kabile dilleri var. Her dil illede etnik bir kimlik olmadığına göre Kürt diye bir etnik kimlikte yoktur. Ya da dil sayısı kadar etnik kimlik var ise Kürtçe diye bir dil yoktur. Kurmanciye, Garaniceye, Soraniceye, Dimiliceye v.s. ayrı etnik toplum demek gerekir. Bu diller boy, aşiret v.s. dilleridir. Kürtler daha milliyet, millet, ulus v.s. olmuş bir toplum değildir. Millet, milliyet v.s. oluşumu öncesi toplumlardır. Kürtçe denilen dil; Farsça ve Arapça'dan oluşmuş bir lisandır. Kürtler önce Rus daha sonra da Batılı güçlerin manipüle ettikleri bir toplumdur. Alfabeti, sözlüğü, yazım kuralları v.s. bile batılı Kürdoloji Enstitüleri tarafından oluşturulan bir lisandır. Alfabeti, sözlüğü, yazılı edebiyatı, yazılı tarihi olmayan bir dildir. Her şey Batılıların talebine göre oluşturulmaktadır.

Bu konuda **üçüncü görüş** ise; Kürt diye bir toplum yoktur. Batılı araştırmacılar Kürt dedikleri Zağros kavmini Mezopotamya ülkesine bağlama saplantısı vardır. Kürtlükle ilgili pek çok veri başka bir coğrafyayı Asya Steplerini göstermektedir. Örneğin; Yenisey Elegeş anıt taşında Alp Urunga **“Ben Kürt İlhanıyım”** diye dünyaya seslenmektedir. Prof. Dr. Aydın Taneri bu düşünce tarzını yazdığı kitabın başlığına taşıyarak; **“Türkistan'lı Bir Türk Boyu Kürtler”** demiştir.(1)

Bu tartışmalar basınımızda son 100 yıldır yapılıyor. Toplumumuzda önemli tahribatlarda yapmıştır. Bu nedenle çok kan kaybıda olmuştur. Kürtler'in Kürtlüğü-Türklüğü artık geçmişte kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği üyeliği çerçevesinde oluşan konsept sonucu Kürtler'in **“Kürt”** olduğu devleti temsil eden en yetkili ağızlardan da ifade edilmiştir. Süleyman Demirel Başbakanlığı döneminde Diyarbakır ziyaretinde; “Kürt realitesini tanıyoruz. Kürtler 1. sınıf vatandaşdır” derken, Mesut Yılmaz'da başbakanlığı sırasında AB görüşmeleri ardından bir Diyarbakır ziyareti sırasında; “Avrupa Birliği'nin yolu Diyarbakır'dan geçer” diye ifade etmiştir.

Kürtçe, AB uyum yasaları Kopenhag kriterleri çerçevesinde “anadilde yayın” kapsamında Kürtçe'nin Kırmançi lehçesinde ilk yayınını 9 Haziran 2004 de TRT'de yapmaya başladı. Aynı kapsamda; Çerkesçe, Arapça, Boşnakça ve Zazaca yayında başlamış bulunuyor.

KÜRTLER'DE DİN

Kürtler'in dini yapısını incelerken 3'e ayırarak incelemek gerekir. Bunlar;

1) Sûnni (Şafii+Hanefi Kürtler)

2) Alevi Kürtler

3) Hristiyan Kürtler

Sûnni Kürtler'i, Şafii ve Hanefi Mezhebi diye bölmek gerekir. Sûnni Kürtler toplam Kürtler'in %70'ini oluşturuyor. Şafii Kürtler ise Sûnni Kürtler'in %80'ini oluşturuyor. Alevi Kürtler denilen Kürtler toplam Kürt nüfusun %30'unu oluşturuyor. Ama bu kesim Kürt olmaktan çok Kürtçe'yi 1. dil ya da 2. dil olarak konuşan kesimdir. Sosyologların ve Alevi toplumunun kanaat önderlerine göre, Kürtçe konuşan Aleviler Osmanlı'da Yavuz S. Selim-Şah İsmail arasında olan Çaldıran Savaşı'ndan sonra can güvenliği nedeni ile Kürt bölgelerine 1516 lardan sonra zorunlu göç eden Türkmen Aleviler'dir. Süreç içinde Kürtleşen toplumsal kesimdir.

Bu durumu; P. A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar” kitabında; **“Bugün Kürtleşmiş gruplar arasında önceden bir Türk kimliğine sahip olduğunu hatırlayan veya bir Türk kimliği atfedebilecek olanlarda vardır.”** Dedikten sonra, “Ayrıca Kürtler'in Türkleştiği durumlara dair

belgelerde mevcuttur.” Diyor. Tunceli ve Erzincan yaylalarında hala konar-göçer bir aşiret olarak yaşayan Şavak Aşireti için ise; “Tunceli’de yaşayan ve farklı bir kültüre sahip yarı göçebe bir grup olan Şavak bir çeşit Kurmanca konuşur, fakat konuştukları dil Kurmanca konuşan diğer insanlar tarafından anlaşılamaz, lehçeleri çok benzer olanlar bile aynı güçlüğü” yaşarlar.” tesbitini yapmıştır.

Alevi Kürtler denilen kesimin son yüzyıldır Şafii Kürtler ile hiçbir toplumsal ilişkisi nerede ise yoktur denilirse abartı sayılmaz. Şafii İslam, İslam dininin en katı yorum tarzıdır. Şafii Kürtler; Ağalık, Şeyhlik sisteminin en katı olarak yaşadığı yörelerdir. Tutucu feodal ilişkiler olan Ağalık-Şeyhlik sistemi ile İslam’ın en katı yorumu olan Şafiilik birleşince daha tutucu bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Alevilik ise, İslam’ın en hümanist en liberal en özgürlükçü yorumudur. Bu iki yorumun birbiri ile barışık yaşaması çok zordur.

Bu nedenle Aleviler ile Şafiiler’in diyalogu son yıllarda nerede ise hiç yoktur. Evlilikler nerede ise asla olmuyor. Olanlar ise başarısız oluyor.

HanefiKürtler, Hanefi İslam anlayışından kaynaklanan bir özellik olması nedeni ile Şafiiliğe kıyasla daha liberal bir İslami anlayıştır. Hanefi olan Kürtler’in daha çok Kürtleşen Hanefi Türkmenler olduğu savı var. Toplumsal ilişkiler ve kültürlerin birbirini etkilemesi sonucu Kürtleşen Türkler’in direk Şafiiliği benimsemeyip Hanefiliği muhafaza ettikleri söz konusu cemaat tarafından savunulmaktadır.

KÜRT NÜFUSU

Batı ve Türkiye kamuoyunda Kürtler denilince en çok nüfus sayıları merak ve tartışma konusudur. Türkiye’deki diğer azınlık nüfusların yaptırım gücü zayıfır. Türkiye’de Türkler’den sonra en büyük nüfusu Kürtler oluşturuyor. Kendi aralarında ise Şafii Kürt nüfusun oranı en yüksek orandır. Şafii Kürtler tüm Kürtler’in % 70’ini, Hanefi Kürtler tüm Kürt nüfusun % 10’unu, Alevi Nüfus %20’sini oluşturur. Hristiyan ve Yezidi Kürt sayısı orana giremeyecek kadar küçüktür.

1965 Genel Nüfus sayımında Kürt Nüfus; 2.219.502 dir. 1982 de Genel Nüfus sayımına göre; 3.800.000 dir. 1984 de; Genel Nüfus Sayımına göre; 6.200.000 dir. Bugün il ilçe köy düzeyinde HADEP, DEP, DEHAP’ın seçimlerde aldığı oylara göre v.s tahminen, 9-10 milyon arasıKürt nüfus bulunuyor. Bu oranın içinde 1 milyon civarında da Zaza nüfus bulunuyor.

İllere göre dağılım ise şöyledir: Şafii Kürtlerin veHanefi Kürtler’in nüfusları; Van, Hakkari, Ağrı, Siirt, Bitlis, Batman, Şırnak, Muş, Diyarbakır, Urfa illerinin nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyor. Bir kısmında bu oran %70-80 civarındadır. Kars, Mardin, Bingöl, Erzurum, Elazığ, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Maraş, Tunceli, Erzincan, Sivas’ta ise seyrek olarak bulunuyor.

Tunceli, Erzincan, Sivas’ta Şafii Kürt hiç yoktur. Osmanlı dönemindeki sürgünler nedeni ile; Cihanbeyli, Haymana, Kulu, Tokat gibi ilçelerde de vardır. Son yıllarda ki göçler nedeni ile ise; Ankara, İstanbul, İzmir başta olmak üzere, Bursa, Adana, Antalya ve Mersin’de çok önemli bir Kürt nüfus bulunmaktadır. Bu iller dışında seyrekte olsa bazı illerde de vardır.

Alevi olup Kürtçe ya da Zazaca konuşan nüfus ise; Tunceli, Erzincan, Sivas, Elazığ, Malatya, Antep, Adıyaman, Maraş, Bingöl il merkezlerinde ve Elbistan, Pazarcık, Kürecik, Akçadağ, Sarız,Çayırılı, Tercan gibi ilçelerde bulunuyor.Kürtçe konuşan ya da Zazaca konuşan Alevi sayısı ise yaklaşık 1 milyon civarındadır.

Güneydoğu illerinden Batı illerine İstanbul, Ankara, İzmir hatta Antalya, Adana, Mersin gibi illere gelen Kürt nüfus kısa zaman sonra göç etteği bölgede yaptığı seçimlerde gösterdiği siyasal davranışı göstermiyor. Bölgede “**Kürtçü**” bilinen partiye oy verdiği halde Batıdaki kentlere göçtükten sonraaynı davranış görülüyor. Oylar başka partilere gidiyor.

Kürtler’de grup kimliğini oluşturan ortak koşul etnik kimlikten ziyade dinsel hatta mezhepsel kimliktir. Etnik kimlik ikinci planda kalır.Örneğin; seçimlerde geleneksel Şafii Kürt seçmen, önce dinimin partisi diye ifade ettiği Refah-AKP çizgisi, sonra milliyetimin partisi diye ifade ettiği etnik kimliğe öncelik vermektedir. Kürt bölgesinde feodalizm ağırlıklı olarak kendini toplumsal hayatta hissettirmektedir. Bölgede merkezi otoriteden çok mahalli otorite olarak ağanın otoritesi hakim olan otoritedir. Mahalli otorite olarak “**AğalıkSistemi**” karşısına alan merkezi otorite temsilcisinin adeta yönetim şansı yoktur. Tüm bölgedeki düzenleme adeta bölgedeki bu “**denge**” üstüne oluşturulur.

Osmanlı döneminde bu durum “ağalık-şeyhlik” lehine daha hakimdi. Cumhuriyetle birlikte kısmen bu otorite sarsıldı. Osmanlı’da tüm mülk Allah adına padişahındı. Özel mülkiyet yoktu. Ama bu kural Güneydoğu bölgesi için bir istisna teşkil ediyordu. Bu bölgede Aşiret reisi olan ağalara, şeyhlere gerektiği zaman Osmanlı sarayı toprakları babadan oğula miras yolu ile geçmekte dahil veriyordu. Bu bölgede tımar sistemi uygulanmıyordu. Osmanlı sarayı Kürt feodallerine adeta rüşvet dağıtıyordu. Kürt feodalleride bölgede Osmanlı’nın adeta ileri karakolu idiler.

Kürt feodalleri Osmanlı’dan elde ettiği bu ayrıcalıklar nedeni ile Cumhuriyet’i benimsemedi. Cumhuriyete karşı Osmanlı’nın yanında yer aldı. Osmanlı’da kurulan HamidiyeAlayları kurulacakKürt devleti için adeta ordu oluşturunuyordu.Kürtlere devlet yönetimini öğretiyordu. Bazı Kürt ağalarının çocukları Londra’da okutuluyordu. Kürt Teali Cemiyeti İngilizler’in desteklediği örgütlediği işbirlikçi bir örgüt idi.

Kürt feodalleri ile laiklikten demokrasiden, insan haklarından, kadın-erkek eşitliğinden ve kanun önünde eşitlikten yana olan Cumhuriyet yönetimi arasında kan uyuşmazlığı vardı. Başta Kürt Teali Cemiyeti kanalı ile hilafeti saltanatı, şeriatı savunan Kürtler, Cumhuriyet kuruluncada yaptıkları isyanlarla Cumhuriyet karşıtlıklarını sık sık gösterdiler.

Cumhuriyet yönetimine karşı, 1925’de Şeyh Sait önderliğinde Bingöl’de ardından Raçkotan veRaman’da, Sason’da, Ağrı’da, Mutki’de, Bicar’da ayaklandılar. Asi Resul, Tendürik, Savar, Zeylan, Oramar ayaklanmalarıda bu ayaklanmaları izledi. Yaklaşık 20 ayrı ayaklanma ile Kürt feodalleri emperyalizme, işbirlikçilerine ve Osmanlı sarayı artıklarına karşı mücadele eden Kuvay-i Milliye ordusuna karşı ayaklandılar.

Cumhuriyet’e karşı gerçekleşen bu ayaklanmaları o günkü dünya siyaset tablosundan ayrı düşünmemek gerekir. Sadece Şeyh Sait İsyanıTürkiye’ye “**Musul-Kerkük Petrollerini**” kaybettirmiştir. Bu ayaklanmalar hala paylaşılamayan Orta-Doğu petrol yataklarının hakimiyetini elde etme yarışından başka birşey değildir. Bugünden düne bakıldığında aradan geçen 80 yıldan sonra yine başa dönmüş bulunuluyor.Değişen sadece hakimiyet mücadelesi veren güçler dengesi oluyor.

Osmanlı döneminde Kürtler, Türkler’den daha intiyazlı bir toplumsal kesimdi. Türkler “**edraki bi idrak**” iken Kürt feodallerinin tapu hakkı vardı. Türkmenler’in tapu hakkı yoktu.

Cumhuriyet yönetimine karşı Kürt feodallerinin en büyük tepkisi kanun önünde eşitliği kabul etmemeleridir. Onlar Osmanlı’daki imtiyazlarının devamını istiyorlardı. Bu nedenle “**Toprak Reformu**”na, Doğu’ya kadın-erkek eşitliğinin, eğitimin, yolun, suyun, okulun, seçme ve seçilme hakkının özgürce kullanılmasına hep karşı oldular. Cumhuriyet vatandaşlarına kanun önünde eşit olma ilkesini getirdi ve uyguladı.Kamuoyunun bildiği gibi 1.TBMM’nin üçte biri Kürt milletvekillerinden oluştu. Bu oran adeta gelenekselleşti. Bugünkü TBMM’nin de üçte biri Kürt kökenli milletvekillerinden oluşmuş bulunuyor. Şimdiye kadar kurulan 50’yi aşkın TBMM hükümetinde yüzlerce Kürt kökenli milletvekili bakan olmuştur. Şu andaki Başbakan baş danışmanı Cüneyt Zapsu 1925’te Cumhuriyete isyan eden Şeyh Sait’in torunudur. İçişleri Bakanı Abdulkadir Aksu, Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik ve 10’a yakın bakan Kürt kökenlidir.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ten sonraki Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Malatyalı olup Kürt kökenlidir. Başbakan ve Cumhurbaşkanı olan Özal Malatyalı ve Kürt kökenlidir. Bülent Ecevit'in Kürt kökenlidir. Türkiye'de önemli bir sermayedar kesim Kürt kökenlidir. Halis Toprak, Ağa Ceylan, İçkale, Tatlıcılar v.s. bunlardan sadece bir kaçıdır Eski DEP'li Ahmet Türk Güneydoğu'da Mardin'de "**Kanço Kale**" denilen malikanesinde 5 bin özel koruması ile korunan şatosunda yaşıyor. DYP eski milletvekili Sedat Bucak ve aşiretinin 15.000 silahlı adamı bulunuyor.

Tüm bunlara karşın **Kürt** eksenli siyaset ile seçimlere katılan HADEP, DEP, DEHAP adları %10 Kürt nüfusun ancak %4'ünü alabilmektedir. Özellikle kentlere göçen Kürtler, Kürt eksenli siyaset yapan partiye oy vermede çok ekonomik davranıyorlar. Alınan oy; genel seçimlerde 1,5 milyonu %4'ü %5'i geçmiyor. Bu sonuçlarda bu tür siyasallaşmaya halkın ilgisinin ölçüsü sayılabilir. Toplam Kürt Nüfus 10 Milyon ise bu oran yaklaşık % 10'u sayılır.

Uzun yıllardır her uluslararası toplantıda Türkiye'den Kürtlerle ilgili olarak; Kürtçe yayın ve Kürtçe'nin anadili olarak isteyenlerin öğrenilmesi için öğrenme hakkı isteniyordu. Mayıs 2004 de devlet televizyonu ve radyosu ile Kürtçe yayın başladı. Yaklaşık bir yıldır da Kürtçe kursları açıldı. Ama ne yazık ki, Ne Kürtçe öğretmek için açılan dershaneler yeteri kadar öğrenci bulabildi. Ne de TRT'nin TV ve radyo kanalı ile başlattığı Kürtçe ve Zazaca yayını yeterli ilgiyi topladı.

Batman'da bile açılan Kürtçe kursuna 480 kişilik dersaneye 80 kişilik öğrenci kayıt yaptırdı. Bu durum bu talebin halktan kaynaklanmadığını, halkın somut durumuna hitap etmediğini kabul edene etmeye göstermiş oldu. Demek ki talep önemli ölçüde siyasi bir taleptir, ya da küçük bir azınlığın talebi olduğunu gösteriyor.

KAYNAKLAR

- *Nikitkin, Kürtler 1995 İstanbul*
- *Bazinin, Kürt Tarihi 1992 İstanbul*
- *Minarsyk, Kürtleri 1978 İstanbul*
- *İ. Beşikçi (Bütün Kitapları) 1995 Ankara*
- *Kemal Burkay, Kürt Tarihi 1996 İstanbul*
- *Yalçın Küçük, Kürtler Üstüne Tezler, 1988 Ankara*
- *Kürt İsyanları (Genel Kurmay Belgeleri 3 Cilt) 1992 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *M.Bayrak, Kürdoloji Belgeleri, 1997 Ankara*
- *M. Bayrak, Alevilik ve Kürtler 1997 Ankara*
- *Birikim Dergisi, S. 71. 72*
- *Şeref Han, Şerefname, 1998 İstanbul*
- *İsmail Gölbaş (Bütün Kitapları) 1990-2004 İstanbul*
- *Abdullah Öcalan (Bütün Kitapları) 1990-2004 İstanbul*

ZAZALAR

Dil konusunda Unesco'nun yaptığı bir araştırmaya göre bugüne dek dünyada konuşulmuş ve konuşulmakta olan 7 bini aşkın dil tesbit edilmiş bunların 4 bin küsuru tarihe mal olmuş, halen konuşulan

dil sayısı ise 3 bin küsur kadardır. Bu arada yeni diller de oluşuyormuş, 18 tane yeni dil tesbit edilmiş, bunlardan biriside Almanya'da bulunan Türk işçilerinin orada doğup Alman toplumuna tam uyum sağlamamış gençlerin konuştuğu dilmiş. Bu dilde Almanca ile Türkçe karışarak yeni bir dil oluşmuş. Bu ortaya çıkan durumu Unesco ayrı bir dil olarak saptamış. Böyle şeyler geçmişte olduğu gibi bugün ve gelecekte de olabilir demektir.

Dünyada halen konuşulan 3 bini aşkın dil var. Ama buna karşın 177 tane devlet var. Yani her dil sahibi, bir devlet kurmamış. Her devlette ise dünya ortalamasına göre; yaklaşık 17 dil var. Bu ortalama tabi ülkeden ülkeye, devletten devlete değişiyor. Çin, Hindistan gibi ülkelerde yüzlerce dil var. Ama tek dilli devlet yok. Bu konuda en homejen devletler bile birden fazla dilin konuşulduğu devletlerdir.

O halde farklı etnik ve dinsel yapılardan kaçınmak elimizde değil. Bunun yolu en uyumlu şekilde ortak hukuk çerçevesinde yaşamı sağlamaktır. Devlet yöneticilerine düşen görev bir orkestrayı en güzel şekilde yönetmektir. Orkestradan çıkan akortsuz sesleri anında tesbit edip normal seyrine sokmaktır. Akortsuz sesler var diye orkestradan da müziktende vazgeçilmez. Müzik tek nota ile olursa monoton kalabilir. Müzik çok nota ile gelişir. Müziğin gelişmişlik derecesi kullandığı müzikal çeşitlilikle ölçülür.

Türkiye'deki **Zazalar**'a gelince; Zazalık etnik bir ayrımdır. Dinsel ayrım değildir. Ama Zazalar'ın etnik kimliği hayli tartışma konusudur. Türkiye'deki Kürt milliyetçiliğini savunan siyasi akımlar Zazalar'ın Kürt olduğunu Zazaca'nında Kürtçe'nin bir şivesi olduğunu savunuyorlar. Türkiye'deki Türk Milliyetçiliğini savunan bazı siyasi akımlar ise Zazalar'ın Türk olduğunu, Zazaca'nın da Türkçe'nin bir kolu olduğunu savunuyorlar. Her iki kesimde tarihçilerden ve sosyologlardan bazı referanslar vererek iddialarını güçlendirmeye çalışıyorlar.

Zazalar'ın Kürt mü? Türk mü? olduğu şeklindeki etnik yapı tartışması sürerken 1988-89 yıllarında İsveç'te Türkiye'den siyasi nedenlerle yurtdışına çıkan **Ebubekir Pamukçu** adlı yazar Zazalar'ın ne Türk nede Kürt olmadıklarını onların ayrı bir etnik kimlik olduklarını Zaza oldukları iddiasını çıkardığı dergi (Piya) vekitapta iddia etti. Bu düşüncenin yurt dışında olduğu gibi yurt içinde de yansımaları oldu. O tarihe dek çoğunlukla Zazalar'ı, Kürtlerin bir kolu Zazaca'yı da Kürtçe'nin şivesi sayan bazı eski Kürtçü ve Sosyalist Zazalar Zazalığı savunmaya başladılar. Konu ile ilgili referans olabilecek dergi ve kitaplar çıkardılar. Bu çalışmalar Zazalar, Kürt değilse kimdir? Sorularını tartışma konusu edince Zazalar'a Kürtler'den ayrı bir tarih arama gereksinmesi ortaya çıktı. Berhem Dergisi, Piya ve Ayre Dergisi ile **Ali Kaya**'nın Dersim Tarihi ve Deylem'den Dersim'e kitapları bu arayışın sonucu ortaya çıkan çalışmalar oldu.

Bu tartışmalar konusunda bazı bilgiler vermek gerekirse; Davit M. Mac Kenzie; Zazalar'ın bugün yaşadıkları topraklara ne zaman göç ettiklerini bilmediğini ve Medler ile Kürtler arasında bir bağ kurmanın yanlış olduğunu ifade ettiği görülüyor. Polbius ise; Medler'in kuzey komşuları olan Deylemliler'den söz ederek, onların bugünkü Zaza'ların ataları olduğunu ifade ediyor. Minorski; "Zaza bu insanlara ve konuştukları dile komşularınca verilen addır. Onlar kendilerine Dimil derler. Şimdiki, dilbilimcilerin bu ismin Deylem'den türediği üzerinde anlaştıkları açıktır," Diyor. Oskar Man ise; 1906-1907 yıllarında bölgede yaptığı araştırmalar sonucu hazırladığı yazıda **Zazaca'yı Kürtçe'nin bir lehçesi olarak adlandırıyor**. W. B. Loocwood ve T.M. Jhonstone ise; Dimilice'yi iyi bir dil olarak kabul ediyor. Terry Lynn Toodd; Dimilice'den hareketle Zazalar'ın ayrı bir halk olduğunu belirtir. Ingvar Sauberg; Zazalar'ın ayrı bir halk olduğunu belirtir. Mac Kenzie'de Zazaca'yı ayrı bir dil olarak kabul eder. **F. Müller; Zazaca'nın Kürtçe ve Farsça'dan türeyen bir dildir diyor.**

Hadank; Zazacayı ayrı bir dil olarak görüyor. Albert Socin 1898'de; (1) **Zazalar, Kurmanci'den farklı diyalekt konuşan Kürtlerdir**. Diyor.

V. Minorsky ise İslam Ansiklopedisi'nin İngilizce basınında; "20. yüzyılda Kürtler arasında kesinlikle Kürt olmayan bir unsurun-Zaza-tesbit edildiğini belirtir." dedikten sonra; "Zazaların Kürtçe'den çok farklı

bir Kuzey-Batı lehçesi konuştuklarına” değinir. Zazalar için; “Gerçek Kürtler olmayan İran’lı aşiretler” diyor.

O. Mann, M. Kenzie, Haddak, Bruinessen, Güran ve Hewrami Zazaları Kürtler’den kararlılıkla ayırmaktadır. **Prof. Kojima’da**; Zazaca’yı ayrı bir dil olarak sınıflandırmakta hatta bir Kürt dil grubunun bulunmadığını diğer lehçelerinde ayrı bir dil hürriyeti taşıdığını ifade etmektedir.(2) Prof. Dr. Yalçın Küçük ise; Zazaca çokça sanıldığının aksine Kürtçe’nin bir lehçesi değildir. Zazaca Kürtçe dışı kalıyor.” diyor.

Değişik araştırmacıların tesbitlerinde de görüldüğü gibi Zazalar farklı etnik kimliklerde ifade edilmektedir. Bu farklılık birazda Zazalar’ın muğlak yapılarından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca; sosyal bilimlerde bir ilke vardır. Ulusların kökenini etimoloji yolu ile tanımlamak her zaman sağlıklı değildir. Etimolojiler, tarihi ve coğrafi olgulara özgül özelliklere analizlerinde önemli yer vermek zorundadırlar.

Unesco Almanya’da Almanca-Türkçe karışımı oluşan dile ayrı bir dildir diyor. Yani bu dil Almanca’dan ve Türkçe’den oluşsada Almanca’da değildir. Türkçe’de değildir. Ayrı bir dildir. Peki bu dili konuşanlar ayrı bir etnik kimliktendir denebilir mi? Denemez. Çünkü bu insanlar Türktür. Bu nedenle Zazaca konuşan herkese de Zaza’dır veya Kürttür demek çok nesnel bir tanımlama olmaz. Bu nedenle; Tunceli’li, Erzincan’lı, Sivas’lı bir çok yaşlı Zazaca bilen kimse; “Horasan’dan gelen Türküz” demesi anlamlıdır. 1921 TBMM Dersim Milletvekili Hasan Hayri Bey Meclisteki konuşmasında; Harezm’den gelen ve Türkçe konuşan atalarına Selçuklu hakanı Alaaddin Keykubat tarafından buralarda yer verilmiş olduğunu açıklıyor. Yavuz Sultan Selim zamanında, Harezmli Alevi Türkler Dersim dağlarına çekilmek zorunda kalmış ve bu tecrit neticesinde Kürtleşmişlerdir ya da Zazalaşmışlardır. Diyor.(3) Aynı düşünceleri yazar M. Şerif Fırat’ta, ‘Yörenin Zazalarının 300 yıl öncesine kadar Türkçe konuştuklarını süreç içinde Zazaca’yı yada Kürtçe’yi öğrenip Kürtleştiklerini ifade ediyor.(4)

Zazalar’ın tarihi ve etnik kimliği ile ilgili ileri sürülen görüşleri özetlemek gerekirse; **Birinci görüş**: Zazalar’ın Kürt olduğu, Zazaca’nında tıpkı Goranca, Soranca gibi Kürtçe’nin bir lehçesi olduğudur. Bu görüşü Kürt milliyetçisi bütün akımlar savunmaktadır. Zaza olup bu siyasi oluşumlar içinde olan kişi ve gruplarda savunmuştur ve savunmaya devam etmektedirler. Kürt milliyetçiliğini savunanlara göre Zazalar’ın Kürt olmadığını savunmak “**Bölücülüktür.**” Kürtlere karşı düşmanca bir faaliyet görmek ile aynı anlama gelmektedir. Bu nedenle Zaza olupta ben Kürt değilim Zaza’yım diyenler bunların çok tepkisini çekmektedir.

Zazalar’ın Zaza olduğunu savunmanın tarihi yenidir. 1988’lerde Ebubekir Pamukçu ile başlamıştır. Bu ise Zazalık ile ilgili **ikinci görüştür**. Bunlar Zazalar’ın Kürt olmadığını ayrı bir dilleri olduğunu Türk’te olmadıklarını ayrı bir etnik kimlik ya da milliyet olduğunu bununda adının Zaza halkı olduğu şeklindedir. Kesinlikle Kürt olmadıklarını savunuyorlar. Zazalar’ın tarihi konusunda ise; bir görüş tarihlerini Mezopotamya’da ararken diğer bir görüş tarihlerini İran-Deylem’de aramaktadır. Deylem’den Anadolu’ya 1100-1200 yıllarında geldiklerini savunuyorlar. Zazalık ile ilgili, **üçüncü görüş** ise, Zazalık diye ayrı bir etnik kimlik yoktur. Zazalar Kürt’de değildir. Zazalar Türktür. Zazaca ise Orta Asya’daki Türk şivelerinden birisidir. Bu düşünceyi ise Türk Milliyetçiliğini savunan bir grup kişi ve çevre savunmaktadır. **Dördüncü** farkı düşünce ise; Kürtler ayrı bir etnik kimliktir. Ama 4-5 parçalıdır. Zazalar Kürt değildir. Zazalar Türk’te değildir. Zazaca ise; Farsça, Arapça, Kürtçe, kısmende Türkçe karışımı karma bir dildir. Bu tür olaylar toplumların tarihinde olağan şeylerdir. Ama Türkiye’de Zazaca konuşan herkes Zaza değildir. Özellikle Alevi-Türkmen Osmanlı döneminde Yavuz-Şah İsmail çatışmasında can güvenliği nedeni ile Zazaca ve Kürtçe konuşulan bölgeye zorunlu ikamette bulunmuş ve geçen 400-450 yıl içinde ana dili yerine Zazaca ve Kürtçe ikame edilmiştir. Bu tarihsel toplumsal olayda Alevi-Türkmenler’in Zazalaşması ya da Kürtleşmesi olgusu gerçekleşmiştir.

ZAZALAR’DA DİN

Zazalar'ı incelerken ikiye ayırarak incelemek gerekir. Bu ayırım: 1) Alevi olup Zazaca konuşanlar 2) Sünni İslam'ı benimseyen Zazalar. Bu grubu da kendi içinde 2'ye ayırmak gerekiyor: a) Hanefi Zazalar b) Şafii Zazalar. Zazalar arasındaki görünüşte basit gözüken bu İslam içindeki dinsel farktan kaynaklanan ayırım ayırt edici bir öneme sahiptir. Bir araştırmacının dediği gibi; "Alevi ve Şafii" Zazalar taban tabana zıt iki toplumsal yapıyı gösteriyorlar." (6) Bu taban tabana zıt denen tesbit o denli isabetli görünüyorki Alevi Zazalar'ı Deylem'den 1100-1200 yıllarında Anadolu (Dersim)ya getiren tarihten beri Alevi Zazalar ile Sünni (Şafii) Zazalar birbirine hiç dost olmamışlardır. Bin yıllık bir toplumsal tepki vardır. Bu iki yapı nasıl aynı milliyetin parçaları olabilirler.

Zazalar Türkiye'den başka yerde yoktur. Kürt'e, Türk'e, Ermeni'ye, Süryani'ye, Yezidi'ye yakın coğrafya olan İran, Irak, Suriye v.s. de görmek olası iken Zazalar bu yakın coğrafyalarda yoktur.

Alevi Zazalar ile Sünni (Şafii) Zazalar'daki sosyolojik farklılık ister istemez Aleviler'in Zazaca'yı sonradan öğrenen ve hatta Zazalaşan Türkmen Aleviler olduğu tezini güçlendiriyor. Tarihte Alevi Zazalar ile Şafii Zazaların ortak bir toplumsal tepkisi, ortak tavrı v.s. olmamıştır. Toplumsal zıtlık bu iki toplumsal grup arasında hep varolmuştur. Alevi Zazalar ile Şafii Zazalar coğrafi olarak birbirinden ayrı bölgelerde yaşıyorlar. **Alevi Zazalar**; Tunceli'de-Ovacık, Hozat, Nazmiye, Mazgirt, Pülümür yerleşmelerinin hemen tümü Zazaca konuşan nüfustur. Mazgirt, Pertek, Bingöl-Kığı, Karlıova gibi yerleşmelerde Kürtçe konuşan Aleviler'le ortak yaşıyorlar. Bu bölgeler dışında Erzincan'da-Çayırılı, Tercan, Kemah, Refahiye ilçeleri ve Merkez ilçe köylerinde nüfusun yaklaşık %20'si kadar Zazaca konuşan Alevi nüfus bulunuyor. Sivas'ın ise, İmranlı, Zara, Divriği ve Kangal'ın bazı köylerinde Zazaca bilen Aleviler var. Ayrıca; Erzurum Hınıs ve Muş-Varto'da Zazaca bilen Aleviler yaşıyor. Zaza Alevi denilen toplumsal kesimin oturduğu klasik coğrafya burasıdır, son yıllarda göçler nedeni ile, Avrupa ve İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin, Antalya gibi kentlerde Zaza Aleviler gelmiştir.

Sünni Zazalar ise; çoğunluğu Bingöl'de Genç, Solhan, olmak üzere Elazığ, Karakoçan, Palu, Muş Varto'da, Diyarbakır-Kulp, Lice, Çermik, Siverek, Cüngüş, Adıyaman, Urfa-Karacadağ ve Mardin-Derik sayılabilir.

Zazalar'ın nüfusu 1965 Genel Nüfus sayımlarında Kürtçe konuşan nüfus ile sayıldığından doğru sonuçlardan çok uzaktır. Bu sayımlarda Zaza nüfus; 150.644 olarak görülüyor. 1972 de ise; 300 bin kişi kabul edilmiştir. Bugün Zazalar tarafından yapılan tahmine göre; 1 milyon ile 1.5 milyon arasında Zazaca bilen nüfusun olduğu ifade ediliyor. Bunun ise %60'ı, Sünni-Şafii Zazalar'dan %40 civarı ise Zazaca bilen Aleviler'den oluştuğu tahmin ediliyor.

Alevi Zazalar'ın kendi içinde ve diğer Aleviler ile, Şafii Zazalar'ın da kendi içinde ve diğer Kürtlerle evlendiği görülüyor. Alevi Zaza, Şafii Zaza evliliği mümkün olmayan bir olgu gibidir. Ortak payda oluşumunda dinsel ayırım tayin edicidir. Küçük bir siyasallaşmış Zaza aydınlar dışında Zazalık ortak payda değildir. Alevi Zazaları bir araya getiren ortak bileşken Alevi olmalarıdır. Şafii Zazaları'da bir araya getiren ortak yapışkan Şafii inancıdır. Zazalık her iki kesim için ortak payda olmamıştır. Alevi Zazalar, Türk Alevileri, Şafii Zazalar'dan kendilerine daha yakın buluyorlar. Hatta Alevi Zazalar, Türk Sünnileri bile Şafii Zazalar'dan kendilerine daha yakın buluyorlar.

KAYNAKLAR

- *Ebubekir Pamukçu, Dersim Ayaklanması 1990 İstanbul*
- *Ali Kaya, Dersim Tarihi, 1999 İstanbul*
- *Ali Kaya, Deylem'den Dersime, 2001 İstanbul*
- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*

- A. T. Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı* 1999 Ankara
- N. Uluğ, *Derebeyi ve Dersim*, 2001 Ankara
- *Kızıl Yol (Dergi 4 sayı)* 1983 Almanya
- *Ayre (Dergi)* 1986 İsveç
- *Piya (Dergi)* 1990 İsveç
- *Muuzur Çem, Zazaca Gramer*, 2003 İstanbul
- *Birikim Dergisi*, S. 71-72
- H.R. Tankut *Zazalar Üzerine Sosyolojik Tetkikler*, 2000, Ankara
- Dr. Suat Akgül, *Dersim*, 2000, Ankara

RUMLAR

Rum sözcüğü, Romeos (Romalı) sözcüğünden türetilmiştir. Rum sözcüğü başlangıçta Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'nun halkı anlamında kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda ise, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine bağlı Yunanca konuşan kimseleri ifade etme anlamında kullanılmıştır.

Rumlar, Bizans döneminde Batı Anadolu özellikle İstanbul ve İzmir halkının büyük bir çoğunluğunu oluşturmuşlardır. Anadolu, önce Türkmen Beylikleri, ardından Selçuklu Türkler daha sonraki yıllarda da Osmanlı Devleti'nin gelişme seyrine koşut olarak Türkler'in hakimiyetine geçmiştir. Bu durum aynı zamanda Anadolu'nun Türkleşmesini ve Müslümanlaşmasını gerçekleştirmiştir.

İstanbul'un yerli halkının çoğunluğunu oluşturan Rumlar İstanbul'un fethinden sonra da kentin nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturmaya devam etmişlerdir. Ortodoks Hristiyanlığın dinsel merkezi olan Fener Rum Patrikliği fetihten sonra da varlığını sürdürmüştür. İstanbul'un anahtarını bizzat dönemin patriği Ayasofya'da yaptığı bir törenle Fatih Sultan Mehmed'e vermiştir. Osmanlı ile Rum Patrikliği arasında kurulan olumlu diyalog uzun süre devam etmiştir. 1839'da Tanzimat Fermanı ile ilan edilen Reformlar sonucunda ise Osmanlı İmparatorluğu Rumlara “**millet**” statüsü vermiştir. Böylece Rumlar Osmanlı İmparatorluğu içinde özerk bir statüye sahip olmuşlardır. Artık Rumlar Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde işlerinde bağımsız özerk idari bir yapı statüsünde bulunuyorlar.

Osmanlı Sarayı ile Fener Rum Patrikliği arasındaki kurulan olumlu ilişki nedeni ile olsa gerek Osmanlı Sarayı'nın yönetim erki süreç içerisinde Rum kökenli yöneticilere kapılarını açmıştır. İstanbul'un Fethi sırasında Vezira zam olan Türkmen Çandarlılar yönetim erkinden tasfiye olmuş yerine Rum kökenli Zaganos Paşa getirilmiştir. Bunu yenileri izlemiştir. İstanbul'un Fethi'nden sonra Osmanlı Sarayı'nın yönetim erkine vezirazam, kaptanı Derya ve Başdefterdar olarak son 400 yıl içinde Türk kökenliden çok Rum, Ermeni, Hırvat, Sırp v.s. kökenli yöneticiler görev yapmıştır.(1)

Hristiyan azınlıkların Osmanlı Sarayı ile kurduğu bu ilişki; 1. Dünya Savaşı sonucunda Anadolu'nun batısını işgal kuvvetleri ile birlikte Yunanistan'ın da silahlı işgali ile son bulmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı sonucunda, Batı Anadolu'yu silahlı işgal eden Yunanistan'ın yenilgiye uğrayıp çekilmesi ile birlikte Rum nüfusta önemli ölçüde Yunanistan'a zorunlu göç yapmıştır.

1925 de Lozan Antlaşması uyarınca Yunanistan'daki Müslümanlarla, Türkiye'deki Rum nüfusun yer değiştirmesi kararlaştırıldı. İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada Rum nüfusu bu yer değiştirmenin dışında tutuldu. Savaş sonrası tamamlanan mübadele sonucu; Anadolu'dan Yunanistan'a 1,5 milyon Rum nüfus gitti. Yunanistan'dan Türkiye'ye ise 600 bin Türk nüfus geldi. Bu mübadelede Rumca bilip Türk olan Karaman Türkleri'de Rum sayılıp Yunanistan'a gönderildi. Bu sonuç yıllarca tartışılmıştır. Çünkü nüfus

değiştirmede kıstas Hristiyan olanın Anadolu'dan Yunanistan'a gönderilmesi şeklinde uygulanmıştır. Orta ve Batı Anadolu'da Karaman Türkleri gibi Hristiyan Türkler'de Anavatanlarında Türk devleti eliyle Yunanistan'a sürgün edilmişlerdir.

Türkiye ile Yunanistan devletleri arasında 1925'de yapılan nüfus mübadelesi sonucu; Türkiye'de 100 binden fazlası İstanbul'da ikamet eden 10 bin kadarı ise İmroz ve Bozcaada'da yaşayan 110 bin civarında Rum nüfus bulunuyor.

1935'de yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı ilk sayımda ise ülkenin nüfusu; 13.889.000. Bu sayımda Rum nüfus; 108 bin, Ermeni nüfus; 57 bin, Musevi nüfus ise; 42 bindir. Bu sayılar 1950 nüfus sayımlarında ise şöyle olmuştur. Toplam nüfus; 20 milyon 947 bindir. Rum nüfusun toplamı; 89 bin, Ermeni nüfus; 52 bin, Musevi nüfus ise; 35 bin olarak tesbit edilmiştir.

Nüfus genel olarak arttığı halde Rum, Ermeni ve Musevi nüfusun azalış nedeni yurt dışına giden güçtür. Türk-Rum dış politikasına koşut olarak oluşan gerginlik Rum nüfusun Yunanistan'a ya da Avrupa ülkeleri ve ABD'ye göçünü gerçekleştirmiştir. Aynı yıllarda Batı Trakya'dan da önemli bir Türk nüfus Türkiye'ye ve Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu sırada Lozan'da yapılan **“Lozan Antlaşması”** gereğince ülkede bulunan Rumlar, Ermeniler, Museviler **“azınlık”** kabul edildi ve **“azınlık hakları”** verildi. Yani **“azınlık hakları”** denen haklardan bu toplumsal kesimler yararlanabilirler dendi. Bu kesimler anadillerinde okul açabilirler, gazete, dergi, kitap yayınlatabilirler, ibadetlerini ana dillerinde yapabilirler ve hatta isterlerse ayrı mezarlıkları olabiliirdi.

Museviler, kendilerine verilen azınlık haklarını istemediler. Bundan feragat ettiler. Diğerleri ise kullanmaya başladılar.

Bazıları bu haklara karşın özellikle Rum ve Ermeniler'in göçünün Cumhuriyet döneminde devam ettiğini ve nüfuslarının artış yerine azaldığını ifade ediyorlar. Bunu anlamakta zorlanıyorlar. Aslında olayı anlamak çok zor değil. Osmanlı ümmet esasına dayalı bir yönetimdi. Özellikle Rumlarla ilişkileri iyiydi. Osmanlı'yı adeta Türkler değil Rum, Sırp, Hırvat, Arnavut v.s. kökenli bürokratlar yönetiyordu. 1. Dünya Savaşı'nda bir toplumsal alt-üst oluş gerçekleşti. Ümmet devletleri yerini ulus devletlerine bıraktı. 1. Dünya Savaşı sırasında ülke işgal edildi. Bu işgale Ermeniler Doğu Anadolu'dan, Rumlar Batı Anadolu'dan işgal kuvvetlerine eşlik ettiler. Sonunda işgale karşı Türkler Ulusal Kurtuluş Savaşı verdiler. Çanakkale'de sadece Yunan işgaline değil başta İngiltere olmak üzere yedi düvele karşı varolma mücadelesi verdi. Bazı verilere göre, Türk ulusal Kurtuluş Savaşı'nda yaklaşık 3 milyon insan öldü. Kazancın faturası Türk halkına çok ağır fatura edildi.

Bu savaşta; Osmanlı Padişahı, sarayın üst yönetiminin bir kısmı ve Rumlar, Ermeniler önemli ölçüde işgal kuvvetlerinin yanında yer aldılar. Savaş Türkler kazandı. Önce Padişah ailesi efradı, tacı, tahtı ile hilafeti ve şeriatı ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından sınır dışı edildi.

Padişahını dahi işgalcilerle işbirliği yaptığı için sınır dışı eden yeni Türkiye Cumhuriyeti devleti, işgalci ile işbirliği yapan Rumları ve Ermenileri ne yapabiliirdi. Ödüllendirmesi mi bekleniyordu?

Ayrıca böyle bir toplumsal mücadelede aktif olarak taraf tutmuş savaşta yer almış Rum ve Ermeni asıllı kişi de artık Türkiye'de kalmak istemiyebilir. Bunda şaşırılmamak gerekir. Bu toplumsal kesimlerin nüfuslarının neden artmayıp azaldığını anlamakta zorluk çekmemek gerekir.

Batı'da feodal İmparatorluklar, krallıklar yıkıldı. Cumhuriyetler kuruldu. Ama dikkat edilirse Krallar, Kraliçeler v.s. korunmuştur. Korunmaktadır. Ama Türk Devrimi işgalci Emperyalistlerle işbirliği yapan padişahını, tacı ile tahtı ile, hilafeti ve şeriatı ile sınır dışı etmiştir. Peki bunlarla işbirliği yapan ya da onların tanıdığı imtiyazlardan yararlanarak ülkeyi yöneten işbirlikçilerini ne yapmalıydı? Herhalde

ödüllendirecek değildi. Zaten olaylarda böyle gelişti. Böyle olmasaydı durum eşyanın tabiatına aykırı olurdu.

Çeşitli kaynaklar; günümüzde Rum nüfusun 1.500-2000 kişiden ibaret olduğunu, Ermeni nüfusun 60 bin, Museviler'in ise, 25 bin olduğunu belirtiyor.

Türk-Yunan gerginliği Kurtuluş Savaşı'nın bitmesi ile bitmedi. Türkiye ile Yunanistan arasında; Batı Trakyasorunu, Egesorunu, Kıta sahanlığı sorunu, Kıbrıs sorunu hala sıcaklığını sürdürüyor. Türkiye'de yaşayan Rum için şartlar ne denli güvenli ise, Batı Trakya ya da Güney Kıbrıs'ta yaşayan Türk içinde o denli güvenli. Bu durum iki ülkenin bölge ile ilgili siyasetlerine koştur olarak değişiyor. Bu nedenle bu durumun faturasını sadece Türkiye'ye çıkarırsak durum saptamasında gerçekçi olamayız. Önce kendimizi sonradan kendi etki alanımızı yanıltmış oluruz.

RUMLAR'DA DİL ve DİN

Türkiye'deki Rumlar'ın çoğunluğu İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul'un ise, Beyoğlu, Galata, Nişantaşı ile Prens Adaları adı da verilen Büyükkada, Heybeli, Kınalı Burgazadaları semtleri öncelik taşır.

Rumlar'ın genç nüfusunun çoğunluğu sosyal ve ekonomik şartlar nedeni ile Yunanistan ya da Avrupa'ya gitmeyi tercih ediyor. Son yıllarda Rumca eğitim veren okulların öğrenci sayısı oldukça azalmıştır.

İstanbul'da konuşulan dil modern Yunanca'nın bölgesel bir versiyonu sayılıyor. Yunanca, ya da Rumca dil grubu olarak; Hint-Avrupa dil ailesinin Helen kolundan sayılıyor. İstanbul'da konuşulan Rumca'dan Türkçe desteği de söz konusu oluyor.

İstanbul'daki Rumlar Hristiyan'dır. Hristiyanlığın ise Ortodoks mezhebindedirler. Ortodoks Hristiyan mezhebinin ise Rum Ortodoks kilisesi ya da Ortodoks Katolik Apostolik Doğu Kilisesi'ne mensuplar. Örneğin; İstanbul'da Ortodoks Hristiyan olupta Ermeni ya da Süryani olanların kiliseleri ayrılıyor. Rum Ortodoks Kilisesi Fener'de ki Patrikliğe bağlıdır. İstanbul Fener'deki Patriklik Ortodoks Hristiyan dünyası açısından çok önemlidir. Katolik dünyası için Papalık ne derece önemli ise, Ortodoks Hristiyan dünyası için ise Fener Patrikanesi o derece önemlidir. 1974 yılındaki bir tesbite göre; 100.000, 1975 verilerine göre; 80.000 kişinin bu kiliseye bağlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca, Bizans geleneklerine bağlı 82 Katolik Rum ve Rum Pretestan Kilisesine bağlı 200 Protestanın bu kilisenin üyesi olduğu belirtiliyor.

İstanbul, Fener'deki Patrikliğe; Türkiye, Girit, Aynaroz, 12 Adalar, Batı ve Orta Avrupa, Afrika, ABD ve Yunanistan'daki kiliseler bağlı bulunuyor. Fener Patrikhanesine bağlı İstanbul'da 20 okul var. Fener Rum Patrikliği 4. yüzyılda oluşmuş. Yani İstanbul şehrinin oluşumundan hemen sonra kurulmuş. Kendisini kurum olarak; **“Ekümenik Patrik”** yani **“Evrensel Patrik”** olarak ifade ediyor.

Türkiye'deki Rumlar'ın tümü Ortodoks Hristiyan ve tümü Rumca konuşuyor Etnik kimlikleri ile dinsel kimlikleri adeta örtüşmüş. Bunun dışında tercih yok. Katolik Hristiyan Rum olmadığı gibi. Ortodoksluğunda adeta Rumlara özgü bir özellik olduğu görülüyor. Rumlarda yabancı ile evlilik yok denecek kadar azdır. Türk ile ise hemen hemen hiç yoktur.

Rumlar, Türkiye'de Lozan'da verilen azınlık statüsü vasıtası ile okullarını, dillerini, dinlerini, gelenek ve göreneklerini yaşıyorlar. Rumlar, İstanbul ticaret yaşamında yakın zamana kadar önemli bir gücü ellerinde tutuyordu. Beyoğlu, Galata, Nişantaşı, Adalar'daki yerlerde birçok işletme ve ikametgah Rumlara aittir.

Türkiye ve Yunanistan arasında dış politika da zaman zaman yaşanan siyasi gerginliğe rağmen günlük hayatında içinde gücünde olan Türk ve Rum halkı arasındaki diyalog oldukça olumludur. Birçok Rum kendisini vatandaş olması nedeni ile ve anavatan olgusu nedeni ile Türk hissettiğini ifade ediyor.

Dış politikadaki yumuşama sağlanması durumunda bu iki komşu halkın dost olmasının önündeki nedenler kalkmış olur.

PONTUSLULAR

Türkiye’de Rumlar’dan söz edince Pontuslular’dan da söz etmek gerekir. Pontuslular adı, Osmanlı İmparatorluğu’nun Trabzon’u almadan önce Trabzon ve çevresinde kurulu Pontus Rum İmparatorluğu adından gelmektedir. P. Minas Bijişkyan, “**Pontus Tarihi**” adı ile yayınlanan kitabında; “Eski çağda Grekler Karadeniz’e deniz manasında olan **Pontus** adını vermişlerdir. Bu ad, denizin güney sahillerine de şamil olarak bu topraklar dahi aynı adı taşımış ve sakinlerine “**Pontuslu** denmişti.” diyor. (s. 15)(2) Aynı kitaptan, ilk Pontus kralının Sportakos 1. olduğunu ve Roma takviminin 309 yılından itibaren 7 sene saltanat sürdüğünü son Pontus kralı David’inde (1458-1461) Fatih Sultan Mehmet tarafından esir alınıp öldürüldüğünü öğreniyoruz. Yine aynı kitaptan Trabzon Pontus İmparatorluğunda bu yıllar içinde yaklaşık 50 kral tahta oturmuştur.

Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u 1461’de almasından sonra Trabzon ve çevresi süreç içinde Türk ve Müslüman nüfusunu etki alanına girer. Pontusluların 1700’lerden itibaren İslamiyeti kabul ettiği söylenebilir. Örneğin, 16. yüzyılda Osmanlı tarafından Trabzon’un ilçelerinden Of’ta yapılan nüfus sayım sonuçları şöyledir” 1515 yılında Hristiyan; 2352 kişi, Müslüman; 50 kişi, 1554 yılındaki sayımda; Hristiyan nüfus 2729 kişi iken Müslüman nüfus 259 kişi oluyor. 1583 yılında ise; Hristiyan nüfus; 3115 iken Müslüman nüfus; 976 kişi oluyor. Nüfustaki bu hareket Osmanlı’nın sonuna kadar devam eder. Yunanlılar 1. Dünya savaşı yıllarında Batı Anadolu’yu işgal edince Trabzon’dan bir grup “Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu” özlemcisi bazı eylemlere girişirler ama bütün bu çabalar başarısız kalır. Topal Osman Ağa yönetimindeki Kuvay-i Milliye güçleri Rumlar’ın bölgedeki bu tür eylemlerini bastırır.

İşte Trabzon ve çevresinde zaman zaman gündeme gelen Pontuslular kısaca vermeye çalıştığım bu tarihsel geçmişin kalıntıları sayılır. Bazı tarihçiler bunlara, Rumca konuşan Müslümanlar diyor. Pontuslular’ın 1. Dünya Savaşı sonrası olaylar sonucu göçler yolu ile Yunanistan’ın Atina, Girit gibi bölgelerine gittikleride ifade ediliyor. Bir kaynak 1970’de Trabzon/Tonya ve Of ilçesinde yaklaşık 5,000 Pontuslu’nun bulunduğunu yazıyor. Aynı yıl Girit’te ise Trabzon’dan giden 2600 kişilik nüfustan söz ediliyor.

Bazı tarihçiler, Rumlar’ın ve Pontuslular’ın aynı olmadığını Pontuslular’ın Rumlar’dan ayrı bir etnik grup olduğunu yazıyor. Günümüzde kendini Pontuslu ve Hristiyan diye tanıtan kimse yok. Tarihteki Pontuslular ise süreç içinde Müslümanlaşmış kabul ediliyor. Bugün bu bölgede tüm nüfus İslamiyeti kabul etmiş. Üstelik katı bir Sünni inanç taraftarı bulunuyorlar. Yaşlılar evde kendi aralarında Rumca konuşsada gençlerden Rumca bilen yok. Yaşlılar evde Rumca konuşuyor ama Camide Arapça dua ediyor.

Kendi aralarındaki dayanışma Pontuslu olmaktan çok büyük şehirlerde hemşehrilik motifleri üstüne kurulmuş görünüyor. Pontuslular’ın ne kadar Rumluktan dönüp İslamlaştığı ya da Türkleştiği veya ne dereceye kadar asimile olmuş Türk olduğu sosyologlar ve antropologlar tarafından tartışma konusudur. Tüm bunlara karşın sosyolojik olarak Pontusluklar’ın toplumsal durumunu orjinal kılan durum Rumca konuşan Müslümanlar olmalarıdır.

KAYNAKLAR

- *Doğan Avcioğlu, Türkler’in Tarihi (5 Cilt) 1998 İstanbul*
- *Doğan Avcioğlu, Milli Kurtuluş Tarihi (5 Cilt) 2002 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *BRYER, Rum Pontuslar 1975*

- *Elçin Macar, Fener Rum Patrikhanesi, 1996 Ankara*
- *P.M. Byışkyan, Pontus Tarihi. 1998 İstanbul*
- *Ömer Asan, Pontus Kültürü, 1996 İstanbul*
- *Faruk Sümer, Oğuzlar, 2002 İstanbul*
- *T. Meecker, Karadeniz Türkleri*
- *Birikim Dergisi S. 71-72 1995 İstanbul*
- *Mahmut Gologlu, PONTUS, 1973 Ankara*
- *Dido Sottiri, Benden Selam Söyle Anadolu'ya, 1982 İstanbul*
- *Gerasimos Augustinos, Küçük Asya Rumları 1997 Ankara*
- *Jean Ebersolt, Bizans İstanbul'u, 1996 İstanbul*
- *Rıdvan Akar, Hülya Demir, İstanbul'un Son Sürgünleri, 1994 İstanbul*
- *Süleyman Yeşilyurt, Ermeni, Rum, Yahudi Asıllı Milletvekilleri, 1997 Ankara*
- *Haşim Albayrak, Pontus, 2003 İstanbul*

ERMENİLER

“Bahçelerde mor meni

Verem ettin sen beni

Ya sen İslam ol Ahçik

Ya ben olam Ermeni”

Türkiye’de Hristiyan azınlık meselesi denilince akla ilk gelen toplumsal grupların başında Ermeniler gelir. Onlardan sonra ise Rumlar ve Museviler sayılır. Türkler’in Ermeniler ile ilişkileri Rum ve Museviler’den daha farklıdır. Örneğin şarkı sözünde belirtildiği gibi Türk-Ermeni sevgi ilişkileri, evlilikler diğerlerine kıyasla daha yaygındır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun batı ucu Viyana kapılarında, doğu sınırı Ermenistan’dadır. Bu coğrafyada bugün 50 civarında devlet kurulu bulunuyor. İşte Ermeniler’de, İmparatorluk döneminin mirasıdır. Ermeniler, Ermenistan’ın içimizde kalmış bölümüdür.

ERMENİLER’İN KISA TARİHÇESİ

Ermeni ya da Armen adı ilk önce eski Yunan kaynaklarında görülüyor. Bu konuda ilk bilgiye M.Ö. 401’de Ksenefon’da, M.Ö. 5. yüzyılda Heredot’ta rastlanıyor. Bunun dışında; Ermeni sözcüğünün nordik ve alpin ırkları karışımı bir toplum olduğunu Pers kaynaklarından öğreniyoruz. Bu adı ilk defa Persler, Ermeniler için kullanmışlar. Ermeniler ise kendilerine **“Hay”** yabancılara ise **“Dacik”** adını veriyorlar. Yaşadıkları bölge olan bugünkü Ermenistan’a ise, “Hayastan” adı veriyorlar.

Bazı Çin tarihçiler ise, Ermeniler’in doğuya gelen Hint Avrupa kökenli kavimler (Trako-Frig) olduğunu belirtiyor. Böylece Ermeniler’in Kafkaslardan ve Batıdan Balkanlardan v.s. gelen bir topluluk olduğu sanılıyor. Bu kanıda olanlar Ermenice’nin de Yunan ve İran dilleri arasında bir özellik gösterdiğini iddia ediyorlar. Kitabı Mukaddes ise, Ermeniler’i Sincan’dan gelmiş olan Yafes soyundan Kral Hayk’a bağlıyor. Buna göre Hayk, Ermeniler’in ilk kralı oluyor.

Armina ya da Ermenistan adına, tarihte ilk defa Ermeniler'in Akamanişler'e karşı ilk ayaklanma tarihi olan 19 Nisan 521'de rastlanıyor. Ermeniler'in de yer aldığı Asar İmparatorluğu ise, M.Ö. 7. yüzyıl sonlarında Medler ve Kaldeliler saldırısı sonucu ortadan kalkıyor. Ermeniler, M.Ö. 590'a kadar Medler'in, M.Ö. 521'e kadar ise, Pers İmparatorluğu egemenliğinde kalıyorlar. Ermeniler M.Ö. 331 de Büyük İskender'in, M.Ö. 301 de de Selevkos İmparatorluğu yönetimine giriyorlar.

Tarihi kaynaklara göre, Selevkos Ermenistan'ı 2'ye bölüyor. Fırat'ın doğusuna Büyük Ermenistan'a bir vali, Fırat'ın batısına Küçük Ermenistan'a ikinci bir vali atıyor. Büyük Ermenistan'ın başkenti Erivan (Artaxata), Küçük Ermenistan'ın başkenti Harput (Karkathokerta) oluyor.

Ermeniler daha sonraki tarihlerde, 387'de Pers egemenliğinde, Bizans egemenliğinde kalırlar. 325'de ise İznik'te toplanan **Birinci Konsil**'e katılırlar. Daha sonra 2. Yezdgerd zamanında İranlılar'la büyük dini çatışmalar olur. 640 yılında Ermeniler Araplarla karşılaşır. Abbasiler döneminde muhtariyet verilerek yönetilir. (722) Bu dönemde 4 Ermeni krallığı kurulur. Daha sonra bu krallıklar Bizanslılar ve Selçuklular tarafından yıkılır. Bizans; Gregoryen Hristiyan olan Ermeniler ile anlaşamıyordu. Bizans'a isyan eden Ermeniler Kilikya'ya sığındı. Rupen'in Kilikya'da kurduğu beylik (1080) Haçlılarla işbirliği yaptı. Rupen'in halefi II. Levon'a 1198'de Haçlılar tarafından krallık tacı verildi. Frank kültüründen oldukça etkilenen Kilikya Ermeni Krallığı 1375'de Memluk akınlarına dayanamayıp yıkıldı.

Ermeniler, Bizanslılar'la anlaşamıyorlardı. Her iki toplulukta Ortodoks Hristiyan olmasına karşın, Ortodoks Hristiyanlığın farklı kiliselerine yorumlarına inandıkları için anlaşamıyorlar. Osmanlı devleti kurulup Anadolu'da yayılmaya başlayınca Ermeniler, Bizans'a karşı Osmanlılar'a güvenerek yavaş yavaş Doğu Anadolu'dan, Batı Anadolu'ya doğru yayılmaya başladılar. Osmanlı ile Bizans'ın karşı karşıya gelmesi aralarındaki dinsel rekabet nedeni ile Ermeniler'in işine geliyordu.

1453'de İstanbul'un alınmasından sonra Fatih S. Mehmet Bizanslılara dinlerini serbestce yürütömlerini sağlayınca, Bursa'da da Ermeniler'e bir jest yaparak Piskopos Ovokim'i Ermeniler'in dinsel önderi olarak tanıdı ve O'nu İstanbul'a bu Cemaatin başına Patrik olarak atadı. Bu oluşum Ermeniler'i Anadolu'dan İstanbul'a doğru gelip yerleşmelerini sağladı. 1534'de Kanunu S. Süleyman Van ve çevresini fethedince birçok zanaatçı ve usta Ermeni'yi İstanbul'a getirdi. İstanbul'a Ermeni esnaf ve zanaatçı göçü 16. yüzyıla dek devam etti. 1681 yılında İstanbul'da taşradan gelenler ile birlikte İstanbul'daki Ermeni nüfusu 90 bin olmuştur.

16. yüzyıldan Ermeniler, Osmanlı ile İran'ın hakimiyet mücadelesi verdiği alanda kaldılar. Bu durum 17. yüzyıl boyunca devam etti. Ermeniler, Osmanlı'da çok sayıda, tüccar, zanaatçı ve bürokrat yetiştirdiler. Avrupa ile Osmanlı (Doğu) arasındaki ticarete önemli bir rol sahibi oldular. Osmanlı yönetiminde önemli mevlkilere Ermeniler geldi. Sarayda nüfuz sahibi bir kesimi oluşturdular. Saray ile Ermeniler'in ilişkisi o denli uyumlu olduğu, Türkler için; **“edraki bi idrak”** yani akılsız aptal Türkler diyen Osmanlı Sarayı Ermeniler için; **“Milleti Sadıka”** yani sadık millet, Osmanlı Sarayı'nın dostu olan millet statüsü verdi.

Çarlık Rusyası'nın 19. yüzyıl başlarında Kafkasya'ya hakim olma projesi bölgede yaşayan toplumların durumunu gündeme getirdi. Burada Çerkesler, Gürcüler yanında Ermeniler'de vardı. Rusya'daki ve Avrupa'daki milliyetçi akımlarda yavaş yavaş Ermeniler arasında boy vermeye başladı. Bu sorun; 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı ve ardından yapılan Ayestefanos Antlaşması sonucu adeta Ermeni sorunu şeklinde ifade edilmeye başlandı. 1880'li yıllarda Rusya, Osmanlı'ya karşı Ermeni milliyetçiliğini organize etmeye başladı. Giderek farklı politik gruplar örgütlemeye başladı. Bazı Ermeni milliyetçiliği güden gruplar Ruslar'ın desteği ve Osmanlı Sarayı'ndaki yandaşlarının da yardımı ile ayaklanma girişimlerine başladılar.

Bu sırada Osmanlı tahtında 2. Abdülhamit vardı. Ermeniler'in hareketlenmelerine karşı Abdülhamit yöredeki Kürt aşiretlerinin Ermeniler'e karşı besledikleri düşmanlık duygularına seslenerek onları örgütledi. Bu örgütlenmeye "**Hamidiye Alayları**" adı verildi. 1894'de Sason'daki Ermeniler Osmanlı'ya vergi ödemeyi reddederek ayaklandılar. Ayaklanma Hamidiye Alayları kanalı ile bastırıldı. Çatışma aylarca sürdü iki taraftanda çok insan öldü. Köyler ve mezralar günlerce yandı.

1915 de 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu itilaf devletleri tarafından işgal edildi. İngilizler İstanbul'u, Fransızlar Adana, Antalya, Gaziantep'i, Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler. Çarlık Rusyası'nda doğudan işgale başladı. Kars, Erzurum, Erzincan işgal edildi. Daha önce hazırlanıp örgütlenen Ermeniler'de Ege ve İstanbul'da Rumlar'ın yaptığı işgal kuvvetleri ile birlikte işgale silahlı olarak katıldılar. Kafkasya'da yani Ermenistan'daki Ermeniler Osmanlılara karşı Rus işgal ordusuna yardım için gönüllü Ermeni Taburları kurdular. Anadolu'da yaşayan Ermeniler'den asker toplayarak yöredeki Müslüman nüfusa karşı eylemlere giriştiler. Osmanlı Hükümeti cephe gerisindeki bu tehlikeyi önlemek için yani Anadolu'da yaşayan Sivas, Kayseri, Malatya'da v.s. yaşayan Ermeniler'i işgalci Ruslar'ın yedek askeri deposu olmaktan çıkarmak için çıkarılan bir kanun ile bu yöredeki Ermeniler'i Rus Cephesi'nden Batı Anadolu'ya, İstanbul'a, o zaman Osmanlı toprağı olan Suriye ve Filistin'e göndermeye çalıştı. Dünyanın hangi devleti olursa olsun savaş koşullarında işgalci ile işbirliği yapanlar için benzer bir uygulamayı yapar. Kendine göre tedbir alır. Ne yazıkki, savaş koşullarında savaş kanunları geçerlidir.

Osmanlı yıkılıp Cumhuriyet kurulduğu halde yaklaşık 90 yıldır her fırsatta dış politikada Türkiye Cumhuriyeti'nin önüne getirilen "**Ermeni Soykırımı**", "**tehcir**" iddiası bu olaydan kaynaklanmıştır.

Bu nüfus nakil işlemi savaş şartlarında çok sağlıklı yürümemiş olabilir. Savaş şartlarında bölgede ölüm-kalım olaylarıda sıkça yaşanmış olabilir. Her ülkenin tarihinde benzer hazine olaylar yaşanmıştır ve ne yazık ki yaşanmaya devam ediyor. Irak'ı bomba yağmuruna tutan ve yaklaşık 2 yıldır sistemli olarak adam öldüren ABD, İngiltere ve bu koalisyonda yer alan ülkelerin savaş suçlusu olduğunu "**Ermeni Soykırımı**" iddiası sahipleri neden yapmıyor. ABD ve Avrupa'daki Ermeni diasporasının neden gıkı çıkmıyor. 1860'da OsmanlıRus savaşında 1,5 milyon Çerkes'in öldüğü tesbit edilmiş. Ama Rusya'yı "**Çerkes Soykırımı**" yapmakla suçlayan yok. Cezayir'de binlerce insanı katleden Fransa'ya "**Cezayir Soykırımcısı**" diyen yok. 250 bin Çingeneyi katleden Yahudi ve Çingene katliamcılarına Soykırımcı diyen yok. Üstelik bu adını andığım ülkelerin parlamentoları Türkiye Cumhuriyetini hemde kendi yıktığı Osmanlı İmparatorluğu'nun işlediği suçtan dolayı "Ermeni Soykırımcısı" ilan ediyorlar.

Ermeniler'in soykırımı adı verilen bu zorunlu göç olayında ölen Ermeniler'in sayısı bugün de Türklerle-Ermeniler arasındaki önemli tartışma konusudur. Bazı tesbitçiler, bu olayda 100 bin ile 600 bin kişinin öldüğünü iddia ediyor. Halbuki bu olayda ölen Ermeni sayısı 10 bin civarındadır. Üstelik savaş şartlarında her iki kesimin karşılıklı gerçekleştirdiği bir olay söz konusudur. Bu olay Türkiye ile Ermeniler'in arasını açmak için sürekli ısıtılıp siyasette kullanılıyor. Böyle oluncada en çok Türkiye'de yaşayan Ermeniler bu durumdan huzursuz oluyor.

Ermeniler, 1918'de Gürcüler ve Azeri Türkler'le birlikte Transkafkasya Federal Cumhuriyetini kurarlar. Ama kısa zaman sonra bu oluşum dağılır. 1918 Mayıs'ında ise, Ermeni Cumhuriyeti kurulur. Buda kısa ömürlü olur. 1920 de ise Sovyet Ordusunun işgal ettiği Ermenistan, Azerbeycan ve Gürcistan ile birleşir. 1936'daki yeni Sovyet Anayasası ile, Ermenistan'a Sovyetler Birliği özerk bir Cumhuriyet statüsü verir.

Türkiye Cumhuriyet döneminde, Lozan Antlaşması statüsüne bağlı olarak Ermeniler, Rumlar gibi azınlık haklarına sahipler. Bu antlaşma çerçevesinde serbestçe faaliyetlerini sürdürüyorlar. Kendi dillerinde okullarında eğitim yapıyorlar. Kendi dillerinde yayın yapabiliyorlar. Vakıf malları kanunların güvencesindedir. Bu haklar politik gelişmeler ve politik hesaplaşmalar dışında uygulanmaya çalışılıyor. Bu hakların sağlıklı uygulanması; Türk-Ermeni ilişkilerinin dış politikadaki seyrine bağlı olarak çalışıyor.

ERMENİLER'DE DİL

Ermeni nüfusu; 1935 Genel Nüfus Sayımları'nda; 57 bin, 1950 Genel Nüfus Sayımları'nda; 52 bindir. Bugün ise yaklaşık; 60 bin Ermeni var. Nüfus artışı olmayıp azalmasının sebebi ise, Türk-Ermeni dış politikasındaki gel-gitlere bağlı gerçekleşen göçlerdir.

Türkiye'de Ermeniler daha çok İstanbul'da, –Kurtuluş, Samatya, Adalar'da yaşıyorlar. İstanbul dışında; Kayseri, Kastamonu, Malatya, Mardin, Diyarbakır, Amasya, Elazığ, Hatay, Sivas, Yozgat ve Tokat'ta yaşıyorlar. Türkiye'den yurt dışına göç ise, Amerika, Kanada, Fransa'ya olmuştur.

Ermenilik etnik yani ırka dayalı bir ayırım. Ermeniler, Ermenice konuşuyor. Ermenice, Hint-Avrupa dil gurubunun bir kolu. Ermenice'de, Yunanca, Farsça, Arapça, Türkçe, Süryanice sözcükler olmasına karşın kökeni bilinmeyen kelime yüzdesi %60'ın üstünde bulunuyor. Batı Ermeni lehçesi, Osmanlı Türkçesine, Doğu Ermeni lehçesi ise Azeri Türkçesine sentaks bakımından uyumlu kabul ediliyor.

Ermeni alfabesi, 38 harften oluşuyor. 31'i sessiz 7'si ise sesli harften ibarettir. Ermeni alfabesi, 406 yılında Aziz Mesrop Maştots tarafından türetilmiştir. Günümüze ulaşan en eski yazmalar 9. 10. yüzyıldan kalmıştır. Alfabede kullanılan yazı dile özgü **Mesopian** yazısıdır.

ERMENİLER'DE DİN

Ermeniler'in, son yıllarda çeşitli nedenlerle din değiştirenlerini saymazsak inançları Hristiyanlık'tır. Ermeniler Ortodoks Hristiyan inancına mensuplar. Ermeniler'de 3 farklı Hristiyanlık var. Ortodoks Hristiyanlığın değişik yorumları var. Ermeniler'in, bir kısmı Gregoryen Ortodoks Hristiyan'lar. Bu kiliseye **Monofizit Ermeni Apostolik Kilisesi**'de deniyor. Ermeniler'in çoğunluğu Gregoryen Ortodoks Hristiyan'dır. Bu kilisenin merkezi İstanbul Kumkapı'da bulunuyor. Patriklik Kumkapı'dadır. Bu Patriklik bağımsız Monofizit kilisedir. Buna bağlı; İskenderun, Diyarbakır ve Kayseri'de kiliseler bulunuyor.

Ermeniler arasındaki diğer kilise ise; **Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı Katolik Kilisesi'nin Ermeni koludur**. 1830'dan beri bu kilise Roma'ya bağlıdır. Bu iki kilise dışında bazı Ermeniler'de Protestan Hristiyan'dır.

Gregoryan Ortodoks Kilisesi Ermeniler'in ulusal kilisesi sayılıyor. Ermeni Kilisesi Kadıköy'de 451 yılında, Dvin Konsili'nde ise 506 yılında benimsenen Hz. İsa'nın kişiliğinde iki doğasının olduğu yolundaki kararı kabul etmeyerek O'nun yalnız Tanrısal doğası olduğu görüşünü savunan Monofizit anlayışa katıldı. O tarihten sonra Ermeni Ortodoks Kilisesi, Gregoryen adını alır.

Ermenilerde en yüksek dini makam, "**katağikos**" makamıdır. Erivan'daki Açımiadzin Manastırı günümüzde bütün dünya Ermenilerinin katağikosu kabul ediliyor. Lübnan'daki ise, Katolik Ermeniler'in Patriği ya da "Klikya Katağikosu" kabul ediliyor. Klikya, Erivan'a dinsel açıdan bağlı ama özerk bir kilisedir. Bu ayırım tüm Ermeniler arasında görülüyor.

Ermeni Protestanların ise İstanbul'da iki kilisesi var. Beyoğlu ve Gedikpaşa'da bulunuyor. Gedikpaşa Ermeni Protestan kilisesinin cemaatini; Ermeni, Kürt, Türk, Süryani, Fars'lılar ve turistler oluşturuyor.

Ermeniler, bugün Türkler'le barış içinde yaşamak istiyor. Yurt dışına giden Ermeniler'in bir kısmı tekrar Türkiye'ye dönüyor. P. A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar kitabında Lozan Antlaşması ile ilgili olarak Ermeniler için su tesbiti yapıyor, "Bugünkü konumlarının temelinde resmen tanınmış bir azınlığa sağlanan imtiyazlar yatmaktadır. Bu imtiyazlar, Piskoposluğun sürmesi, mal mülk güvenliği, özel okul açılabilmesi ve Ermenice konuşabilme ve yayın yapma özgürlükleridir."(1)

Ermeni cemaatinin İnsan Hakları Derneği Azınlık Raporunda; "33 kilisesi, 17 ilkokul, 9 ortaokul ve 5 lisede 5 bine yakın öğrencisi eğitim görmektedir. 2 hastane, 2 yetimhane ve 16 mezarlığı olan cemaatin, ikisi günlük gazete (Marmara ve Jamanak) biri haftalık (Agos) diğerleri daha uzun periyodlu (Kulis, Hobina, Surp Pirgiç, Şoğogat, Jbid, Nor San) olmak üzere 9 yayını yayınlamaktadır." diyor.

Türk ve Ermeni toplumu; Ermeni Patrikliğinde zaman zaman ifade ettiği gibi; geçmişte yaşanan olumsuzlukların tarihe bırakma düşüncesindedir. Ama bu niyet Ermeni diasparası tarafından zaman zaman engellenmeye çalışılmaktadır. Ermeniler'in diaspora ile bağlarının sürmesi Türk toplumu ile uzlaşmayı ve entegrasyonu zorlaştırmaktadır. Türk toplumunda da münferitte olsa olay zaman, zaman tetiklenmektedir. İki toplum için barış içinde yaşamının yolu karşılıklı atılacak olumlu adımlarla gerçekleştirilebilir.

Bu anlayışın olumlu örnekleri geçmişte yaşanmıştır. Günümüzde de yaşamaktadır. Tarihte birçok kişinin Türk mü? Ermeni mi? olduğu bilinmemektedir. İşte Mimar Sinan, işte Agop Dilaçar, işte Balyan Ailesi, son Osmanlı meclisinde 30 civarında Ermeni milletvekili bulunuyor. Cumhuriyet döneminin ilk Hristiyan milletvekili Berç Keresteciyan'dır. Kurtuluş Savaşında Fransız vapur müdürü Kalçi Efendi Kuvayi Milliyeçilere söyle demiştir. **"Sizi haklı buluyorum, mücadelenizin büyüklüğünü biliyorum. Bu toprağı severim. Ailem burada yaşadı ve mutlu oldu. Son vapurda elimden çıkıncaya kadar sizinle çalışacağım."**

KAYNAKLAR

- *Taner Akçam, Ermeni Sorunu, 1996 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *A. T. Önder, Türkiye'nin Etnik Yapısı 1999 Ankara*
- *O. Türkdöğen, Etnik Sosyoloji 1997 Ankara*
- *Birikim Dergisi S.71-72 1995 İstanbul*
- *Cenani Gürbüz, Develi ve Ermeniler Ankara, 1996*
- *Ergun Hiçyılmaz, İstanbul Azınlıkları, 1993 İstanbul*
- *Prof. Dr. Nejat Göyünç, Osmanlı İdaresinde Ermeniler 1983 İstanbul*
- *Ramazan Tosun, Kayseri'de Ermeni Olayları 1997 Kayseri*
- *Elçin Macar, İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemâati, 2003 İstanbul*
- *Ayhan Aktar, Varlık Vergisi 2001 İstanbul*

YAHUDİLER

Lozan Antlaşması'nın azınlık statüsü tanıdığı ama toplum sözcülerinin kendilerini “azınlık” kabul etmediği bir toplumsal kesim. Evet işte bunlar Yahudiler. Ya da Museviler. Yahudilik etnik bir tanım. Irka, milliyete dayanan bir tanım. Musevilik ise dinsel bir tanım. Dünya üstünde etnik ve dinsel tanımların örtüştüğü ender durumlardan biridir bu durum. Hazar Türkleri'ni saymazsak MuseviliğeHz. Musa'nın dinine yeryüzünde sadeceYahudiler inanıyorlar. Bu nedenle çoğu yazılı ve sözlü anlatımlarda Yahudilik veMusevilik tanımları birbirini yerine rahatlıkla kullanılabiliyor.

YAHUDİLER'İN KISA TARİHİ

Yahudiler'in Anadolu'daki tarihi oldukça eskidir. Yahudiler'in Anadolu'da tarihte bilinen yerleşimleri M.Ö. 4. yüzyıla kadar gidiyor. Ege Bölgesi'nde Manisa-Salihli'de Sardes, Sard harabelerinde Yahudiliğe ait bir dizi kalıntı var. M.Ö. 220'de yapılmış Sinagog (ibadet yeri) bile yapılan kazılar sonucu günışığına çıkmış.

İstanbul 1453'de Osmanlılar tarafından alınınca Yahudiler'de var. IV. Haçlı Seferi İstanbul-Beyoğlu/Pera'da oturan Yahudileri kılıçtan geçirmekte geç kalmadı. Haçlılar 1261'de kentten çekilinceYahudiler Pera'da yine normal hayata döndüler.

11. yüzyılda Selçuklular Anadolu'da hakimiyet kurmaya başlayınca Yahudiler devlet yönetiminde yer almaya başladılar. Karaman Beyliği'nde 1. yüzyıldaYahudi topluluk yaşıyordu. Bursa'da tarihi eser olarak hâla ayakta olan Ets ha Hayim Sinagogo Anadolu beylikler döneminden kalma bir eserdir.

1453'te İstanbul alınınca, Hamitoğulları, Çandaroğulları, Aydınogulları beyliklerinde yaşayan Yahudiler, İstanbul'a yerleşmeyi tercih ettiler. Anadolu'da bulunan Yahudiler dışında bugün Türkiye'de yaşayan Yahudiler'in önemli bir kısmı 1492'de İspanya'da engizisyonndan (Hristiyan baskı ve zulmü) kaçarak Osmanlı topraklarına zorunlu göç ettiler. Bunlara İspanyalı anlamında Sefaradlar deniliyor. Bu sayı yaklaşık 200 bin kişidir. Sefaradlar (İbranice İspanyalı anlamına geliyor) birlikte Osmanlı'ya ayrı bir kültür taşıdılar. Tıp, matbaacılık, ateşli silah üretimi, dokumacılık, tekstil boyamacılığı, dericilik, çeşitli el zanaatlarını Sefaradlar Osmanlı'ya getirdiler.

Osmanlı Bizans'ı aldığıında Bizans'ta yaşayan Yahudiler Rumca konuşuyordu. Elazığ, Malatya, Hakkari, Van, Diyarbakır, Urfa gibi illerde tarımla uğraşan Yahudiler Türkçe'nin yanında Kürtçe konuşuyorlardı. Antakya yöresindeki Yahudi topluluğu ise Arapça konuşuyordu. Yahudiler Osmanlı topraklarında, İbranice, Türkçe, Rumca, Kürtçe ve Arapça'yı değişik yörelerde konuşuyorlardı.

Osmanlı'ya Yahudi göçü Sefaradlar ile bitmedi. Bunu yenileri izledi. 16.yüzyılın sonunda Fransa'dan kovulan Yahudiler'in bir kısmıdaOsmanlıya sığındı. Orta Avrupa'daki Aşkenaz Yahudiler'inden bazı gruplarda II. Murat zamanında Osmanlı topraklarına göç etmiştir. 17. yüzyılda, Polonya ve Ukrayna'da yapılan Yahudi katliamlarında sağ kalanlar soluğu yine Anadolu'da aldı. Kırım savaşı sırasında Kerç'ten Sovyet Devrimi sonrası Rusya'dan, Gürcistan'dan canını kurtaran Yahudiler'de Osmanlı'ya geldiler. Bu göçleri 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı yıllarındaki özellikle Hitler, Musolini dönemindeki göçler izledi. Yani Anadolu toprakları yaklaşık 1000 yıldır Yahudiliğe adeta can simiti olmuş bir ülkedir. Zor günlerinde Yahudilere bir yıldır kucak açan Anadolu topraklarına karşı peki, Yahudiler ne kadar vefalı olmuştur. Bu biraz tartışmalı gibi gözüküyor.

YAHUDİLER'DE DİN

Yahudi sözcüğü, 12 İsrail Kavmini “**Yahudoğulları**”nı ifade ediyor. Bu kavimler Hz. İbrahim’e vaat edilen kavimlerdir. Daha sonra “Yahuda” krallığının mensuplarını ifade ediyor. **Musevilik**; ilk tek tanrılı semavi dinin adı. İlk göksel dinin adı. Peygamberi Hz. Musa kutsal kitabı Tevrat’tır. Yani “**EskiAhit**”tir.

Türkiye’deki Yahudileri araştırmacılar dinsel farklılık açısından esas olarak 3’e ayırırlar. 1) Sefaradlar (Çoğunluklar nüfusun %95’i) 2) Eşkanazi (Azınlık) 3) Karay’lar ve bunların dışında birde Sabetaycılar var.

Musevilik, Musa’ya inananlar anlamına geliyor. Babil sürgününden sonra Musa’ya inananları bu isim veriliyor. Tevrat üç bölümden oluşuyor. 1)Tora (Musa Töresi), 2) Nebiim (Peygamberler), 3)Ketubim. Tora ve öbür kitaplar yazılı töreyi oluşturuyor. Sözlü töre geleneğiMusa’ya dayanıyor. Bu öğretim sözle kuşaktan kuşağa geçiyor. M. S. 200’e doğru Haham Yuda haNassi tarafından yazılıyor ve “**mişna**” adını alıyor. Mişna’nın “**Gemara**” denen yorumları Mişna ile birlikte “**Talmud**”u oluşturuyor. Talmud son halini 5. yüzyılda Babil’de alıyor. Geleneksel Yahudilik; Tora’yı, Talmud’u ve Mişna’yı değişmez kurallar olarak görüyor.

Karaylar, 8. yüzyılda ortaya çıkarak Tevrat sonrası sözlü hukuk denen Talmud’u reddediyorlar. Onlar sadece yazılı yasayı Torayı kabul ediyorlar. Geleneksel Musevilik ile çatışıyorlar. Geleneksel Museviler, Karayları “Yahudi” saymıyorlar. Bu tartışma hala devam ediyor.

Türkiye’deki Museviler’in dinsel temsilcisi Hahambaşılık’tır. İbadet yerleri Havra (Sinagog)’tur.Hahambaşına dini konularda 4 Hahamdan oluşan bir dini kurul yardımcı oluyor. Din adamı olmayan 35 kişiden oluşan fahri danışmanlar, toplumun din dışı sorunları ile ilgileniyorlar. 14 kişilik icra kurulu ise günlük işleri yapıyor.

Bugün İstanbul’da 25 Sinagog Musevilere din hizmeti veriyor.

Yahudi cemaatinin İstanbul’da anaokul, İlköğretim okulu ve liseyi kapsayan bir okul kompleksi bulunuyor. Yahudiler, Osmanlı’dan bugüne Türk ekonomisinde önemli bir güçleri bulunuyor.

Yahudiler’den bahsedilirken “**Sabetaycılar**”dan söz etmezsek eksiklik sayılır. Museviler tarih boyunca Hristiyanların ve Müslümanların dönem dönem artan baskıları ile sık sık karşılaşmalarından olsa gerek Museviler arasında Mesih’e (Kurtarıcıya) duyulan özlem zaman zaman boy göstermiştir. İşte Sabetay Sevi de bu “mesih”lerden bir tanesidir.Sabetay Sevilzmir’de 17. yüzyılda yaşayan büyük etki uyandıran bir kişidir. Sabetaycılık, artan baskılar sonucu kendisine inananlarla birlikte Musevilikten ayrılıp İslamiyet’e geçen ama gizlice Sabetay Sevi’ye inanmaya devam eden “**dönme**”lere verilen isim. Bunlar, Museviler’den ve Müslümanlardan çok iyi gizlenirler. Gizli dinlerini devam ettirirler. Başta 200 aileden oluşan Sabetaycılar giderek taraftarlarını artırır. 1924 nüfus mübadelesi sonucu Selanik merkezli cemaat İstanbul’a ve diğer büyük şehirlere gelir. Zamanla aralarında; Yakubi, Karakaş ve Kapancı alt gruplarına ayrılırlar. 19. yüzyıl başında Osmanlı siyaseti içinde çok başarılı olurlar. İttihat Terakki döneminde Maliye Bakanlığı yapan Cavit Bey (DanielRuso) ve bir dizi önemli görevler Sabetaycılar’ın eline geçer. Cumhuriyet’in kuruluşu sırasında da aldıkları iyi eğitimin sonucu olarak üstelik Müslüman kimlikleri ile birlikte dışişleri, maliye, içişleri ve eğitim sahalarında önemli mevkilere gelirler.

YAHUDİLER’DE DİL

Anadolu’ya 1492’de İspanya’dan Museviler gelmeden önce birde yerli Museviler vardı. İspanya’dan 200 bin Musevi’nin geldiği belirtiliyor. Bu nüfusun bir kısmı süreç içinde Osmanlılaşıyor, İslamiyeti kabul ederek Türkleşiyor. Bir kısmı ise çeşitli nedenlerle başka ülkelere göç ediyor. Osmanlı’da 1883 sayımlarında; 184.000 Musevi sayılıyor. Museviler 1492 de İstanbul’a 200 bin kişi ile göç edip gelirken, Türkler İstanbul’u alınca 1453’de 30-40 bin Türk İstanbul’a yerleşiyor. Cumhuriyet dönemindeki ilk sayımda 1927’de Yahudilerin sayısı; 81.872’dir 1965 Genel Nüfus sayımlarında ise bu rakam; 38.276 ya

düşüyor. Bu düşünüş daha sonraki yıllarda da devam ediyor. Bugün cemaat çevrelerinin tahmin ettiği sayı; 25 bin civarında olduğudur. Nüfusun azalmasının birinci sebebi göçtür. İki türlü göç olmuştur. 1) Avrupa, ABD gibi ülkelere daha iyi yaşam koşulları elde etmek için yapılan göçtür. Bu kapsamda zaman zaman dış politikada Rum ve Ermeni problemleri çerçevesinde Yahudiler'de bu politikadan nasibini almışlardır. Ortamı güvensiz buldukları için göçe katılmışlardır. 2)1948'deİsrail'in kurulması ile birlikte önemli bir nüfusun Türkiye'den İsrail'e göç etmesidir.

YahudilerTürkiye'de; İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Çanakkale, Edirne,Diyarbakır, Hakkari, Mardin,Tekirdağ, Urfa, Van olmak üzere bu illerde ve ilçelerinde yaşamaktadırlar. İstanbul'da ise nüfusun 20 bini yaşamaktadır. Bu nüfus ise ağırlıklı olarak; Adalar, Kadıköy, Beyoğlu, Nişantaşı, Levent ve Şişli semtlerinde oturuyor.

Yahudiler; İbranice, Sefaratça (İspanyolca), Fransızca, İngilizce, Arapça ve Türkçe konuşuyorlar. Bir tek etnik grubun nerede ise bir dizine dil konuştuğu görülmektedir. Deme ki, her dil ayrı bir etnik kimliktir demek oldukça zor. Bu yaşananlar karşısında dil eşittir etnik kimliktir diyebilmek iddiası çok hafif kalıyor.

Yahudiler'in esas dili İbranice'dir. İbrani Alfabesi ile yazıp çizerler. Ama konuştukları dil her ülkede değişiklik gösteriyor. Her YahudiYahudice yani İbranice bilmeyebiliyor. Bir tesbite göre Türkiye'deki Cemaatin bir kısmı Yahudice biliyor. Bu ise, klasik Yahudicede değil. Judeao-Spanist ya da Ladino lisanıdır. Kastilya, Kuzey İspanya, Portekiz'de konuşulan dile dayanan iki lehçeye ayrılmış arkaik bir dil. Cemaatin önemli bir kesimi Fransızca biliyor. Ondan sonra ise Ashkenazi bilenler geliyor. İbranice bilenler %8 gibi bir oran. Herkes Türkçe biliyor. Bu dilleri, İngilizce, Rumca bilenler izliyor.

Kırım Krait'leri (Yahudileri) Kırım Tatarcası, Güneydoğu'dakiler Urfa, Diyarbakır'dakiler gıltu Arapçası, Başkale veYüksekova'daki Yahudiler Kürtçe konuşuyorlar.

Yahudiler, Türkiye'de Türk toplumu ile Ermeni ve Rumlara kıyasla daha çok entegre olmuş bir toplumsal kesimdir. Merkezi otorite ile direk problemi çıkmamış bir toplumsal gruptur. 1942'deki Varlık Vergisi dışında merkezi ororite ile bir sorunu olmamıştır. Ekonomi ve siyaset dünyasında Yahudi kökenli kişiler önemli görevlerde toplumsal mevkilerde yer almışlardır. Almaya devam ediyorlar. Cemaat; kendi yayınevi kanalı ile yüzlerce kitap yayını yapmıştır. Haftalık olarak; Şalom Dergisi, aylık Tiryaki Dergisi, üç aylık Göztepe Kültür Derneği Dergisi yayınlıyor. Yahudi cemaati yaptıkları tüm faaliyetlerinde yönetimler ile uyumlu olmaya özel önem vermektedir. Bu ihtiyat karşılıklı olarak yıllardır devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- *Çetin Yetkin, Yahudiler, 1992 İstanbul*
- *Arthur Koestler, Onüçüncü Kabile, 1993 İstanbul*
- *Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi (5 cilt) 1980 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *A. Galanti, Türkler veYahudiler, 1932 İstanbul*
- *B. Tolon, Tekirdağ Yahudileri, 1979 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *Yakup Aygıl, Hristiyan Türkler, 1995 İstanbul*
- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul*
- *İlgaz Zorlu, Evet Ben Selanikliyim; 1958 İstanbul*
- *Soner Yalçın, Efendi/Beyaz Türkler, 2004 İstanbul*

- *Birikim Dergisi s.71-72*
- *Lizi Behmoaras, Türkiye’de Yahudiler, 1993 İstanbul*
- *Naim Gülerüz, Türk Yahudileri Tarihi, 1993 İstanbul*
- *Ayner Levi, TC Yahudiler, 1992 İstanbul*
- *Aron Rodrigue, Türkiye Yahudileri’nin Batılılaşması, 1997 Ankara*
- *Jak Deleon, Bir Tutam İstanbul, 1993 İstanbul*
- *Moshe Sevilla-Sharon-Türkiye Yahudileri, 1992 İstanbul*
- *İsmail Mutlu, Tarih Aynasında Yahudiler, 1992 İstanbul*
- *Erol Haker, Bir Zamanlar Kırklareli’nde Yahudiler Yaşardı, 2004 İstanbul*
- *Erol Haker, İstanbul’dan Kudüs’e Bir Kimlik Arayışı, 2004 İstanbul*
- *Selahattin Galip, Türkiye’de Dönmeler ve Dönmelik 1977 İstanbul*

LAZLAR

Ülkemizde nasıl ki doğu bölgesinden sözedilince orada yaşayan herkesin Kürt olduğu tarzında bir ön yargı var ise, Karadeniz’li de denilince o bölgede yaşayan tüm toplumun Laz olduğu şeklinde bir anlayış var. Halbuki doğu bölgemizde yaşayan herkes Kürt olmadığı gibi Karadeniz bölgesinde yaşayan herkes de Laz değil. Lazlar DoğuKaradeniz bölgesinin küçük bir bölgesinde yaşarlar. Bu bakımdan belki de Laz tanımlamasını ülkemize özgü olarak ikiye ayırmak gerekir. Birinci tanım; Coğrafi tanım. Yani coğrafi Lazlar. Karadenizli herkese Laz dendiği gibi. İkinci tanım ise; etnik Laz, sosyolojik olarak Laz olan toplumsal bir rengimiz olan Lazlar’dır. İşte bu yazıda Laz denilince kastedilen toplumsal kesim bu Lazlar’dır. Bu anlamda Karadeniz bölgesinde oturan herkes Laz değildir. Bu bölgede baştaTürkler vardır. Onlardan sonra, Gürcüler vardır. Birde yine Osmanlı döneminden kalan Rumlar, Ermeniler, Hemşinliler v.s. vardır.

Durum böyle olunca Lazları tanıdığımızı da söyleyemeyiz. Laz denilince; hamsi balığı, Karadenizli için söylenen fıkralar, kemençe müziği, tepilen horon oyunu v.s. Halbuki etnik Lazlar ile bu özelliklerin direkt ilgisi yoktur. Örneğin; Laz müziği denilince akla gelen kemençeyi etnik Lazlar çalmazlar. Lazlar’ın esas çalgısı tulumdur. Hayvan derisinden yapılan nefes üfleyerek çalınan tulumdur.

Bugün Türkiye’de Lazlar’ın yaşadığı en yoğun yöreler; Rize-Artvin arasında; Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi, Hopa ve Çamlıhemşin’dir. Bu yöreler dışında ise; Bolu, Bartın, Bursa, Kocaeli, Adapazarı, ve son yıllarda kırdan-kente göç nedeni ile İstanbul ve Ankara’da sayılabilir.

Lazlık, kavramı etnik kimliği ifade eden bir kavramdır. Yani Lazlar ırksal etnik bir özellik ifade eden toplumdur. Kendilerine has farklı tarihleri ve kültürel özellikleri vardır.

TARİHTE LAZLAR

Tarihçiler Lazlar’ı Güney Kafkasya halkından sayarlar. Doğu ve Kuzey DoğuKaradeniz bölgesinde yaşayan Lazlar’a araştırmacılar antik Kolhida uygarlığının günümüzdeki izleri olduğunu yazıyorlar.

Kolhida adına ilk defa M.Ö. 8. yüzyılda Urartu yazıtlarında rastlanmıştır. Tarih kitapları, Kolhida Krallığı’na Romalılar’ın son verdiğini bildiriyor. Daha sonraBizans egemenliği başlıyor. Kolhida uygarlığı denilen uygarlığı, Laz, Gürcü ve Abhazlar’ın oluşturduğu iddia edilir. M.S. 3. yüzyılda LAİKA KRALLIĞI kurulur. Bir dizi iktidar değişimi olur. Bir dizi krallık kurulur. Lazika Krallığı’nda yönetim Lazlar tarafından

gerçekleşir.Lazika toprakları 5.7. yüzyıl arasında Roma (Bizans) ile Pers (İran) gibi iki büyük devlet arasında çekişme alanı olur.

Tarihi bilgilere göre; Haçlı Seferleri ve Bizans sarayındaki taht kavgaları sonucu Gürcü kraliçe Tamara 1204 yılında Laz topraklarını yönetimi altına alır. O dönemlerde Lazlar üstünde Gürcü etki artar. Lazlar'ın Bizans ile mücadelesi 1453'de Osmanlı'nın İstanbul'u alması ile son bulur.

II. yüzyılda bölgeyi işgal eden Romalıların bu topluma Laz adını verdiği bilinir.Lazlar'ın Hristiyanlaşması da bu döneme rastlar. İranlılar ise bu sırada Mazdeist inancına mensuptur. Onlar ise Lazlara Mazdeist inancını öğretmeye çalışır. 643 yılında ise bu defa Araplar bölgeye gelirler. 730 yılında Emeviler bölgeye yerleşirler.

Orta Asya'dan bölgeye gelen Türkleri saymazsak, Osmanlılar bölgeye 1341'de gelirler. Bu tarihte Trabzon yağmalanır. 1461'de ise Fatih Sultan Mehmet Trabzon'a savaşı girer. Bu sırada Oğuz/Çepni Türkmen boyları Trabzonu çevreleyen Çepni Bağları'nı kendine yurt tutmuşlardır.

Lazlar'ın İslamlaşması Yavuz Sultan Selim (1512-1520) döneminde daha yaygınlaşır. 1615'de bölgeyi ziyaret eden **Luni Granazios** adlı seyyah yazdıklarında diyor ki; **“Lazlar yetişkin kızlarını yeniçerilerle evlendirmeye özen gösteriyorlar.”** Bu, Lazların Osmanlı ile entegrasyonunu göstermesi açısından önemli sayılabilecek bir tesbittir. 1873 yılına ait Osmanlı kayıtlarında 9200 adet Lazlardan oluşan hane sayısından ve 55.350 kişilik nüfustan söz ediyor.

Osmanlı bu bölgede yönetimi kurunca bölgeye Lazistan adını veriyor ve her biri ayrı ayrı derebeyleri tarafından yönetilen 11 idari bölge oluşturuyor Laz derebeyleri padişaha asker ve vergi veriyor. Bu derebeyleri, bitip tükenmek bilmeyen Osmanlı-Rus savaşlarında Osmanlı'nın yanında hep yer almışlardır. 1877 savaşından sonra bölgenin bir kısmı Ruslar'ın bir kısmı ise Osmanlılar'ın elinde kalır. Çorum Vadisi ile Trabzon arasında uzanan bölge 1925 yılına dek Türkiye haritalarında **“Lazistan”** olarak görülüyor. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki TBMM'de **“Lazistan milletvekilleri”** bölgeyi temsil ediyor.

LAZLAR'IN DİNİ

Lazlar'da diğer Doğu Karadeniz bölgesi halkı gibi M.Ö. 3. yüzyıl sonlarına dek çok tanrılı dinlere inanır. Hristiyanlık'tan önce Pagan ve Mazdek inancına inananlar olur. Trabzon'daki Sümele Manastırı Hristiyan inancının yaşadığı yılların bölgedeki en etkin ifadesi sayılır.

Hristiyanlığı 4. yüzyılda kabul ederler. Müslümanlığı ise 1461 de Osmanlı ile tanıyıp baskı ile benimserler. 1523'deki bir sayımda; Rize'de; 6.467Hristiyan, 1561 Müslüman tesbit edilmiş. 1923'lere gelindiğinde nerede ise bölgede Hristiyan nüfus kalmaz. Bugün bölgedeki Lazlar'ın tamamı İslâm'dır. Hristiyan Lazlar Acara'da yaşıyor. Gürcistan/Acara bölgesinde yaklaşık 5 bin civarında Laz yaşadığı tahmin ediliyor.

LAZLAR'DA DİL

Lazlar'ın da bölgede yaşayan Gürcüler ve Abhazlar gibi Türkçe dışında ayrı bir dilleri de var. Bu dil Türkçe'nin Karadeniz şivesi dediğimiz biçimi ile konuşulan dil değil. Alfabesi olan kendine özgü dilbilim kuralları olan bir dil. Lazca'nın diğer adı ise **Mohtice**. Bir Laz karşılaştığı ama Laz olduğunu tahmin ettiği kişiyeMohtice bilip bilmediğini sorarak onun Laz olup olmadığını öğrenebiliyor. Dilbilimciler; Lazca'nın Megrel ve Gürcüce ile yakın olduğunu söylüyor. Lazca, kırsal kesimde çoğunlukla yaşlılar arasında konuşuluyor. Yazı dili olarak kullanıldığı söylenemez. Türkçe'nin yardımı olmadan ise konuşabilmek nerede ise olanaksız görülüyor.

Laz alfabesi, 35 harften oluşuyor; Lazca'ya "Lazuri Nena" da deniyor. Karvelia veya Güney Kafkas dillerinden Zan ya da Kolkian kolunun Mingreli gurubu ile birlikte sayılıyor. Lazca'nın 4 ayrı şivesi bulunuyor. Bunlar; Hopa, Arhavi, Ardeşen, vePazar şivesi denilen şivelerdir. Bu dil, dilbilimciDumezil tarafından Türkçe fonetik alfabeyle veDumezil'in transkripsiyon yöntemi ile alfabeleştirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'deki Lazlar iki dil bilirler. Türkçe'nin yardımı ile Lazca konuşurlar. Gençler Lazca'yı bilmez. Lazlar kendilerini ayrı bir etnik kimlik altında görmezler. Ya da böyle görenler son yıllarda oluşan küçük bir guruptur.

Lazistan Sancağı'nın nüfus yapısı hakkında 1892'de yazdığı eserde bilgi veren V. Cuinet ("La Turquie d'Asie") sancakta yaşayan 160 bin kişinin 138.820'sinin Laz Müslüman olduğunu belirtmesine karşın bugün Lazca bilen nüfus bu rakamın çok altında seyrediyor.

Bugün Türkiye'de Lazlar, Türk nüfusu ile önemli derecede entegrasyonu sağlamış bir toplumsal kesimdir. Bazı kaynaklar; etnik kimlik itibarıyla 300 bin nüfuslu bir Laz nüfustan sözetsede Lazlar, Çerkesler ve Gürcüler'den daha çok Türkler'le bütünleşmiş bir sosyal yapıyı oluşturmuştur denebilir. Kısmi "**etnik kimliğe sahip**" demek bile Lazlar'ın durumunu izahta nesnel ifade sayılmaz.

Prof. Dr. Dumezil veProf. Dr. NikoMarr, çeşitli etnik dillerle olduğu gibi Lazca ile de dilbilimci olarak ilgilenmişlerdir. Son yıllarda yurt dışında ve yurt içinde (İstanbul'da) bir grup Laz kökenli aydının kitap, dergi çıkarması bu uğraşların sonucu olmuştur. **Lazlar'ın Tarihi** ile ilgili kitaplar ve **Ogni** dergisi bu tür çalışmalarından bazılarıdır. Lazca şarkı söyleyen müzik grupları ve internet sitelerindeki Lazlık'la ilgili yazılarında bu tür çalışmalardan sayılır. Ayrıca; "Laz KültürünüDilini Araştırma Vakfı" çalışmaları da bu amaca yönelik uğraşlardır.

KAYNAKÇA

- A. Tandilava-M. VanilişiLazlar'ın Tarihi, Ant Yayınları (1992) İstanbul
- **Hale Soysü**, Kavimler Kapısı Kaynak Yay. (1992) İstanbul
- **P. A. Andrews**, Türkiye'de Etnik Gruplar (1992) İstanbul
- **Dr. Ali Tayyar Önder**, Türkiye'nin Etnik Yapısı (199) Ankara
- Ömer Asan, **Pontus Kültürü**. 1966 İstanbul
- P.M. Bijişkyan - **Pontus Tarihi** 198 İstanbul
- O. Türkdoğan - **Etnik Sosyoloji** - 1997 İstanbul
- A. İhsan **Aksamaz-Lazlar Birikim** s.71-72, 1995 İstanbul Hayri Ersoy. (Çev.) Abhazlar, Lazlar, 1993 İstanbul
- İsmail Avcı Bucaklışi, **Lazca-Türkçe Sözlük**, 1999 İstanbul
- Prof. Michael T. Macker, **Karadeniz Türkleri...** 1977 İstanbul
- M. Recai Özgün, **Lazlar**, 1996 İstanbul
- Ali İhsan Aksamaz, **Lazların Tarihsel Yolculuğu**, 1997 Astanbul

HEMŞİNLİLER

Çamlıhemşin, Rize'ye bağlı bir ilçe. Ama Çamlıhemşinlilere; "**nerelisiniz**" diye sorduğunuzda ısrarla kendilerinin Çamlıhemşinli olduklarını söylerler. Rize'liyiz demezler. Bu ifade biçimi karşısındakine Rize'li

olmanın dışında bir özellikleri olduğunu ifade içindir. Rize ve Artvin nüfusunun yoğun bir kısmını Türkler oluşturur. Türkler dışında Türkler'le birlikte yaşayan toplumsal gruplarımızdan Gürcüler ve Lazlar vardır.

Hemşinliler kendilerini Türk kabul etmezler. İçlerinde önemli bir yoğunlukta Türkte var ama yaşlı nüfustan bazıları Türkçe dışında bir dil de konuşur. Kendilerini Gürcüve Laz'da kabul etmezler. Hatta Lazlar'la diyaloglarının iyi olmadığını söylerler. O bölgede yaşayan geçmişte Ermenistan ile ilişkisi olan Ermeniler olduğunu sanırsınız. Fakat Hemşinliler tam anlamı ile Ermeni olduklarını da kabul etmezler. Israrla ama ısrarla **“biz Hemşinliyiz”** derler.

Muhlama yemeğinin, tulum ile yapılan müziğin, her derde deva olan ve çok kıymetli olan anzer balı ile tabanca sevgisinin anavatanı Çamlıhemşindir denirse bu tanım abartılı sayılmaz. Hemşin ya da Çamlıhemşin Rize'nin sahilinde değil yayla bölgesinde, dağlık bölgesinde bulunuyor.

Karadeniz'in çeşitli özelliklerini inceleyen araştırmacıların da ilgisini çeken Hemşinlileri araştırmacılar iki guruba ayırarak inceliyor. 1) Batı Grubu 2) Doğu Grubu. Batı Gurubu denilince Rize bölgesi anlaşılıyor. Rize'ye bağlı; Çamlıhemşin, Büyükdere, Ortaköy, Fırtına, Piskale ve Abiçe nehirleri boyunca yaşayan köyler. Buralara ayrıca, Fındıklı, Ardeşen, Pazar ilçelerini de ilave edebiliriz.

Doğu Grubu denilince ise; Artvin iline bağlı Hopa, Borçka, Kemalpaşa, Muratlı sayılıyor. Doğu sınırı Çoruh nehrine kadar uzuyor.

Son yıllardaki göçler nedeni ile İstanbul, Bolu, Adapazarı, Kocaeli gibi illerde Hemşinliler gelip yerleşmişler.

Hamşinli olmak kimliği dine dayalı bir kimlik değil. Tarihsel süreç içinde ve bölgenin tarihsel gelişim seyri içinde oluşmuş toplumsal bir farklılık. Dinsel ayırmadan çok etnik bir ayırım özellik olarak görülmesi daha nesnel görülüyor. Çünkü dinsel tercihler süreç içinde değişmiş ama Hemşinlilik duygusu yaşıyor.

Hemşinliler'in kökenine ait çeşitli araştırmacılar tarafından saptanmış bilgileri üç gruptan izleyebiliriz. Bunlardan **birinci grup**; Hemşinliler'in köken olarak Ermeni olduklarını iddia ediyor. **İkinci grup** ise; Hemşinliler'in Anadolu'ya Karadeniz bölgesi'ne yerleşen Oğuz Türkleri olduğunu savunuyor. Dil din ilişkilerindeki belirsizliğin ise yaşanan tarihsel-toplumsal süreç ile izah edilebilir deniyor. **Üçüncü** ve farklı bir görüşte, Hemşinliler'in tarihte o bölgede kurulan Arsaklı Part devletinin kalıntıları olabileceğini iddia ediyor.

Toplumsal harman olma olayını tek gerekçeye dayanarak izah etmenin sakıncalarını sosyal bilimciler sıkça yaşarlar. Bu nedenle bu olayda da tek seçenek ile Hemşinliler'e reçete yazmak zor ve sakıncalıdır. Belirtilen iddiaların tümünün şu veya bu oranda toplumsal oluşumun sonuçlarında payı vardır. Belki burada sözü edilmeyen bazı nedenlerde olabilir.

Türkler'in ve Ermeniler'in tarihi ve coğrafi konumları bilindiği için yapılan iddialarla ilişkilerini anlayabilmek olasıdır. O halde Hemşinliler Partlar ilişkisine de kısaca bakalım.

Partlar, İlkçağlarda Doğu Anadolu ile Hazar Denizi'nin güneyini ve batısını kapsayan bir devlet kurmuşlardır. M.Ö. 150'li yıllarda Partlarla Romalılar arasında büyük savaşlar olmuştur. O dönemde bölgede yaşayan Ermeniler bu çatışmalarda Partlar'ın yanında yer alır. M.Ö. 224'de İran'da Part sülalesinin iktidarına Sasaniler son verir. Ermeniler'in Partlar'la ilişkisini Arsaklı Hanedanı sürdürür. Selçuklular bölgeye gelinceye kadar Ermeni egemenliği dönem dönem bölgede yaşanır. 11. yüzyılda Selçuklu akınlarına dayanamayan yönetimler İslamiyet'i kabul ederek yaşamlarını sürdürürler.

Hemşinliler'in İslamiyeti kabul edip bu bölgede yaşayan Ermeniler olabileceği savı bu tarihi olaylara dayanılarak ileri sürülüyor.

Nitekim Ermeni kökenli Müslümanların Bizans-Selçuklu savaşlarında ardından Moğol saldırılarında kaçarak bu bölgeye yani Hemşin bölgesine yerleşmiş olabilecekleri ifade edilmektedir. Bir başka kaynaktan Hemşinliler'in İslamiyeti 15. yüzyılda Osmanlı döneminde kabul ettikleri söyleniyor. Bölgede bugüne dek yaşayan bir Ermenice etki gözönüne alınırsa, sonradan İslamiyeti kabul etmiş olmaları daha yüksek olasılıktır. Bu etki büyük olasılıkla 5. yüzyılda Ermenice'nin Alfabe ile yayıldığı etkidir.

HEMŞİNLİLER'İN DİLİ

Hemşinliler'in dil durumu da bu minik coğrafyaya karşın oldukça çeşitlilik gösteriyor. Dilbilimciler dil açısından da bölgeyi ikiye ayırıyorlar. **1) Doğu Grubu, 2) Batı Grubu.** **Doğu Grubu'**nda; Hemşince adı verilen dili yaşlılar biliyor. Alfabeti yok. Önemli ölçüde Türkçe yardımı ile konuşuluyor. Yazılı kaynağı yok. Yaşlılardan küçük bir azınlık yakın zamana kadar Türkçe bilmiyormuş. Ama bugün Hemşince bilen nerede ise yok denecek kadar az.

Bu konuşulan dile Ermenice diyenlerde var. Ama yaşayan Ermenice'yle anlaşıyorlar. Bu konuşulan dilin en az 2-3 şivesi ile konuşuluyor. Bu dili konuşan bölge: Artvin'in Barçka (Muratlı), Hopa (Kemalpaşa), Bolu (Akçakoca), Düzce (Gümüşova), Adapazarı, (Karasu)Kocaeli (Ortaköy)'dir. **Batı Grubu;** adı verilen bölgede ise şive farklı olmakla birlikte Türkçe konuşuluyor. Bu bölgedeki yerleşmeler; Rize; Ardeşen, Çamlıhemşin, Çayeli, Fındıklı, Pazar, Hemşin ile Adapazarı'nda Karasu, Kocaeli'nde Ortaköy'dür.

HEMŞİNLİLER'DE DİN

Bugün Hemşinliler'in hemen hemen hepsi İslamiyeti benimsemiş toplumsal kesimlerimizdendir. Ermeni yok denecek kadar azdır. Batılı aydınların yaptıkları toplumsal kazılarla bile Ermenice konuşan bulunamaktadır. Çok az da olsa Ermeni olup geleneğini yaşatan kişiler ve aileler söz konusudur. Ama çoğunluk İslam-Hanefi'dir. Ermenice'yi, Hemşince'yi veya Hristiyanlığı gündeme getirmeye çalışıp yeniden üretimine geçmek oldukça zor gözüküyor. Bölgede kendini Ermeni kabul eden yoktur. Sadece birbiri ile ihtilafta veya yöredeki Lazlar'la kavga sırasında birbirine kızıdıklarında "Pis Ermeni" veya "Ermeni dölü" "kalın kaburgalı Ermeni" kavramları küfür olarak çok seyrekte olsa kullanılıyor.

Hemşehrlik kimliği veya tanımlaması ise tıpkı Sivas'lı değilse "**Divrikliyim**" veya Antalya değilse "**Aksekiliyim**" gibi güçlü hemşehrlik duygusunun ifade için kullanılıyor. Büyük şehirlere gelen Hemşinliler çoğunlukla ata mesleği fırıncılığı ve pastacılığı meslek olarak sürdürürler. Ortak yapışkanları hemşehrlik duygusudur. Şehirlerde kurulan dernekleri var. Geleneksel geceler yaparlar. Piknikler yaparlar. Dayanışma yemekleri yapılır. Artvin'de yapılan Kafkasör Şenlikleri (Boğa güreşleri) ne katılmak ihmal edilmemeğe çalışılır.

Hemşinliler, Türk toplumu ile uyum içinde olan bir toplumsal kesimdir. Yüzyıllardır yaşanan ortak tarih, ortak ruhi şekillenmeyi oluşturmuştur. Hemşinliler diye tanımlanan nüfus 20-30 bin kişi civarındadır. İçlerinde tek tük Ermenice bilen yurttaş olabilir. Ama bu Hemşinliler'in tümünün Ermeni olduğu sonucuna götürülemez.

Hemşinliler, tarihte farklı toplumsal kökenden gelmiş olsa bile toplumlar birbirini karşılıklı etkilemektedir. Türk toplumu ile Hemşinliler arasında etnik ya da dinsel bir sorun yoktur. Hemşinli olup ülkemizde devlet yönetimine gelmiş eski başbakanlarımızdan **Mesut Yılmaz** ve eski Dışişleri bakanlarımızdan SHP Genel Başkanı **Murat Karayalçın** buna en iyi örnektir. Bir çoğunuz Mesut Yılmaz ve Murat Karayalçın'ın Hemşinli olduklarını belki bu sayfaları okuyunca öğrenmiş oldunuz.

Hemşin'in elbette kendine özgü kültürel özellikleri vardır. Keçi yavrusunun gövde derisinden yapılan Tulumun sesi bu yöreden dört kıtaya yayılıyor. En eski halk çalgısı olan Tulumun benzerlerinin eski Çin'de, eski ABD'de, eski ROMA'da, Yunan'da ve İskoçlar'da olduğunu müzikologlar tesbit etmişler.

Hemşin'e has yiyecekler, giyecekler ve eğlence türleri var. Tandır yemekleri ve muhlaması enfestir. Hemşinli, makarna ve filavı şekerli, sütlacı ise şekersiz yiyor. Bu da yine Çamlıhemşin'e özgü bir tat olsa gerektir.

Kadın erkek ilişkilerindeki değer yargılarında Çamlıhemşin'e özgüdür. Tarla, bahçedeki yük taşıma işlerini kadın yapar. Erkek ise evde, kahvede v.s. oturur. "Kocasına yük taşıtan kadın şerefsiz sayılır." Bunu kadınlarda erkeklerde böyle kabul eder. Aynı erkek bakıyoruz şehirde tam tersi bir davranış gösteriyor. Bu kez şehirde eşini çalıştırmıyor. Eşini çalıştırmayı bu kez; "ahlaksızlık, şerefsizlik" kabul ediyor.

KAYNAKLAR

- *Erhan G. Ersoy, Hemşinli Etnik Kimliği... Birikim S. 71-72. 1995 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*

ÇERKESLER

Çoğu kimse "**Çerkes**" denilince Çerkes tavuğu, Çerkes halk oyunları, belki bir kısımda Çerkes Ethem ve Şeyh Şamil'i anımsayabilir. Ama onların toplumsal özellikleri hakkında yeterli bilgi sahibi değildir.

Çerkesler bize Osmanlı'dan kalan bir toplumsal mirastır. Çerkeslerin anavatanı Kafkasya'dır. Kafkasya, tarih boyunca hep çeşitli devletlerin egemenlik kavgalarının verildiği bir coğrafi bölgenin adıdır. Batıda Karadeniz, doğuda Hazar Denizi, güneyde Türkiye, İran, Azerbaycan, Kuzeyde ise, Rusya yer alıyor.

Çerkesler 1860 larda bitip tükenmeyen Osmanlı-Rus savaşlarında Osmanlı'dan yana tavır alırlar. Bu savaşta Osmanlılar yenilince onların tarafını tutan Çerkesler, Kafkasya'dan zorunlu göçe başlarlar. Göç, Anadolu'ya, Balkanlara ve Ürdün yönüne gider. Mısır ve Suriye'yi de kapsar.

Çerkesler, Grek mitolojisi kaynakları Sindo-Meot kavimlerinden olduklarını, Çerkes adını Kerket'ten türediğini yazarlar. Kendilerine Adıgeler'de diyen Çerkesler, Adige kelimesinin, öbür taraf, Karadeniz tarafında oturanlar, Adigeliler, Karadenizliler anlamına geldiğini ifade ediyorlar.

1860'daki Osmanlı-Rus Savaşı ardından 1868'de Çerkes beylerini dize getirmek için yapılan reformlarla sürüyor. Bu durumda göçe katılımda etkisinin olduğu gözleniyor. Kafkasya'daki Çerkes nüfusun %80'i bu zorunlu göçe tabi olur. Kaynakların verdiği bilgilere göre; 500 bin ile 1.500 bin arası kişi göçe katılır.

Çerkesya'da yaşanan bu göç olayı dünyada ender rastlanan bir göçtür. Bugün bile anavatandan daha çok Çerkes anavatan dışında yaşamaktadır. Türkiye'de yaşayan Çerkes sayısı bile anavatan Kafkasya'dan daha çoktur.

Çerkesleri; sosyolojik olarak bugün bile henüz millet ya da milliyet olarak nitelemek zor gözüküyor. Çünkü Çerkes adeta bir üst kimliktir. Bu üst kimlik, ya da şemsiye altında 50 civarında boy var. Bunlardan bazıları; Abhaz, Oset, İbıh, Kabartey Balkar, Şapsığ, Çeçen, Bjedug, Besleney, Cemguy, Çeçen v.s. adlarını taşıyor. Çerkesce diye bir millet ya da milliyet yok. Bu saydığım ve saymadığım bütün boylar dışı karşı kendilerine Çerkes diyorlar. Ama kendi aralarında boy adları öne çıkıyor.

Çerkesce diye konuşulan bir dilde yoktur. Adı geçen tüm boyların kendi ana dili var. Kendi aralarında dil bilenleri birbiri ile anlaşıyorlar. Ama ortak bir dilleri yok. Rusya'dakilerin ortak dili Rusça,

Türkiye'dekilerin ortak dili Türkçe, Suriye'dekilerin ortak dili Arapça veya Fransızca, Ürdün'dekilerin Arapça v.s.dir.

Çerkesce diye ortak bir dil henüz oluşmamış. Bu durum şöyle olabilirdi veya olur. Ya bu boy dillerinden biri tüm Çerkes boylarının ortak dili olabilirdi veya olabilir. Ya da boy dillerinin her biri ayrı ayrı dil olur. Ayrı etnik yapılar oluşturur.

Kısa zamanda bu iki olasılıkta zor gözüktüyor. Çerkeslerin tarihlerinde alfabe çok değişmiş. Bir ara Arap alfabesi kullanılmış bir ara Latin alfabesi denenmiş. Grek alfabesi denendiği de olmuş. S.S.C.B. döneminde Kiril alfabesi uygulanmış. Kafkasya mitolojide diller ülkesi olarak tanıtılıyor. Kafkasya'da ki Çerkesya bu durum için tipik bir örnek. Her boyun, kabilenin bir ayrı dili var. Adeta her köyün ayrı bir dili var. Çoğunun adı literatürde bile yok.

Çerkesler, coğrafi olarak iki bölgede bulunuyor. 'KuzeyKafkasya ve Güney Kafkasya. **Kuzey Kafkasya**'da; Abhazlar, Adıgeler, Ubıhlar, Kabarteyler, Çeçenler, Dağıstanlılar, Osetler, Karaçaylar v.s. **Güney Kafkasya**'da ise; Gürcüler, Lazlar, Ermeniler ve bu bölgede yaşayan diğer Çerkes boyları. Adıge etnik kökenli halklar olarak ise; Şapsığlar, Abhazlar, Bjeduglar, Kabarteyler, Cemguylar veBesleneyle sayılıyor. Örneğin; Çerkes Ethem Adıgelerin Şapsığ boyunun Dipsov ailesine mensuptur. Üç kuşak Çerkes, Rusya'ya karşı özgürlük ve bağımsızlık için savaştı. Bu uzun ve kanlı savaşta yaklaşık bir milyona yakın Çerkes öldü. Anadolu, Balkanlar, Suriye ve Ürdün'e gidenlerinde bir kısmı yollarda öldü. Bugün Ürdün'de yaklaşık 60 bin, Suriye'de 40 bin, İsrail'de ise 5 bin civarında Çerkes yaşadığı tahmin edilmektedir. Balkanlar'dakiler ise Avrupa devletlerinin istememesi üstüne tekrar Anadolu'ya sürülmüştür. Bu sıradada onbinlerce Çerkes yollarda ölmüştür.

OSMANLI ÇERKES İLİŞKİLERİ

Ürdün'e, Suriye'ye giden Çerkesler gibi Osmanlı'ya gelenlerde kısa zamanda Saray ile iyi ilişkiler kurmayı başarmış ve devlet erkinde yer almışlardır. Yaklaşık 500 yıldır Türkmenler'le didişmeyi kendine meslek edinen Osmanlı yönetimi, Osmanlı-Rus Savaşı'nda kendi safında yeralan Çerkeslere devletin kapılarını açmıştır. Kısa zamanda Çerkesler Osmanlı Sarayı'nın yönetiminde yer almayı başarmışlardır.

Çerkesler ülkenin; Bolu, Adapazarı, Bilecik, Bursa, Balıkesir, Eskişehir, Manisa ve bu saydığım illerin birçok ilçesine olduğu gibi Orta Anadolu'da da başka Kayseri-Uzunyayla olmak üzere Adana, Sivas, Tokat, Sinop, Amasya, Çorum, Yozgat, Maraş, Samsun gibi yerleşmelerine yerleştirilmişlerdir.

Bugün Türkiye'de Çerkeslerin nüfusunun yaklaşık bir milyondan başlamak üzere çeşitli rakamlar verildiğini görüyoruz. 1970'li yıllarda yapıldığı söylenen bir araştırmaya göre ülkemizde 900 civarında Çerkes köyü bulunduğu ifade edilmektedir. Türkiye'de yaşayan bugünkü Çerkes nüfusunda anavatanları Kafkasya'dan daha fazla olduğu biliniyor. Bu sayı ise tahminen 1 milyon nüfus civarındadır.

S.S.C.B. döneminde kurulan Çerkes-Adıgey Özerk Bölgesi 1924'e kadar Kuban Eyaletine, 1934'e kadar Kuzey Kafkasya eyaletine, 1937'ye kadar Azak Eyaletine, 1991'e kadar ise Krasnodar Eyaletine bağlı kalır. 1991'de ise Rusya Federasyonu'na bağlanır. Karaçay Çerkes Cumhuriyeti, Kabartey Balkar Cumhuriyeti, Abhazya Cumhuriyeti'nin kaderide benzer şekilde gelişmiştir.

Osmanlı ile iyi ilişkilerini feodal bağımlılık vefa yiğitlik temaları ile açıklayan Çerkesler arasında; Soylular, Köylüler ve Köleler kadim sınıflamasının bazı izlerinin bugün bile görüldüğü belirtilirse

abartılmış sayılmaz. Bugün bile, her Çerkes nerede ise çoğunlukla hangi soya boya ait olduğunu bilir. Aynı soydan herkes birbirinin akrabası sayılır. Ama aralarında evlenme yasağı uygulanır. Soylular, kölelerle v.s. evlenemez. Bu anlayışın bugün bile izleri görülmektedir.

Çerkeslerin İslamiyet ile ilişkileri Osmanlı ile ilişkilerle birlikte olur. Buda yıl olarak yaklaşık 1600-1700 yıllarında olur. Çerkesler önceleri çok tanrılı dinlere inanırlar. Bunu Hristiyanlık izler. 1700'lerde bazı bölgelerde Hristiyanlık bazı bölgelerde ise yaşayan Animizin yerini İslamiyet'e bırakır.

Çerkesler, İslamiyet ile Osmanlı'nın Hanefi İslami resmi mezhebi olarak tanıdığı dönemde tanıştıkları için doğal olarak Hanefi İslamı benimserler. Ama anavatandakilerin çoğunluğu Hristiyan'dır. Son yıllarda anavatanda da Çerkesler'in çoğunluğu İslamiyet'i kabul etmiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÇERKESLER

Çerkesler, Anadolu'nun 140 yıllık misafirleridir. 1860 yılından önce anavatanları Kafkasya'da yaşıyorlar. Çerkesler kendilerini **“Türk”** olarak kabul etmiyor. Yaşlı ve okuma-yazması olmayan Çerkesler Türkçe bilmiyorlar. Kendilerini Türk ya da Rus olarak görmüyorlar. Biz **“Çerkesiz”** ya da **“Adıgeyiz”** diyorlar. Bundan sonra ise hangi boya ya da soya bağlı ise o soy adı ile kendilerini tanıtıyorlar. Osetim, Abhazım, Çeçenim, Kabarteyim v.s.

Çerkesler, Türkler ile olan 140 yılın yaklaşık 60 yılını Osmanlı döneminde yaşamışlar 80 yılı aşkın bir zamandırda Cumhuriyet döneminde yaşıyorlar. Çerkesler 140 yıldır esas olarak Osmanlı ve Cumhuriyet yönetimi ile iyi ilişkiler içinde bulunuyorlar. Bu uyumlu ilişki Kurtuluş Savaşı şartlarında **“Anzavur Ahmet”** ve **“Çerkes Ethem Olayı”** nedeni ile küçük bir sarsıntı geçirsede fazla uzun sürmedi. Merkezi otorite ile ilişkiler düzeldi.

Bu yaşanan 140 yılda Çerkesler Osmanlı ile kurdukları iyi ilişkileri Cumhuriyet döneminde de devam ettirdiler. Osmanlı ile kurulan iyi ilişkiler sonucu Osmanlı'da hem asker hemde sivil bürokraside önemli mevkilere geldiler. 1. Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı şartları geldiğinde MustafaKemal ve çevresinde hayli Çerkes kökenli asker-sivil bürokrat devlet yönetiminde yer almıştı. Bu daha sonrada devam etti. Bunlardan bazılarını saymak gerekirse; Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, General Cemil Cahit Poydemir, Recep Peker, Bekir Sami Kunduk, İbrahim Sureyya Yiğit, Ömer Mümtaz Tanbiy, Hakkı Behiç, Teşkilatı Mahsusa'nın kurucusu Kuşçubaşı Eşref, Mustafa Kemal ile Amasya buluşmasını gerçekleştiren Karzeg Salih Paşa, Yusuf İzzet Paşa, Hakkı Münse, Ali Sait Akbaytogan, Deli Halit Paşa, Salih Berzeg Paşa v.s.

Kurtuluş Savaşı tarihinde; İngilizler'in yönlendirmesi sonucu; **“Şarkı Garip Çerkesleri Temini Hukuk Cemiyeti”**nin 19 yöreden 17 ayrı kabileden temsilcinin 24 Ekim 1921'de İzmir'de yapılan, Yunan İşgali'ni öven ve İttihat Terakki'yi eleştiren toplantı sayılmazsa **Çerkesler Kuvay-i Milliye**'nin yanında yer almıştır.

Osmanlı'dan önemli ayrıcalıklar elde etmiş Çerkesler için Osmanlı'ya, hilafete, saltanata karşı tavır almak kolay olmamıştır. Anzavur Ahmet Olayı; Padişaha, hilafete, saltanata bağımsızlığı ya da sedakati gösteren bir davranış olsa gerektir.

Çerkesler, bugün bazı kaynakların yazdığına göre bir milyon nüfusu olan Osmanlı ile kurulan iyi ilişkileri Cumhuriyet döneminde de sürdüren merkezi otorite ile uyumlu kendi anavatanından çok ülkemizde yaşamayı tercih etmiş bir toplumdur.

Çerkeslerin Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de devleti sahiplenme konusunda, devletimizi ve ülkemizi sevmeye, sayma konusunda aynı özelliklerini devam ettirdiklerini söyleyebiliriz.

Ülkemizde yaşayan Çerkeslerin 140 yılda Çerkes olmaktan çok Türkleştikleri'de söylenebilir. Çünkü Çerkes nüfusun %80'inin Çerkesce yerine Türkçe'yi kullandıkları ve anadili olan Çerkesce'yi konuşma işini %20'lik yaşlı kesime bıraktıklarını yazarsak bu abartı sayılmaz. Bu nedenle son günlerde TRT tarafından Radyo ve TV'de başlayan Çerkesce anadilde yapılan yayınlar başlayınca bazı Çerkesler bile şaşırıp kalmışlardır. Yayınlar ilgi ise beklenenin çok altında olmuştur.

Ülkemizin toplumsal renklerinden birini oluşturan Çerkeslerin azınlık bir toplumsal kesim olduğunu söyleyebiliriz. Ama oldukça şanslı, adeta ayrıcalıklı bir azınlık ya da toplumsal rengimiz olduğunda ifade edebiliriz. Bu toplumsal rengimizin kendi kültürel özelliklerini yaşamak istemesi kadar doğal bir şey olamaz. Ama bu hassas özellik asla bazı olumsuz amaçlar için kullanılıp siyasallaşmamalıdır. Bu özelliğin siyasallaşması öncelikle Çerkeslerin merkezi yönetim ile kurulmuş olan olumlu ilişkisini bozacağı unutulmamalıdır. Bu örnek toplumsal ilişki bozulursa bunda en çok Çerkeslerin rahatının kaçacağı ortadadır. Bu toplumsal "büyü"yü bozmaya çalışan kesimlere meydan verilirse bu işin faturası ağır olabilir.

KAYNAKLAR

- *Sula Benet, Abhazlar, 1994 Ankara*
- *Hayri Ersoy Çerkeslerin Tarihi 1996 İstanbul*
- *P.A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *A. T. Önder, Türkiye'nin Etnik Yapısı 1999 Ankara*
- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul*
- *M. İzzet, Kafkas Tarihi, 1980 İstanbul*
- *İslam Ansiklopedisi. Çerkesler Maddesi, 1960 Ankara*
- *Murat Bujedug Sürgün Halk Çerkesler Birikim S. 71-72 1995 İstanbul*
- *Özdemir Özbay, Kuzey Kafkasya, 1995 Ankara*
- *Son Ubih, Bağrad Shinkaba, 2000 İstanbul*
- *Muhittin Ünal, Kurtuluş Savaşında Çerkeslerin Rolü, 2000 Ankara*
- *Ali Kasuman, Çerkes Soykırımı, 1995 Ankara*
- *Yaşar Bağ, Çerkeslerde Kültür Din Tanrı, 1997 İstanbul*
- *Yaşar Bağ, Çerkesler, 1999 Ankara*
- *Nawko Abdullah, Çerkesce Mevlid, 2000 Ankara*

GÜRCÜLER

Kim bu Gürcüler? Halk arasında söylenen bir mani var. Nakarat kısmında; “**dil bilmez Gürcümiyem**” diye geçiyor. Burada Gürcü’nün dil bilmediği için küçümsendiğini görüyoruz. Yani Türkçe bilmediği için küçümsendiğini görüyoruz. Ama aynı zamanda kendi aralarında konuştukları bir dillerinde olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

Evet Gürcüce diye bir dil var. Gürcüce konuşan bir toplumsal rengimiz de var. Bunlar Laz değil, Rum'da değiller. Çerkes'lere komşular ama Çerkes'te değiller. O halde kim bu Gürcüler? Gürcü'lük etnik bir ayırım. Dinsel ayırım değil. Etnik bir renk. Gürcüler Kafkasya'nın eski halklarından sayılıyor. Karadeniz Kafkasya'ya komşu olduğu için Gürcüler'in bir kısmı Karadeniz'de yaşıyor. Gürcü denilince Karadeniz ve Artvin ilk akla gelen coğrafi bölgedir.

GÜRCÜLER'İN KISA TARİHİ

Gürcüler ayrı bir halk olarak Kafkasya'nın eski halklarından sayılıyor. Ayrı dilleri, ayrı alfabeleri kendilerine özgü bir tarihleri var.

Gürcüler kendilerine "Kartveli"de diyorlar. Kart, Svan-Megrel boylarının ortak adı sayılıyor. Gürcüce, uluslaşma sürecinde bir dizi boyun ortak dili olmuş. 4. yüzyılda Hristiyanlık'la tanışmışlar. 5. yüzyılda Ortodoks Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmişler. 13. yüzyılda Katoliklik inancıda Gürcüler arasında yayılır. Bizans öncesi kurulan devletlerle İran'da kurulan Sasani devleti ile yoğun tarihsel ilişkiler yaşarlar. Savaşlar barışlar birbirini izler. Bir dizi tarihsel gelgitler olur.

Gürcüler, ülkemizde Artvin, Ordu, Samsun, Sinop, Sakarya, Bolu, Kocaeli, Bursa, Balıkesir gibi yörelerimizde yaşarlar. Artvin'in, Ordu'nun, Samsun ve Sinop'un; Şavşat, Hopa, Borçka, Fatsa, Gerze gibi ilçelerinde de önemli oranda nüfusları vardır. Gürcistan ülkemizin Kuzey-Doğu komşusudur. Ülkemizde bulunan Gürcü yerleşim yerleride adeta Gürcistan'ın ülkemizdeki coğrafi ve toplumsal uzantılarıdır.

Gürcüler'le Osmanlılar'ın tanışması Fatih Sultan Mehmet dönemine rastlar. Kafkasya hakimiyeti nedeni ile bitip tükenmeyen Osmanlı-Rus Savaşları sırasında Gürcistan 16. yüzyılda Osmanlı'nın eline geçer.

Gürcistan'ın batısındaki Acarlar ve doğusundaki İngilolar 16. 17. yüzyılda Osmanlı hakimiyetinde iken Hristiyanlıktan, Müslümanlığa geçmişlerdir. Osmanlı bölgede hakimiyet kurduktan sonra **Çıldır Eyaleti** adı ile bir eyalet kurdu. Bu gelişmeler Gürcüler'in İslamiyet ile tanışmalarını sağladı. Önce bey kesimi daha sonra süreç içinde halk kesimi İslamiyeti zorla kabul etti. Ama yine de Ortodoks Hristiyan Gürcüler ile Müslümanlığı seçen Gürcüler arasındaki dinsel rekabet uzun yıllar devam etti. 16. yüzyılda İslamiyet ile tanışan Gürcüler'in İslamlaşması yaklaşık 2. yüzyıl devam etti. Bölge halkı ancak 18. yüzyılda Müslümanlaştı. Böyle olunca Ortodoks Hristiyan kültürünü Gürcüler bir anda silip atamazdı. Bu halkın tarihi Ortodoks Hristiyan kültürüdür. 19. yüzyıla geldiğimizde İslamiyet bölgede **"Dil Gürcülüğü"** dışındaki Gürcülüğü önemli ölçüde yok eder.

Kamuoyunda; **"93 Harbi"** olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu yenilgiye uğradı. Bu olay üstüne savaşta Osmanlı'nın yanında yer alan Gürcüler için büyük bir zorunlu göç başladı. Müslüman ve Katolik Gürcüler'in Karadeniz kıyı şehirlerine yerleşmeleri böyle başladı. Batum'dan Balıkesir'e dek; Artvin, Samsun, Ordu, Sinop, Bolu, Sakarya, Kocaeli, Bursa ve yörelerinde ayrı ayrı Gürcü köyleri böyle oluştu.

Osmanlı Kafkasya hakimiyeti nedeni ile 1865'lerde Çerkesleri, 1977-78'de de Gürcüleri saraya misafir etti. Artık Balkanlar'dan gelen ve Osmanlı sarayında önemli bir hakimiyet kuran Sırp, Hırvat, Boşnak paşalar ve Valide Sultanlar Kafkasya'dan gelen Paşa ve Valide Sultanlara yerini bırakmaya başladı. Osmanlı Kafkasya'dan gelen bu kaderdaşlarına kapılarını ardına dek açtı dersek abartılı sayılmaz. Saraydaki kurulan bu iyi ilişkinin bir geleneğe dönüşüp Cumhuriyet döneminde de devam ettiğini yazmak gerçeği yanlış ifade sayılmaz.

Bu göçler nedeni ile yaklaşık 400 bin Gürcü göçmenin Osmanlı'ya sığındığı yazılır. Osmanlı'nın 1915'de Batum'a yaptığı akınlarda Çoruh vadisinde **Ruslar 52 bin kişiden 45 bin kişiyi öldürür.** Çoruh'ta 7 bin kişi sağ kalır. Ruslar savaşın ardından büyük bir **Gürcü katliamı gerçekleştirir.**

GÜRCÜLER'DE DİL

Türkiye'de son 30 yıldır yapılan nüfus sayımında Türkçe dışında konuşulan diller sayılmıyor.

Türkiye'de yaşayan Gürcüler'in konuştukları dil çoğunlukla Türkçe'dir. Gürcüce bilenler nüfusun küçük bir azınlığını oluşturuyor. Gürcüce, (Kartuli-ena) Güney Kafkas'yada İber Kafkas dil ailesinin dilidir. Öteki bileşenleri; Lazca, Mingrelian veSvanetianca'dır. Türkiye'de; Gürcüce'nin Gurian lehçesi, Acar lehçesi gibi farklı lehçeleri konuşanlar da var. 1965 Genel Nüfus Sayımlarında 83.306 kişinin Gürcüce konuştuğu tesbit edilmiştir.

Gürcistan SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsız devlet oldu. Nüfusunun yaklaşık; 5,5-6 milyon olduğu kabul ediliyor. Türkiye'de ise Gürcü nüfusun; 500 bin ile 600 bin arasında çeşitli tahminler yapılmaktadır. Gürcüler'in en yoğun yaşadıkları iller; Artvin, Ordu, Adapazarı, Bursa, Samsun, Giresun son yıllarda göçler nedeni ile belkide en çok Gürcü'nün yaşadığı yer, İstanbul veAnkara'dır.

Gürcüler'in alfabesi farklıdır. Kiril Alfabesi'ne benzeyen bir alfabeleri vardır. Gürcüler toplumsal olarak olduğu gibi dil olarakta Osmanlı'dan beri merkezi otorite ile olumlu ilişkiler kurmuşlardır. Merkezi yapı, ile Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de devlet ile önemli problemleri olmamıştır.

Gürcü alfabesi ile okuma yazma bilen Gürcü sayısı çok azdır. Evde kırsal yaşamda aile içinde Gürcüce öğrenenler okuma-yazma bilmediği için ömrü kısa olmaktadır. Gürcüler'in Doğunluğu kendini Türk sayar, hatta kendilerini "Türk-Gürcü" olarak tanımlarlar.

Gürcüler'in tarihi ile ilgili ilk Türkçe kitap 1960 yılında Bursa'lı bir Gürcü olan Ahmet Özkan (Melaşvili) tarafından **"Gürcistan"** adı ile hazırlanmıştır. Kitap hakkında Gürcü milliyetçiliği yapıyor diye o yıllarda dava açılmıştır. Yazarı ise Bursa'da öldürülmüştür. **"Kafdağı Müzik Topluluğu"** adı ile bir müzik topluluğu kurup daha çok Gürcüce müzik yapan topluluğun yöneticisi İberya Özkan, Ahmet Özkan'ın oğludur.

Gürcü, tarihini, kültürünü, dilini, inancını tanıtmaya çalışan Çveneburi dergisi (Bizden,bizim gibi) 1977-79 yıllarında önce Stokolm'de yayına başlar. 1993'den beri ise Osman Nuri Mercan'ın yönetiminde İstanbul'da yayınlanmaktadır. Dergide Gürcü alfabesi ve grameride verilmeye çalışılmaktadır.

Son yıllarda Gürcü Tarihi ve Gürcülerin çeşitli özellikleri ile ilgili kitaplarda çıkmıştır. Bursa İnebolu Hayriye köyünden yetişmiş Hayri Hayrioğlu ve yazar Fahrettin Çiloğlu bunlardan bazısıdır. Ayrıca, **"DEDANENA"** adında Fahrettin Çiloğlu veRüya Özkan'ın hazırladığı Gürcüce alfabe kitabı bu konuda bir ilk sayılır.

GÜRCÜLER'DE DİN

Bugün Türkiye'de yaşayan Gürcüler esas olarak İslamiyet'in Hanefi inancındadırlar. Bunun dışında başka bir inançta kimse yok sayılır. Tabi İstanbul-Şişli / Bomanti'deki Ortodoks Hristiyan Gürcü Kilisesi'nin minik cemaatini ve yıkık kiliselerini saymazsak.

Gürcüler; 4. yüzyılda Hristiyanlık'la tanışır. V. yüzyılda Kafkasya'nın tümü olduğu gibi Gürcüler'de Ortodoks Hristiyanlığı kabul ederler. 13. yüzyılda Katolik Hristiyanlık'la da tanışır. 18. yüzyılda ise Osmanlı kanalı ile İslamiyet'i kabul ederler. Yani Gürcüler 2 yüzyıldır İslamiyet ile tanışmışlardır. İslamiyet onların 200 yıldır seçtikleri bir dindir. Gürcüler genel olarak Osmanlı'dan sonra Cumhuriyeti benimseyen laikliği benimseyen bir toplumdur. Bu durumu en bariz bir şekilde Artvin ve Fatsa'nın son 50 yıldır yapılan siyasi seçimlerdeki seçmen davranışında izlemek mümkündür. Gürcüler arasında aşırı şeriatçı İslamcı kişi ve grupları görmekte olasıdır. Mustafa Kemal Atatürk için; **"Ben velati zina değilim"** ben; "Selanikli değilim. Benim atalarım Batum'ludur." deyip şeriatı savunan ve laiklik karşıtı tavrı nedeni ile TBMM'de dokunulmazlığı kaldırılan Refah Parti milletvekili Hasan Mezarcı'nın bir süre sonra ise kendini **"İsa Mesih"** ilan etmesi; kendi tarihi, Gürcüler'in dinsel tarihi açısından, din psikolojisi açısından, incelenmeye değer bir örnek olaydır.

Diğer bir sıradışı olayda türban takması ve Fazilet Partisi milletvekili olarak türban ile TBMM'de yemin etmeye kalkması ile olay haline gelen milletvekili Merve Kavakçı'dır. Merve Kavakçı Gürcü'dür. ABD'de yaşamaktadır ve ABD vatandaşıdır. Babası ve yakın çevresinde şeriatçı kesim içinde sayılır. Kendi akrabalarının yarısı hala Gürcistan-Batum kentinde yaşamaktadır ve Ortodoks Hristiyan'dırlar.

Bugün Türkiye'de Gürcücülük şeklinde bir siyasi akım yoktur. Kendi kültürünü tanıtmak, kendi tarihlerini öğrenme şeklinde yapılan kitap ve dergi çalışmaları var. Gürcücülük; siyasette hemşehricilik, hemşehri dernekleri, yöre dernekleri tarzında yaşamaktadır. DYP-RP'nin kurduğu koalisyon görüşmeleri sırasında görüşmeler tıkanınca DYP'den Hasan Ekici'nin RP'li görüşmecilerle Gürcüce konuşmaya başladığı ve bozulacak koalisyonun Gürcüce kurulduğu basın organları tarafından yazıldı.

Siyasi İslamcı akımların Türkiye'de Gürcüler arasında taraflar bulmadığı söylenirse eksik ifade edilmiş olunur. Refah ve AKP'ye bu toplumsal kesime ilgi bunun sonucudur.

Bugün Türkiye'de Ortodoks Hristiyan Gürcü yok denecek kadar azdır. Bu kesim 1970'li yıllara dek İstanbul Bomanti'de kendi kiliselerinde ibadet yaparmış. Kilise bugünde açık ama cemaat çok küçülmüş. İbadet dili ise Fransızca T.C. vatandaşı din adamı olmadığı için Gürcüce ibadet yapılamıyor. Cemaatin sayısı ise toplam 100 kişiyi ya bulur ya bulmaz.

Türkiye'deki Gürcüler, Türk toplumu ile önemli ölçüde entegre olmuş bir örnektir. SSCB'nin dağılmasından sonra kapılar açıldığı halde Gürcüler Gürcistan'a yerleşme eğiliminde olmamışlardır. Türkiye'deki Gürcüler anavatanları olarak Gürcistan'ı değil Türkiye'yi kabul etmektedirler. Türkiye'deki Gürcüler anavatan olarak Gürcistan'a yerleşip-yerleşmemeyi gündemlerine bile olmamışlardır. Türkiye'yi kendileri için diaspora kabul etme eğilimlerine de karşı olmuşlardır. Bir tek aile bile Gürcistan'a yerleşmemiştir.

Türkiye'deki Gürcüler, devletin her kademesinde görev çok rahat görev almaktadırlar. Toplumda önemli yerlere hiçbir ayrıma tabi olmadan gelmektedirler. Bir zamanların Emniyet Genel Müdürü-İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın, Diyarbakır'ın efsane gibi anlatılan Emniyet Müdürü, Gaffar Okan'ın, yazar Hayati Aslıyazıcı'nın, Net Holding'in sahibi ve Liberal Parti'nin Başkanı Basim Tibuk'un, Türkülerin ustası Ümit Tokcan'ın, mafiya babası Dünder Kılıç'ın, Necmettin Erbakan'ın Gürcü olduğunu bilebilmek entegrasyonun düzeyi açısından önemli örneklerdir.

Gürcüler'in siyasal iktidarla, merkezi otorite ile Gürcü olmalarından kaynaklanan bir sorunları olduğu gözlemlenmiyor. Ama kendi kültürünü ifade biçimi açısından belki bazı eksiklikler olduğunu ifade etmek gerekebilir. Bu nedenle olsa gerek, bazı sosyologlar Türkiye'deki Gürcü meselesine etnik mesele yerine daha yumuşak bir tanım ile; "**Kısmi etnik kimlik**" adını verdiklerini görüyoruz.

KAYNAKÇA

- *Fahrettin Çiloğlu, Gürcülerin Tarihi, 1996 İstanbul*
- *A. Tandilava, M. Vanilisi Lazlar'ın Tarihi, 1992 İstanbul*
- *P. A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *A. T. Önder, Türkiye'nin Etnik Yapısı, 1999 Ankara*
- *HayriHayrioğlu (Çev.) Gürcüstan Tarihi, 1997 İstanbul*
- *Davut Marshall Lang, Gürcüler, 1997 İstanbul*

SÜRYANİLER

Süryaniler Osmanlı İmparatorluğu'nun 1882'de "**millet**" statüsü verdiği, **milleti sadıka** (sadık millet) dediği özerklik verdiği buna karşın 1924'de Lozan'da Türkiye ile görüşme masasında Rumlar, Ermeniler gibi azınlık hakları "**haklarını**" alamadıkları bir toplumsal azınlığımızdır.

Batı Dünyası Hristiyan'dır ama Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesinden sonra yaydığı Hristiyanlıktandır. Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler ise ilk Hristiyanlardır, Doğu Hristiyanlardır, Otantik Hristiyanlardır. Hz İsa ve Meryem Ana dönemi Hristiyanıdır. Roma'nın dinsel anlayışının, katletmek için aradığı "**sapkın**" Hristiyanlardır. Doğu Hristiyanlığı, Roma'dan kaçıp canlarını kurtarmak için Kapadokya'da v.s. yeraltı şehirleri kurup Hristiyanlığı yaymak için çalışan Hristiyanlık anlayışındadır. Hristiyanlığın Roma devlet dini değil, halk dini iken savunulan inanılan Hristiyanlardır.

SÜRYANİLİĞİN KISA TARİHİ

Süryaniler Mezopotamya'nın otokran halklarından. Mezopotamya'nın yerleşik topluluklarındandır. Süryanilik Doğu Hristiyanlığı ya da ilk Hristiyanlardır. Süryanilik etnik bir ayrım değil, dinsel bir ayrımdır. Etnik, olarak; Asur mu? Akat mı? Aram mı? Babil mi? olduğu hala tartışma konusudur. Tarihi kaynaklara göre Süryaniler'in bölgede 5 bin yıllık tarihleri var.

Süryani adı, İsa'dan sonra İsa'ya inananlar, İseviler Hristiyanlığa inananlar anlamında kullanılıyor. Surin kelimeside aynı anlamda kullanılıyor. Sur kentinde oturmalarından dolayı Yunanlılar'ın Süryanilere Süryani adı verdiği de yazılı kaynaklarda vardır. Ya da Süryani, Hristiyanlığı kabul eden yukarı Mezopotamyalılar'a verilen isimdir.

Süryani adı Hristiyanlıkta bir mezhep adı değildir. Süryanilik içinde değişik Hristiyan mezhepleri var.

a) Süryani Ortodoks Kilisesi,

b) Süryani Katolik Kilisesi,

c) Süryani Protestan Kilisesi.

Ayrıca Süryani adının Aramilerden ya da Asurlulardan kaynaklandığını ifade eden görüşlerde var. Surin, Süryani, Suriyeli olarak telafuz edilir.

Süryaniler tarafından kabul gören bir kaynak olarak XII. yüzyılda Diyarbakır metropoliti olan Bar Salibi; "Antalya ve civarında yerleşim birimlerini inşa eden Kral Suros'un ismine izafeten Süryani olarak adlandırılmışız. Suriye adıda O'nun adından türemiştir." Diyor.

SÜRYANİLER'İN COĞRAFİ DAĞILIMI

Süryaniler, Türkiye'de Güney Doğu Anadolu bölgesinde yaşarlar. Komşuları esas olarak bölgede ikamet eden Kürtler'dir. İlişkileri çelişkileri daha çok Kürtler'le olmuştur. Bölgedeki Süryani yerleşmelerinin merkezi Mardin-Tur Abdin bölgesi sayılır. 1990'lı yıllarda bu bölgede 40'a yakın köyde 15.000 civarında nüfusları bulunuyor. Bu rakam; 1984 yılı tahminlerinde 30 bin, 1980'de; 40 bin, 1975 de 35 bin, 1968 de 50 bindir. Mardin dışında; Midyat, Savur, Killit, İdil, Nusaybin Diyarbakır, Hakkari, eski Süryani yerleşmeleridir. Son yıllarda bölgede yaşanan güvensiz ortam nedeni ile İstanbul'a, Almanya'ya, İsveç, Hollanda, Belçika, Avusturya ve ABD'ye göçler olmuştur. İstanbul'da son yıllarda tahminen 20 bin Süryani nüfus bulunuyor. İstanbul'da daha çok; Kurtuluş, Beyoğlu, Kumkapı, Samatya semtlerine Süryaniler gelmiştir. Mardin-Tur Abdin'de bugün tahminen 3-4 bin Süryani nüfus yaşıyor, Türkiye'nin bazı yetkilileri ise Süryani nüfusun 50 bin civarında olduğunu ifade ediyor.

Süryaniler, zanaatkar bir toplumdur. Çoğu ticaret, kuyumculuk, altın ve gümüş işlemeciliği yapmaktadır. Kırsal kesimde az da olsa tarım ile uğraşanlarda bulunuyor. 12 Eylül 1980 Askeri yönetimi sırasında Süryaniler bölgedeki Kürtler tarafından; Kürt olmadıklarından dolayı, siyasi olarak onları desteklemediklerinden dolayı, Hristiyan olmalarından dolayı ve varıl olmaları nedeni ile çok hırpalanıyorlar. Kendiside bir Süryani gazeteci olan **Yakup Bilge "Süryaniler"** üstüne yaptığı yüksek lisans tezinde; "Bölgede devlet güçleri ile PKK arasında yaşanan çatışma, Süryanileri giderek sıkıştırıyor. Sadece 1990-1995 yılları arasında bölgede 27 Süryani öldürüldü. Bunların bir bölümünün PKK tarafından öldürüldüğünün ortaya çıkmasına karşılık, büyük bölümünün katili bulunamadı ve faili meçhul olarak kaldı. Yine bu dönemde 20'ye yakın Süryani köyü göç nedeni ile boşaldı. Üç Süryani köyü ise (Hassana, Merbobbo, Derkup) "güvenlik" nedeni ile boşaltıldı." Diyor.(1)

Kürtlerle Süryaniler arasındaki ilişkilerin nasıl olduğunu tesbit etmek için Türk kamuoyunun "**Türkiye'de Etnik Gruplar**" kitabı ile tanıdığı P.A. Andrews ise kitabında şöyle yazıyor: "1980 askeri hükümetinin yönetimi altında düzenin tekrar sağlanmasına kadar sürekli olarak çevredeki Kürt Müslüman nüfustan gelen tehditkar tutum topluluğun bağımsızlık duygusunu artırdı... göçe neden oldu. **Kürtlerin sürdürdüğü düşmanlık** yalnızca dini farklılıklardan değil, aynı zamanda topluluğun görece refahındanda kaynaklanmış gibi gözüküyor."(2)

Osmanlı'nın son zamanlarında II. Abdülhamit tarafından kurulan Hamidiye Alayları'nında Kürt-Ermeni çatışması ile birlikte Kürt-Süryani çatışmaları yarattığı; "Süryani halkı üzerine de saldırtılıp "kitle katliamları" yaptırıldığı ifade ediliyor.(3)

SÜRYANİLER'DE DİN

Süryaniler'in Güneydoğu'daki dini lideri Metropolit Timoteus Samuel Aktaş kendisi ile yapılan bir söyleşide; "Cemaatin göçü ile boşalan birçok kilise ve manastır var. Bugün Tur Abdin'de 5 aktif Manastırımız mevcut. Ayrıca 21 yerleşim birimindeki 25 kilisede dönüşümlü ve aktif bir şekilde ruhani hizmetlerimiz devam etmektedir... 90'a yakın kilise ve manastırımız kaderine terkedilmiş..."(4) diyor.

Göç nedeni ile Süryaniler daha çok İstanbul'a yerleştiler. İstanbul'da toplam 7 kilise var. Süryaniler'de 7 Mezhep var. Patrik Suriye'de bulunuyor: Patriğe bağlı 17 metropolit var. 3 Metropolit

Türkiye’de bulunuyor. 2ManastırMardin veMidyat’ta bulunuyor. 5 tane aktif Manastırdan ve 21 yerleşimde de kilise hizmeti verdiklerini ifade ediyorlar.

İstanbul, Tarlabası’nda Süryani Ortodoks Kilisesi, İstanbul Gümüşsuyu’nda ise Roma’ya bağlı Süryani Katolik Kilisesi bulunuyor.Süryaniler’de boşanma yok. Kilisenin aracılığı ile sorun çözülmezse yani problemi Patrik’te çözemezse o zaman boşanma oluyor. Kentlerde yaşayan din adamları evlenebiliyor amaManastırlardaki din adamlarına evlenme yok.

Hristiyan dünyası için kutsal olan gelenekler Süryaniler içinde geçerlidir. Noel, Paskalya v.s. Süryaniler İsa’nın dirildiği gün olan Kiyam bayramında 50 gün oruç tutarlar. Güneşin doğuşundan batışına kadar hiç yemek yemezler. 50 gün boyunca hayvansal besin yemezler. Sadece bitkisel gıdalar tüketirler.

Süryani Ortodoks Kilisesi, Yakub Baradaî’nin 578’de reform yaptığı bir Menofizit kilisedir. BatıSüryani Kilisesi, Monofizit terimleri kullanmaz. Antakya Patrikhanesi günümüzde Şam’da faaliyet gösteriyor.

SÜRYANİLER’DE DİL

Süryaniler, Süryanice konuşuyorlar. Süryanice özel bir dinsel dil sayılıyor. Süryani Alfabeti var. Bunun dışında Kürtçe veSuriye Arapçası’da konuşuluyor. Bu dile dilbilimciler, Türöyü diyor. Yani Sami dillerinin Neo-Aramik kolunun DoğuSüryani grubundan sayılıyor. Dinsel dil ise, Süroyö yani Suriyece ya da Suriye Arapçası’dır. Bunu arkaik, akademik dil olarakta tanımlıyorlar. 1970’li yıllarda yaklaşık 25 bin kişinin Türöyö dili ile konuştuğu tahmin ediliyor.

BatıTürk Abdin yöresindeki topluluklar ise Arapça’nın Qıltu lehçesinde konuşuyor. Bazı köylerde ise Kürtçe konuşuluyor. Kerburan’daki rahipler Suriye yazısı ile Kürtçe yazarlarmış. Ama son 50 yıldır özellikle Cumhuriyet döneminde Türkçe Süryaniler arasında yaygınlaşmıştır.

Süryanice’nin farklı şiveleride var. Bunların bir kısmı yok olmuş. Örneğin; Neo-Aramik dil olan Mlahsö şivesi ya da dili sadece Lice yakınlarında Melahim adındaki bir köyde konuşulmuş.Bu dili bile bilen bir kaç kişi kalmış. Belkide artık konuşanı kalmamıştır. Dil ölmüştür.

Süryaniler yabancılar ile evlenmezler. Aralarındaki ortak yapışkan esas olarak dindir. Süryani olmaktır. Süryaniler yakın tarihte 3 toplumsal olayın kendi toplumlarını çok etkilediğini belirtirler: 1) Hamidiye Alayları’nın toplumlarına çok büyük bir darbe vurduğunu söylerler. 2) 1. Dünya savaşı’ndan sonra Lozan’da Avrupa Hristiyan devletlerinin kendilerini azınlık haklarından yararlandırmamaları toplumlarını yalnızlaştırdığını ve dağılma sürecine soktuğunu ifade ediyorlar. 3)12 Eylül 1980 den sonra bölgede Kürtler tarafından çok hırpalandıklarını ve 3 bin yıllık anayurtlarını Kürtler nedeni ile terkettiklerini söylüyorlar.

Süryaniler,Türkiye dışında yakın coğrafya olan; İran’da, Irak’ta, Suriye’de, Lübnan’da ve son yıllarda göçler nedeni ile Avrupa ve ABD’de bulunuyorlar. Dünyada tahminen toplam; 150 bin kişilik nüfusa sahip oldukları sanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- *Stefan Andersson, Asurlar, 1992 İstanbul*
- **Dr. Asahel Grant**, *Nasturiler ya da Kayıp Boylar, 1994 İsveç.*
- *Yakup Bilge, Süryaniler, 1996İstanbul*
- *Hacer Yıldırım Foggo, Kumru Püskül-NasturiKatliamı, 2002 İstanbul*
- *P. A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul*
- *A. T. Önder; Türkiye’nin Etnik Yapısı 1999. Ankara*
- *Birikim Dergisi Özel Sayı, Mart-Nisan 1995 Sayı 71-72*
- *Aziz Günel, Türk Süryaniler Tarihi 1970 Diyarbakır*
- *Mehmet Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, 1987 İstanbul*
- *B. Murat Öztemir, Yezidiler ve Süryaniler, 1998 Ankara*
- *Mehmet Şimşek, Süryaniler, 2003 İstanbul*

KELDANİLER

Mezopotamya’nın eski halklarından biridir. Lozan’dan sonra oluşan sınırlar gözönünde tutulduğunda Keldaniler’in çoğunluğu Irak’ta yaşıyor.Ondan sonra Suriye ve Türkiye geliyor, Lozan Antlaşması’nın azınlık saymadığı DoğuHıristiyanlığı’ndandırlar.

Keldaniler’in Türkiye’de yaşayanları, Irak-Suriye sınırının kuzeyindeki bölgede yaşıyorlar. Mardin-İdil’de, Silopi’de, Hakkari-Beytuşşebap’ta, Siirt-Pervari, Uludere, ve Şırnak’ta, Midyat’ta, Diyarbakır’da, Van’da, son yıllardaki göçler nedeni ile İstanbul’da ve Avrupa’nın bazı ülkeleri olan İsveç, Norveç, Almanya ile ABDve Kanada’da da bulunuyorlar.

Keldani, Kaldeli anlamına geliyor. Keldanileri Asurlular içinde sayan tarihçiler olduğu gibi Urartu medeniyeti içinde görenlerde var. DoğuHıristiyanlığı tanımı içinde kendilerini ifade ediyorlar. Bu bölgede 2 bin yıllık tarihlerinden sözedilen Keldaniler İran, Irak, Türkiye, Suriye dışında Lübnan ve Hindistan’da da bulunuyorlar.

Keldaniler, DoğuSuriye Kilisesi’ne kendilerini bağlı görüyorlar. Üç aşamada, biri 1553 biri 1681 diğeri ise 1830’da olmak üzere Roma Kilisesi ile birleşmişlerdir. Başpiskoposlukları İstanbul’dadır. Patriklikleri Musul’da nüfuslarının çoğunluğu Irak’ta bulunuyor.

Botan vadisinde 12 köyde yaşayan 5.000 Keldani’nin ibadetleri 1925’li yıllarda yasaklanınca Suriye’deki ve Türkiye’deki Süryani Kilisesi’nin himayesine girmişlerdir.

İstanbul'a göç edenler Tarlabası'nda eski bir Rum kilisesi'ni Keldani Kilisesi olarak kullanıyorlar. Kilisenin papazı Aziz Yalap; şartların elverdiği oranda geleneklerini ve ibadetlerini sürdürdüğünü ziyaretçilere ifade ediyor. Kilise, İstanbul'daki hatta Türkiye'deki Keldaniler'in buluşma, sohbet ve ibadet yeri. Paskalya törenlerini ise Sen Antuan Kilisesi'nin bodrum katında kutsuyorlar. Şu anda Türkiye'de yaşayan Keldaniler, Katolik Hristiyanlar ama Roma'dan bağımsız bulunuyorlar. Doğu kökenli Katolik Hristiyanlar.

İstanbul'da bile; uzun entarileri, özel düğmeleri, yemenileri, yün çorapları, özgün kasket ve yelekleri ile diğer Güneydoğulu'lardan ayrı özellikte bulunuyorlar. Ama çoğu insan onları Kürtler ile karıştırıyor.

Birçok tarihçi, dinbilimci, sosyolog ve antropolog; Keldaniler'in tarihini, dinsel özelliklerini, dil ve alfabe özellikleri ile etnik kimliklerini birlikte işliyor. Bu nedenle benimde Süryaniler ve Keldaniler ile ilgili olarak yazdığım genel özellikler Keldanileri'de kapsadığı kabul edilebilir.

Keldaniler, kapalı bir toplum yapısı içinde bulunuyorlar. Akraba evliliği yok. Son yıllarda Nasturiler ve Süryaniler ile iki cinse de eşit kolaylıklar getiren evlilikler görülüyor.

Keldaniler'in de ana dilleri Suritçe, ibadet dilleri Süryanice'dir. Dilleri ve alfabeleri Sami dil grubundan sayılmaktadır. Bazı şive farklılıkları Doğu ve Batıdakiler arasında görülüyor. 1980 Genel Nüfus Sayımlarında; yaklaşık; 10 bin Keldani nüfus olduğu tesbit ediliyor. Bu nüfus daha sonraki yıllarda artmamış eksilmiştir. Bugün göçler sonucunda Türkiye'de yaklaşık 4-5 bin Keldani nüfus bulunuyor.

Türkiye'deki azınlık olarak kabul edilen Rum, Ermeni ve Museviler için özel hassasiyet gösteren Batı Dünyası ne yazık ki, Süryani, Keldani ve Nasturiler'e karşı; kör, sağır ve dilsiz davranıyor. Onları yok sayıyor.

Bunları İslamiyet'teki hakim zihniyetin hakim mezheplerin ya da resmi kabul edilen 4 mezhebin kendi dışındakileri örneğin özellikle Alevileri-Bektaşileri yok saymasına benzetmek çok mümkün gözüküyor. Kendilerini İslam otoritesi yerine koyan bazı İslamcı Kişi ve Kurumlar'da Aleviliği İslam içinde görmezler. Onları yok sayarlar. Batı Hristiyan anlayışlarının da, Doğu Hristiyanlığı yok sayması buna benzetilebilir.

KAYNAKLAR

- **Kadir Albayrak, Keldaniler ve Nasturiler, 1997 Ankara**
- **Dr. Asahel Grant, Nasturiler ya da Kayıp Boylar, 1994 İsveç.**
- **Yakup Bilge, Süryaniler, 1996 İstanbul**
- **Hacer Yıldırım Foggo, Kumru Püskül-Nasturi Katliamı, 2002 İstanbul**
- **P. A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul**
- **Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul**
- **Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul**
- **A. T. Önder, Türkiye'nin Etnik Yapısı 1999. Ankara**
- **Birikim Dergisi Özel Sayı, Mart-Nisan 1995 Sayı 71-72**
- **Stefan Andersson, Asurlular, 1992 İstanbul**

NASTURİLER

Nasturiler, Doğu Hristiyanlığı denilen ilk Hristiyanlardır. Nasturilik dinsel bir ayrımdır. Nasturiler kendilerini Asuri kabul ediyorlar. Yani etnik olarak Güneydoğu bölgesinde tarihte kurulmuş olan Asur

devletlerinin mirasçısı olarak görüyorlar. Önceleri olmasa bile son yıllarda kendilerine etnik bir kimlik aramanın ifadesi olarak biz asurluların devamıyız. Ya da Asurlular bizim dedelerimiz diyorlar.

Nasturiler yaşadıkları coğrafi bölge nedeni ile uzun yıllardır esas olarak Kürtler'le birlikte yaşamaktadırlar. İlişkileri olumlu ya da olumsuz anlamda daha çok Kürtlerle olmuştur. Hatta bugün bile Türkler, Nasturiler'i, Yezidiler'i, Keldaniler'i gördüğünde Kürt sanıyor. Nasturiler'in bugününü anlamak için Osmanlı döneminde Kürt-Nasturi ilişkileri konusunda bilgilenmek için bir iki saptamayı sizlerle paylaşmak istiyorum. "Bedirhan Bey ayağa kalktı, Malik'i ona doğru getirmelerini ima eden bir işaret yaparak Zap'a doğru yürüdü. Onun emri ile Hristiyan Şefi nehrin üzerine doğu getirdiler, **bir kılıç darbesi ile kopan başı düştüğü suları Kızıla boyayarak döne döne gitti. Arkasından gövdeyi de suya attılar.**"(1)

Zap'taki hayalete dönmüş Çonba köyünde bir Nasturi şefi'nin Kürt Bey'i Bedirhan tarafından katledilmesi belgelerde böyle yazıyor. Bir başka katliamda şöyle tarihe yazılmış. "Üç gün sonra susuzluk onları teslim almaya zorladı. Bedirhan Bey'in yaptığı teklife ve Kuran üzerine edilen yemine göre köylüler silahlarını ve tüm mallarını teslim edeceklerdi. Antlaşmadan sonra Kürtlerin platforma girmesine izin verildi. **Esirlerden silahlarını alır almaz ayırt etmeksizin kılıçtan geçirmeye başladılar. Kılıçlarını kullanmaktan yorulunca da sağ kalanların hepsini aşağıya (yani uçuruma) atmaya başladılar. Burada toplandığı söylenen bin kişiden sadece bir kişi kurtuldu**" (Aynı eser s. 55)

Kürt ağası Bedirhan'ın Nasturi'ye karşı adaleti bu. Üstelik antlaşma yapıldığı halde, üstelik Kuran üstüne yemin edildiği halde... Herhalde Kuran üstüne Hristiyan Nasturiler yemin etmediler. Kürt Ağası Bedirhan etmiştir.

Bir başka sahne ise aynı kitapta şöyle anlatılıyor:

"Kadınlar şefin önüne getirildi ve büyük bir soğuk kanlılıkla öldürüldüler. Kaçmaya çalışanların **kafaları uçuruldu**. En güzel köyler, bahçeleri ile birlikte yıkılıp yakıldı, kiliseleri yerle bir edildi. Hemen hemen nüfusun yarısı bu çılgın Kürt beyinin öfkesinin kurbanı oldu."

Hacer Yıldırım Foggo'nun "Kırmızı Püskül" kitabında 1843-1846 yılları arasında yapılan Nasturi Katliamı ile ilgili insanı ürperten belgeler var. Bir tanesini daha sizlerle okuyup bu çılgınlığı duymanızı isterim. "Evlerimizi bahçelerimizi yaktılar, ürünlerimizi yok ettiler, ibadet yerlerimizi yıktılar ve kocalarımızı ile oğullarımızı öldürdüler. Zap'ın suyuna suçsuz kurbanların kanı aktı. Ülkemizdeki tepeler ile ovalar, köylerimizi yok eden ateşin kızgınlığından ısıldıyordu. Feci mi? Ah, Chodih, feci kelimesi çok az gelir. Sana öyle şeyler anlatabilirim ki kalbin parçalanır." (aynı eser S.57)

İşte, bölgede yaşayan Nasturilere uygulanan Kürt Ağalarının adaleti bu. Bu bölgede bu ilişkiler çerçevesinde Nasturi, Keldani, Yezidi ve Suryaniler Kürtler'e ne kadar uzun ömürlü komşu olabilir di?

KISA TARİH

Nasturi adı, İstanbul ya da Kastantinopolis patriği Nastorios'tan gelmektedir. Nasturiler bir anlamda Hristiyanlık yorumu açısından patrik Nastorios'u benimseyenlere verilen addır. İstanbul Patriği Nastorios'un Hristiyanlık ile ilgili yorumları önce 431'de Efes Konsilince daha sonra ise 451 yılında Kadıköy Konsilince mahkum edilince O'da bu Hristiyanlık yorumlarını Anadolu ve Suriye'de yaymaya çalışır. İ.S. 451'den sonra oluşan bu Hristiyanlık yorumuna ya da mezhebine Nasturilik adı verilir. Bu görüş; Hz. İsa'nın tanrısal ve insansal özelliklerinin birbirinden bağımsız olduğunu savunan görüştür. Bu Hristiyan yorumuna; diofizit Hristiyanlıkta deniyor.

Nasturiler'in yani Asurluların tarihi bölgede 3.000 yıl kadar eskiye dayanıyor. Asur, M.Ö. 2000 yıllarından 621 yılına dek devam etti. Önce küçük bir kent devletidir. M.Ö. 1000'in ilk yarısında Mezopotamya, Elam, Suriye ve Mısır'ı içine alan bir İmparatorluk kurdu. Asurları Hristiyanlık hem kaynaştırdı. Hemde ayıştırdı. Bölge daha sonra Müslümanlar'ın eline geçti. Asurların büyük çoğunluğu Araplar tarafından asimile edildi. Araplaştırıldı. Asur dili Asurca yerini Arapça'ya bıraktı. **1200 yıllarında tüm Mezopotamya Nasturi idi.** Ama bunun yerini kısa zamanda Araplar aldılar. Araplar Asurluları asimile etti. Araplar büyüdü Asurlular nüfus olarak küçüldü.

Selçuklular bölgeye gelince Asurluları korudu geliştirdiler. Bu uzun sürmedi. Moğollar'ın kıyımı ve yağması yaşandı. Osmanlı hakimiyeti geçici bir denge ortamı sağladı. Nüfus olarak Asurlular'ın yok olmasını engelledi.

1. Dünya Savaşı'nda ilk kez, Asurlular dinsel değil etnik ortak kimlik ile biraraya geldiler. Ardından Batılı büyük devletlerin bölgedeki siyasi satranç oyunu sonucu büyük katliamlara uğradılar. Tüm Ortodoğu'ya dağıldılar. Süryaniler, Nasturiler ve Keldaniler dağıldılar. Güneye indiler.

Osmanlı 1882'de Asurlular'a yani Süryani, Keldani ve Nasturilere **özerk millet statüsü tanıdı.** Onları "**milleti sadık**" diye tanımlıyordu. 1928 affı Asurlulara uygulanmadı. Asurlular topraklarına dönemmediler. Tur Abdin bölgesinde kalan son Asurlular'da bir bir 2 bin yıllık anavatanlarını bin tutam hüznü bırakarak gidiyorlar.

NASTURİLER'DE DİL

Nasturiler'in kendi alfabeleri var. Konuştukları ile Aramice deniyor. Ya da kullandıkları alfabe Arami alfabesi. Arapça alfabeye benziyor. Ama Arap alfabesi değil. Türkiye'deki konuşulan dile, Turoya deniyor. Bu semitik dillerin yeni Aramik kolunun Doğu Aramice bölümünün Güneydoğu Anadolu'da özellikle Urfa'da gelişmiş bir koludur. Bununda bazı lehçeleri vardır. 1970'li yıllarda bölgede 20 bin kişinin Turoya konuştuğu saptanmış.

Süryaniler'de olduğu gibi Nasturiler'de de Kürtçe ve Türkçe konuşuluyor. Klasik Keldaniler'in konuştuğu dil **Suritçe**'dir. Nasturileride Batı Süryaniler gibi ibadette Süryanice konuşuyorlar.

Asurlular, yani bu kavram içinde Süryaniler, Nasturiler ve Keldaniler, resmi otoriteler ile ilişkilerinde **TÜRKÇE** konuşuyorlar. Ama bir önemli orjinal özellikleri ise; **Mardin'dekiler Arapça, Diyarbakır'dakiler Kürtçe, Antakya'dakiler Rumca, İstanbul'dakiler Türkçe, Avrupa'dakiler, bulundukları ülkeye göre; Almanca, Fransızca, İsveççe v.s. konuşuyorlar.**

Demek ki bir etnik toplumsal grup değişik dilleri konuşabiliyor. Konuştuğu dile göre etnik kimlik değiştirmiyor. Nasturi; Arapça konuşuyor diye ona Arap, Kürtçe konuşuyor diye ona Kürt, Rumca konuşuyor diye ona Rum, Türkçe konuşuyor diye ona Türk, Almanca ya da Fransızca konuşuyor diye ona Alman ya da Fransız denmiyor. Böyle bir durumda her dil bir etnik kimlik adresi olmuyor. Sosyolojide bir kuralda olduğu gibi; "Her milliyet farkı dil farkını gerektirir, her dil farkı milliyet farkını gerektirmiyor." oluyor. Yani her dil farkı milliyet, etnik kimlik farkı olmuyor. Bir etnik grup ya da milliyet tarihsel toplumsal şartlara göre, farklı dilleri konuşabiliyor. Asurilerde de olan budur.

NASTURİLER'DE DİN

Nasturiler, Doğu Apostolik Katolik Kilisesi'ne bağlıdırlar. Bu kilise bir diofizit kilisedir. 16. yüzyılda üç kuşak süresince Roma ile birleşmişlerdir. Irak, İran, ABD ve Kanada'dakileri temsil eden kilise patrikliği San Francisco'dadır. Türkiye'dekilerin bazıları Suriye'deki kiliseye bağlıdır. Nasturiler, Keldanileri ve Batı Suriye'lileri “**heretik**” olarak nitelerler. Onlarda Nasturileri “**heretik**” olarak nitelerler.

Doğu Apostolik Katolik Kilisesi'ne Doğu Suriye Kilisesi'de denir. Bazı kaynaklara göre bu kiliseye bağlı günümüzde 200 bin civarında Asuri olduğu yazılıdır. Genel Nüfus sayımlarına (1970) göre; sadece Hakkari'de nüfus sayımında nüfus memuruna Keldani olduğunu söyleyen 2 bin kişi olmuştur. Bu sayı 1980 sayımlarında; 9 bindir. Nasturiler; Mardin'de İdil, Silopi, Hakkari'de Uludere, Beytüşşebap, Siirt'te Pervari, Şırnak ile Midyat, Diyarbakır ve Van'da yaşıyorlar. Türkiye dışında ise İran, Irak ve Suriye'de yaşıyorlar. Son yıllarda göçler kanalı ile, İsveç, Norveç, Almanya, ABD ve Kanada ile İstanbul'da bulunuyorlar.

Nasturiler'in kendilerine has bir takvimide var. Örneğin 2004 Asuri takvime göre; yıl 6754'tür. Nevruz Nasturiler'de de kutlanır. Yılbaşı 1 Nisan'da törenlerle karşılanır. Nasturilerde kuzenler arasında evlilik olmaz. 5 kuşak geçmeden akrabalar arasında evlilik olmuyor. Dul kalan kadın kayını ile, dul kalan erkek baldızı ile evlenemez.

Nasturiler içe kapalı bir toplumdur. Ortak yapışkanları din, dil ve diğer ortak değerlerdir. El sanatları, atölye, tezgah, altın, gümüş bakır işlemeciliği, mermer, demir, deri, ipek işlemeciliği çok gelişmiştir. Şarapçılık, pekmezcilik, sera ve bağcılık çok kaliteli yapılır.

Çeşitli tarihsel nedenlerle; yaklaşık 200 bin kişinin göç nedeni ile ülkelerini terkettiği tahmin ediliyor. 1980'li yıllarda Asurilerin toplam 25 bin kişilik bir nüfus olduğunu bunun yarıya yakını Nasturiler'in oluşturduğunu ama bugün Türkiye'de 5-6 bin civarında Nasturi nüfusun olduğu Nasturilerce tahmin edilmektedir.

KAYNAKLAR

- *Kadir Albayrak, Keldaniler ve Nasturiler, 1997 Ankara.*
- **Dr. Asahel Grant**, *Nasturiler ya da Kayıp Boylar, 1994 İsveç.*
- *Yakup Bilge, Süryaniler, 1996 İstanbul*
- *Hacer Yıldırım Foggo, Kumru Püskül-Nasturi Katliamı, 2002 İstanbul*
- *P. A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul*
- *A. T. Önder; Türkiye'nin Etnik Yapısı 1999. Ankara*
- *Birikim Dergisi Özel Sayı, Mart-Nisan 1995 Sayı 71-72*
- *Stefan Andersson, Asurlular, 1992 İstanbul*
- *Anadolu Kültür Mozaïği, Halkevleri, 1992 Ankara*

YEZİDİLER

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde geçmişte yaşayan günümüzde az bir nüfusu kalmış yok olmakta olan azınlık toplumlardan birisidir.

Yezidilik dinsel bir ayrımıdır. Semavi dinlere inanmıyorlar. Yezidilik kendine özgü bir din. Kendilerine; Yezidi, Ezidi, Azidi, İzidi, İzdi, Dasin, Rasni adları verilir. Yezidileri aşağılamak için ise, Şeytana tapınlar, hatta, Kuyruklu Kürt, Sekiz Bıyıklı gibi tanımlar kullanılır.

Türkiye’de; Siirt, Beşiri, Kurtalan, Batman, Mardin, Urfa, Nusaybin, Viranşehir, Ceylanpınar, Suruç, Diyarbakır, Bismil, Gaziantep, Kilis, Kars ve Adıyaman yörelerinde yaşarlar. Bu yörelerden en çok bilinen Celka vettatla Aşiretleri Midyat ve yöresinde yaşayan Yezidi aşiretleridir.

Türkiye dışında ise; İran, Irak, Suriye, Rusya ve son yıllarda göçler sonucu Almanya’da bulunuyorlar.

Türkiye’deki Nüfus sayımlarında bölgede bulunan Süryani, Nasturi, Keldaniler gibi Kürtlerden sayılmıştır. Yezidi derneğinin verdiği bilgilere göre; yurt dışında en son tahmini nüfusun; 250 bin kişi olduğu bunun 10 bin civarındaki göçler nedeniyle Almanya’da daha çoğu ise Hannover’de bulunuyor. Türkiye’de ise yaklaşık bugün göçler nedeni ile İstanbul’a gelenlerde dahil 15-20 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Erkeklerin uzun saçlı ve sakallı kadınların yüzlerinde bol döğmelerin ve çok otontik giysileri olan Yezidileri TV ve gazetelerdeki resimlerde çoğu Kürt sanmaktadır. Halbuki bunlar Kürt değildir. Tam tersine P.A. Andrews’in, Türkiye’de Etnik Gruplar kitabında yazdığına göre; **“En büyük eziyeti müslüman Kürtlerden özellikle de 1832’de Koyuncuk’ta (Niniveh) görmüşlerdir.** Bu nedenle Müslüman Kürtlerle aralarında birlik duygusu yoktur,” diyor. Tarihte yine Şafii Kürtler tarafından hayli Yezidi’nin katledildiği bazı romanlara konu bile olmuştur.

Yakın zamanda yapılan tesbitlere göre; 1980’lerde 52 Yezidi köyün olduğunu, daha önce ise; 25 köyün Mardin’de, 24 köyün Urfa’da, 14 köyün Siirt’te 14 köyün Diyarbakır’da, 2 köyün Adıyaman’da olmak üzere 79 köyün Köy İşleri Bakanlığı verilerinde olduğu belirtiliyor. Son 20 yıldaki alt-üst oluşlar sonucu 121 köyün bugün 48’e düştüğü saptanmış bulunuyor.

YEZİDİLİĞİN TARİHÇESİ

Yezidiliği **ayrı bir din** olarak gören dinbilimciler olduğu gibi O’nu İslam içinde Haricilikten kaynaklanan bir oluşum olarak görenlerde var. Yezidilik’te Zerdüşt ve Mani dinin etkileride var. Yezidiliği İslamiyet’ten ve Hristiyanlık’tan ayrı ama **karma bir din** olarak yorumlayan anlayışta söz konusu.

Yezidiliğin kurucusu, ŞEYH ADÎ Lübnanlı bir Arap Sufi. Yezidilik dinsel bir ayrım. Yezidiler Kürtçe konuştuğu için Kürt diyenler var. İbadet dilleri Arapça olduğu için Arap diyenler var. Kürt mü?, Arap mı?, Asur mu? yoksa Azdey mi? henüz karar verilmiş sayılmıyor.

Yezidiliğin karma etnik kimliğine karşın karma dinsel kimliği de onda bulunan; Mazdeist, Zerdüşt, Gnostik, Mani, Sabilik, Sufilik ile ilgili etkilerin olmasından kaynaklanmasına bağlıyorlar. Yezidilik dini bir cemaat, ulusal kimlikleri belirsiz, uluslaşma aşamasında oldukları söylenebilir. Çeşitli kültürlerin iç içe olduğu Anadolu’da orjinal bir cemaat... Irak’ta Mandiler, İran’da Parslar, Bahailer, Lübnan’da Dürziler, Maruniler gibi...

Yezidiliğin kurucusu ŞEYH ADÎ ya da Adi Bin Musafi 1075-1162 yılları arasında yaşamış bir sufidir. Kabri, Musul Laliş’tedir. Türbesi Yezidiler’in Hac yeridir. Lübnan’da doğan Şeyh Adi, Gazaliden dersler alır. Daha sonra Bağdat’tan ayrılır. Hristiyanlığın ilk yıllarında İran ile Romalılar arasında sıkışır kalır. O sırada İran’da Zerdüşlükten Hristiyanlığa geçmenin cezası ölümdür.

Şeyh Adi'nin kerametleri olduğuna inanılır. Yazıları Arapçadır. Yazdığı kitaplar; İnanç, Ruh Nasıl İyileşir, Nasihatler. Bu eserler daha sonra Kürtçe'ye de çevrilmiştir. Oğlu Kürt Adi olarak anılır. Dinin sembolü "**Tavus kuşudur.**" Yezidilik bir sır dinidir. Her Yezidi'nin bir ahiret kardeşi ve bir ahiret bacısı vardır. Ayrıca bağlı oldukları bir Şeyh (Pir) vardır.

Araplar, Yezidileri İslam'a kazandırmak için çok kan dökerler, çok Yezidi bu amaçla öldürülür. Osmanlı döneminde hayli bu amaçla baskı yapılır adam öldürülür.

Melek Tavus tapınakları süsler. Adeta tapınaklarda put havası olur. Yezidilik, hiçbir dinin devamı kabul edilmez. Yezidilik bir çok dinden değişik özellikler almış karma bir dindir. Yezidiler'in peygamberi Şeyh Adi'dir. Yezidiler kendilerini Adem ile Havva'nın gerçek soyundan gelen **Şahit Bin Cad**'ın çocukları kabul ederler. Bir insanın Yezidi olması için Yezidi anne babadan doğması şarttır.

Kitab-ı Cilve Melek Tavus tarafından Şeyh Adi'ye aktarıldığı söylenen kitaptır. Giriş, 5 bölüm ve 150 sureden oluşur. Yezidiler'in kutsal kitabıdır. **Mushaf-ı Reşt** ise, Yezidi mitolojisi ve kuralların yer aldığı Şeyh Adi'nin torunu Şeyh Hasan tarafından yazılmış kitaptır.

Yezidi cemaati, **Ruhaniler** ve **Müritle** diye ikiye ayrılır. Mir, Şeyh adinin velisidir. Mir dünyevi işlerden sorumludur.

Yabancı ile evlilik olmaz. Aile kurumu önemlidir. Eşlerden birisi 6 ay eve gelmezse eşler boşanmış sayılır.

Türkiye'deki Yezidiler, Musul yakınlarında Lales'te yaşayan MiriSeyhan adlı bir şeyhe bağlıdır. Bu idare altında; 7 şeyhlik, çok sayıda Pir, 50 kadar Kavval, Fukara, Kocuklar ve Mollalar bulunuyor. Dünyevi lider Emir Mirza'dır. Din adamlığı babadan oğula geçer.

Yezidilikte toplu ibadet yoktur. İbadet tek, tek ve gizli yapılır. İbadet yaptığınızı herhangi biri görürse ibadeti yarıda bırakırlar. İbadet gizli yapılır. Günde 3 kez güneşe dönüp dua ederler.

Yezidiler'de; vaftiz var, sünnet var, kirvelik var, yol kardeşliği var. Yezidiler'de ilk kutsal bayram Nisan ayının ilk çarşamba günü kutlanan Yeni Yıl (serisal) bayramıdır. 6-13 Ekimde cemaat bayramı 18-21 Temmuzda Şeyh Adi Bayramı yapılır. İki tür oruç tutarlar. Sadecedin adamlarının tuttuğu 80 günlükHususi Oruç kanun ayında 20, temmuzda 20, 8 Hazirandan başlayarak 40 gün tutulur. İkinci Oruç; 3-5 Eylül arasında tutulan **Umumi Oruç**'tur. Ezidiler toplu ibadeti 15-20 Eylül'de Lales'te Şeyh Adi'in Türbesi'nde yaparlar. Burada hacı olurlar. Çocukları burada Beyaz Çeşme'de vaftiz ederler.

En ilginç Yezidi geleneği "**Daire**" içinde kalmaktır. Şeyh Adi'nin talebeleri ile trans geleneğinden kalan daire geleneğinde bir Yezidi'nin etrafına bir daire çizerseniz o Yezidi ölene kadar o daire dışına çıkamaz. Ancak dışardan birinin çizilen bu daireyi bozması gerekir.

Yezidiler hakkında son yıllarda dergilerde yazılar, Yezidilik ile ilgili kitaplar, Yezidiler tarafından çıkarılan dergiler, kurulan dergi ve vakıflar ile internetten bilgilenmek gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Erol Sever, *Yezidilik*, 1993 İstanbul
- *Yezidlerin Tarihi* John S. Guest 2001 İstanbul
- P.A. Andrews. *Türkiye'de Etnik Gruplar* 1992 İstanbul
- O. Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji* 1997 İstanbul
- Hale Soysü, *Kavimler Kapısı* 1992 İstanbul

- *T. Menzel, İslam Ansiklopedisi 1934 Ankara*
- *Doger Lescot, Yezidileri 2001 İstanbul*
- *B. Murat Öztemir, Yezidiler ve Suryaniler, 1988 Ankara*
- *Anadolu Kültür Mozayığı, Halkevleri, 1992 Ankara*

BAHAİLER

1992 yılında İstanbul'da Hacı Bektaş Veli Derneği'nin düzenlediği bir sempozyuma katılmıştım. Sempozyum Sirkeci'de Sepetçiler Kasrı'nda yapılıyordu. Konuşmacılar arasında Bedrettin Dalan'da vardı.

Kürsüdeki konuşmacılar sık sık Aleviler'e uygulanan ayrımcılıktan ve verilmeyen özgürlüklerden söz edince söz sırası Bedrettin Dalan'a geldiğinde İstanbul Belediye Başkanı olduğu dönemde yaşadığı bir olayı anlattı. Bu anlatılanı sizlerle paylaşmak istiyorum. Dalan, konuşmasının başında Alevilere seslenerek dedi ki siz 15-20 milyon v.s. olduğunuzu söylüyorsunuz ama İstanbul'da yaşayan 3-5 Bahai kadar olamıyorsunuz. Tabi herkes şaşırdı. Bahailiği ilk duyan dinleyici çoğunlukta idi. Neydi Bahailik? Kimdi bu Bahailer? Sonra anlatmaya başladı. Dedi ki; İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı iken makamımda oturduğum bir gün bir vatandaş elinde dilekçe ile bana gelmişti. Dilekçeyi hiç bir birim kabul etmediği için uğraşa, uğraşa bana ulaşmıştı.

Dilekçesini okudum. Dilekçede kendisinin İslam, Hristiyan, Musevi v.s. olmadığını Bahai olduğunu, Bahailiğinde bu dinlerden ayrı bir din olduğunu tıpkı bu dinlere olduğu gibi Bahailere de ayrı mezarlık verilmesi gerektiğini savunuyordu. Bende kardeşim Bahailiğin ayrı bir din olup olmadığını nereden bileyim. Git mahkeme kararı getir. Bahailik ayrı bir dindir diye... Bende o zaman sana ayrı mezarlık yeri vereyim. Sözmü söz tamam...

Tabi ben bu dilekçeyi ve adamı unuttum. Bir iki yıl geçti. Bir bakırmı ki aynı adam 2-3 yıl sonra çıkıp geldi. Elinde de mahkeme kararı var. Aldım mahkeme kararını okudum. Sahiden mahkeme kendilerine sunulan belge ve bilgilerden sonra Bahailiğin ayrı bir din olduğuna karar vermiş. Tabi bana da İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak düşen görev bu yurttaşlarımıza Mezarlıklar Müdürlüğü'ne bağlı bir münhal yerde mezarlık vermektir. Ve gereği yapıldı.

Bedrettin Dalan'ın anlattığı bu olaydan sonra Bahailik çok ilgimi çekti. Türkiye'de böyle bir toplumsal kesimin olduğunu böyle keşfetmiş oldum.

BAHAİLİĞİN KISA TARİHİ

Bahailik bir din. Tek tanrılı bir din. Hristiyanlık'tan, Musevilik'ten, İslamiyet'ten ayrı bir din. İslamiyet kendini son tek tanrılı din olarak ifade ettiği halde, Bahailik kendini tek tanrılı din olarak kabul ediyor. Bahailer, bağımsız tek tanrılı bir din olarak çeşitli dinsel ve etnik kökenlerdeki kişileri bir araya getiren; tüm ulusları, sınıfları, iş ve meslekleri kapsayan bir din olduklarını ifade ediyorlar. Bahailiğin belgelerinden; 220'yi aşkın ülke ve bölgeyi kapsayan 120.000 yerleşim yerini aşkın yerde yaşadıklarını ve taraftarı olduğunu öğreniyoruz. Bahailikle ilgili eserlerin ise, yaklaşık 900 ayrı dil ve lehçeye çevrilip okunduğunu ifade ediyorlar.

Hız. Bab ya da diğler adı ile Seyit Ali Muhammed, 1819-1850 yılları arasında İran'da yaşamıştır. Hız. Bab, bütün kutsal kitaplarda vaat edilen TanrıPeygamberi'nin yakında gönderileceğini 1844 yılında Şiraz'da müjdelemiştir. Bahailik, Hız Bab'ın kurduğı dinin adı olmuştur. Hız. Bab, iddialarından dolayı çok ağır işkenceler görmüştür. Çeşitli zamanlarda hapsedilmiş, hakaretlere uğramış ve 1850 de işkence görmüş Tebriz'de kurşuna dizilerek şehit edilmiştir.

Hız. Bahauallah ise, 1817-1892 yılları arasında yine İran'da yaşayan soylu bir aile mensubu olan Mirza Hüseyin Ali'dir. Hız. Bab'a inandığı için yıllarca hapsedilen, çile çeken, hakarete uğrayan, işkence gören Hız. Bab sonunda Bağdat'a sürgün edilmiştir.

Hız. Bab'ın müjdelediğı **kimse**'nin kendisi olduğunu 1863 yılında Bağdat'ta açıklayan Hız. Bahauallah, İstanbul, Edirne, Akka'da sürgün hayatı yaşamıştır. 1863 yılında İstanbul'da 4 ay, İstanbul'dan Edirne'ye 12 günde gelir ve 4,5 yıl sürgün kalır.

Bahailer, Hız. Bahauallah'tan nazil olmuş bir çok eserin olduğunu, Bahai Dini'nin yasalarını oluşturan Akdes Kitabı'nında Akka'da vahiy olunduğına inanırlar. Hız. Bahauallah'ın yazılı vasiyetine göre ise, Bahai toplumunun yönetimi ve kutsal öğretileri açıklama yetkisi oğlu Hız. Abdülbaha'ya (1844-1921) verilmiştir. Abdülbaha'nın vaziyeti üstüne ise, en büyük torunu Hız. Şevki Rabbani, Bahai Dini'nin Velisi kabul edilmiştir. Rabbani, 1957 yılına dek, yani vefatına dek Bahai toplumunu yönetmiştir.

Bahailer, tüm dinlerin kutsal kitaplarını, Hız. Bahauallah'ın yazdığı kitapları, tefsirleri ve levihleri kendilerine dinsel klavuz olarak kabul ederler. Bahai Dini'nin temel öğretileri, TanrıBirliğı, Dinlerin Birliğı ve İnsanlığın Birliğı'dir. Bahailer'de Tanrı'ya inanır. Tanrı tektir, eşsizdir, eş koşulamaz. Tanrı elçiliğı gelenektir. Değişmez, değiştirilmez. Son peygamber olmaz.

Bahailer'de bugün ruhani rehber kişiler değil 1963 yılında seçilerek oluşan "**Yüksek Adalet Evi**"dir. Bahailer açısından en yüksek makamdır. İsrail, Hayfa Kermil Dağı'ndaki, "Yüksek Adalet Evi" binası ABD'deki Beyaz Saray'dan daha görkemli, bakımlı, çiçekler içinde bir mimariye sahip görülüyor.

Sadece Kermil Dağı'ndaki Adalet Evi değil. ABD'deki Wilmette, Illinois'teki mabet, Panama City'deki mabet, Hindistan Yeni Delhi'deki, Uganda Kampala'daki, Almanya Frankfurt'taki, BatıSamua, Apia'daki, Avustralya Sidney'deki mabetler muhteşem, görkemli mimarlık abideleri görünümündedirler. Bırakalım bu yapıların kendilerini görmek fotoğrafları bile muhteşemlikte görenleri ürperterek güzelliğeler.

BAHAİLİĞİN YÖNETİM TARZI

Yerel Bahai toplumlarının faaliyetleri yılda bir kez seçilen ve dokuz üyeden oluşan **Mahalli RuhaniMahfiller** tarafından düzenlenmektedir. Ulusal düzeyde ise dokuz üyeden oluşan yerel Bahai toplumunun seçtiğı delegeler tarafından yılda bir kez seçilen **MilliMahalli Mahfil** tarafından düzenleniyor. Bugün dünyada yaklaşık, 20 bin mahalli, 200 ise MilliRuhaniMahfil seçilmiş bulunuyor.

En yüksek organ olan Adalet Evi ise, tüm Milli Ruhani Mahfil üyelerinin katılımı ile toplanan uluslararası toplantıda her beş yılda bir seçilir. Seçimler propagandasız olarak aday olunmadan gizli olarak yapılır.

Bahailik'te tek eşlilik esastır. Alkollü içki ve alkol kullanılması yasaktır. Bahailer herhangi bir politik parti, örgüt v.s ye üye olamazlar. Siyasete asla katılmazlar. Katılan Bahai toplumdan ayrılır. Bahailer içinde yaşadıkları ülkenin yasalarına uymak zorundadırlar: Her tür gider bağışlarla sağlanır.

Bahailikte, ırk, inanç, sınıf, milliyet, cinsiyet, kadın, erkek ayrımı yapılmaz. Tanrı ve insan sevgisi ortak yapışkandır. İnsanlığa hizmet ruhu ile yapılan her iş Tanrı'ya ibadetin bir parçasıdır. Hız. Bahauallah; bir yazısında diyor ki "Hepiniz bir ağacın meyveleri, bir dalın yapraklarısınız."

BAHAİLER'DE İBADET

Bahailik; 19. yüzyılda ortaya çıkmış tek tanrılı bir dindir. İslam'daki son din veya son peygamber inançlarına katılmıyorlar. İslam coğrafyasında esas olarak İran'da ortaya çıkmış bir dindir. Allah'a inanıyorlar, Allah'ın daha önce insanlığa gönderdiği kitaplara ve elçilere yani peygamberlere inanıyorlar. Ama kendi peygamberleri olarak Hz. Bahauallah'ı kabul ediyorlar. Hz. Bahauallah'ın yazdığı kitapları ve Leviler'i de kutsal kitap olarak kabul ediyorlar.

İbadet için mekan şartı cami, kilise gibi aramıyorlar. İbadetlerini yalnız yapıyorlar. İbadette amaç Tanrı'yı anmaktır diye düşünüyorlar. İbadeti bireysel yapıyorlar. İbadetlerini çağrı beklemeden (ezan veya çan sesi gibi) yapıyorlar. Kimseye uymadan (yani imam ya da papaz gibi) yapıyorlar. Abdest alıyorlar. Ama gönül abdestini esas alıyorlar. Şu ile temizlenmek gerekir diyorlar ama kalbin temizliği, beynin temizliği daha önemlidir diyorlar.

Bahailerin Kiblesi, Akka'da Hz. Bahauallah'ın kabrinin olduğu kutsal mekandır. 3 türlü namazları var:

- 1) Büyük Namaz:** Günde bir defa istekli olunduğu zaman Allah ile başbaşa kalıp ibadet etmek.
- 2) Orta Namaz:** Günde üç defa sabah, öğle, akşam tek başına Allah'a ibadet yapmak.
- 3) Küçük Namaz:** Günde bir defa öğle ile akşam arasında ibadet yapmaktır. Namaz için mekan şartı yoktur. Evde veya uygun bir mekan yeterlidir. Kilise, Cami, Havra şart değildir.

Bahailerde Oruç: "Bahailer oruç tutarlar. Oruçları 2 mart 20 mart arasında 19 gündür. 15 ile 70 yaş arasında sağlıklı olanlar için bu oruç tutulur. Orucun kazası yoktur. 21 Mart ise Oruç Bayramı ya da "Yılbaşı" yeni yıl olur. Hac; erkekler için zorunludur. Hac için ziyaret edilecek mekan Hz. Bab'ın Şiraz'daki Evi ve Hz. Bahauallah'ın Bağdat'taki Evi'dir.

Bahailer'deki Kutsal Günler Şunlardır:

21 Mart YeniYıl, Nevruz, Oruç Bayramı.

21 Nisan Hz. Bahauallah'ın emrini açıkladığı gün yani Rızvan Günü.

29 Nisan Rızvan Bayramı'nın 9. günü.

2 Mayıs Hz. Bab'ın emrini açıkladığı gün.

29 Mayıs Hz. Bahauallah'ın vefatı (1892)

9 Temmuz Hz. Bab'ın şehadeti (1850)

20 Ekim Hz. Bab'ın doğum günü

12 Kasım Hz. Bahauallah'ın doğum günü.

Bahailer'in kutsal eserleri. Hz. Bab'ın ve Hz. Bahauallah'ın eserlerinden oluşuyor. Hz. Bab'ın 23 eserinin tefsirlerinin ve Levihlerinin kaynak dini kitaplar olduğu görülüyor. Hz. Bab; İran-Şiraz'da 1819'da

doğuyor. 1850'de yani 31 yaşında iken düşüncelerinden rahatsız olan İran yönetimi Hz. Bab'ı Tebriz'de kurşuna diziyor. İran yönetimi sadece Hz. Bab'ı kurşuna dizmekle kalmıyor. Bahai belgelerine göre; 20 bin Bahai'de katlediliyor. İşte bu olaydan sonra İran'da doğan bu dinsel akım kendine hayat hakkını İran dışında arıyor ve oldukça başarılı oluyor. 1844-1921 yılları arasında yaşaya Bahai Velisi Abdal Baha'nın yazdığı mektuplar (3 cilt), Seyehatlar (2 cilt) ve sohbetlerinden oluşan kitapları Hz. Bahau'llahın yazdığı 158 kitabı ve Levih'ler Bahailiğin kaynak eserleri arasında yerini alıyor.

“TÜRKİYE'DEKİ BAHAILER”

Bahailik, Türkiye'de de mahfiller şeklinde örgütleniyor. Örneğin; Ortaköy mahfili, Beşiktaş mahfili, Taksim mahfili gibi... Bahailiğin Türkiye'deki tarihi Bahailiğin doğuşu ile yaşıttır. İran'dan Hz. Bahau'llah ile birlikte Türkiye'ye kaçan Bahailer 1850'lerden beri Türkiye'de yaşamaktadırlar. Bu günkü bazı Bahailer bu ailevi yakınlıktan dolayı Bahailiği benimsiyorlar. Bir kısmı ise sonradan Bahailiği inanç olarak seçmişler.

Türkiye'deki Bahailer'in önemli bir kısmını İran asıllı kişiler oluşturuyor. Bunların bir kısmı İran'da iken Bahai olmuşlar ve çeşitli tarihlerde baskı v.s. nedenlerle Türkiye'ye gelmişler. Bunlardan bir kısmı ise Şiiliğin despotik yanına tepki temelinde Bahailiği seçmişler.

Türkiye'de Bahailiği seçenlerden her etnik grup insandan Bahai var. Bahailiği seçenlerin bir kısmı, Sünni İslam'ın olumsuz uygulamalarına tepki temelinde alternatif olarak Bahailiği seçmiş. Bir kısmı, ruhsal dinginlik arama süreci içinde Bahailiğin mesajlarını kendine yakın bulup seçmiş. Bir kısmı Bahailiğin sevgi dolu, saygı dolu, dünya ile barışçıl, uyumlu özelliklerini kendine yakın bulmuş. Bir kısmı ise; semavi dinler arasındaki rekabetten rahatsız olup Bahailiğin bu dinleri birleştirici barışçı yönlerinden etkilendiğini gözlemek olası.

Bahailik Türkiye'de bölgesel olarak; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana gibi büyük şehirlerde ve Gaziantep, Mersin, Samsun, Eskişehir gibi gelişmekte olan kentlerin insanların bir kısmının ruhsal arayışına hitap eden mesajları içermesi ile kendine taraftar bulmuştur.

Türkiye'de yaklaşık, 2-3 bin Bahai'den bahsediliyor. Her çeşit dinsel ve etnik kökenli insanında Bahailiği benimseyen kesimlerden söz etmek olası. Ama İran kökenli kişiler ve belli bir arayış içindeki Aleviler'in, çoğunluğu oluşturduğu söylenirse abartı sayılmaz.

KAYNAKÇALAR

- *Yeni Bir Yaşam Yolu (Bruşür) 1999 İstanbul*
- *Bahai Tarihi, Dr. Neyir Özşuca, 1987 İstanbul*
- *Bahai Dini, Dr. Neyir Özşuca, 1989 İstanbul*
- *Hız. Bahauallah (Levihleri) Çev.: M. İnan 1990 İstanbul*
- *Bahai Dini Hakkında Açıklamalar (Glon'a Faızı) 1994 İstanbul*
- *Kur'an-ı Kerim (Yaşar Nuri Öztürk) 2004 İstanbul*
- *Kitab-ı Mukaddes (Kitabı Mukaddes Yayınları) 2004 İstanbul*
- *Dünya Barışı, Bahai Dünya Merkezi 1985 Hafta*
- *Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, 2001 İstanbul*

ARNAVUTLAR

Arnavutlar'da Osmanlı'nın Balkanlar'daki yayılma döneminde Osmanlılaşan bir toplum. Arnavutlar ayrı bir millet. Arnavutlar'ın anavatanı Arnavutluk. Osmanlı'nın yayılma döneminde Osmanlı ile ve İslamiyet ile tanışan daha sonra önce kendini Osmanlı tebası gören süreç içinde İslamlaşan ve Türkleşen bir toplumsal kesim oluyor Arnavutlar. Osmanlı'nın yükselme döneminde 1500'lerde saray ile iyi ilişkiler kuran Arnavutlar Osmanlı bürokrasisi içinde Yeniçeri Ocağı kanalı ile önemli görevlere gelmişlerdir. Bu kurulan iyi ilişkiler bugüne dek yaşamaktadır.

Arnavutluk ise Osmanlı'nın önce gerileyip sonrada dağılma süreci taşıdığı dönemde eski Osmanlı topraklarında kurulan bir devlettir. Coğrafi olarak Yunanistan ve Bulgaristan'dan Osmanlıya uzak olmalarına karşın Arnavutluğun Osmanlı İmparatorluğu ile ve daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkileri daha iyi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Arnavutluk ile ilişkileri adeta Türkiye dışında kurulan Türk Cumhuriyetleri ile kurulan ilişkiler gibi karşılıklı olarak algılanmıştır ve algılanmaya devam ediyor. Arnavutluk Osmanlı İmparatorluğu toprakları üstünde kurulmuş yaklaşık 50 devletten biridir. Arnavutlar ulus devlet kurma, uluslaşma sürecini 1878'de Türklere önce gerçekleştirdiler. Anadolu ve Balkanlar'daki Arnavutlar Osmanlı'dan bugüne kalmış toplumsal bir mirastır.

Türkiye'deki Arnavutlar kendilerini Türklere'den ayrı olarak ifade etmiyorlar. Adeta Türk devletinin doğal yurttaşı ve ayrı bir Türk boyu gibi kendilerini kabul ediyorlar. Hatta; Yugoslavya, Bulgaristan, Makedonya gibi ülkelerde bulunan Arnavutlar kendilerini Türk olarak ifade ediyorlar. Türkçe konuşmayı yaygınlaştırıyorlar. Bu nedenle bu ülkelerde Türklere uygulanan bazı olumsuz politikalarında faturasını ödemek zorunda kaldıkları oluyor.

Türkiye’de bugün sokaktaki her hangi bir yurttaşa Arnavut hakkındaki bilgisi sorulursa o Arnavut’u Bulgaristan’da kalmış Türk gibi ya da Bosna-Hersek’te Yugoslavya’da, Romanya’da kalmış bir Türk gibi algılar. Sokaktaki yurttaş Arnavut’un Türk olmadığını ayrı bir dil konuştuğunu, bir devleti olduğunu fazla önemsemez.

Arnavutlar; Türkiye’de Türk toplumu ile bir problemi olmayan kendini Türk toplumundan ayrı tutmayan bir toplumsal kesimdir. Yugoslavya’da bile Türkçe konuşan azınlığın %70’ini Arnavutlar oluşturuyor. Arnavutlar kendini Yugoslavya’ya karşı Türk olarak ifade ediyorlar.

Osmanlı Tarihi’nde Osmanlı ile Arnavutlar arasındaki tek olumsuz toplumsal olay; “**Vakai Hayriye**” adı verilen 1826’da II. Mahmut’un Yeniçeri Ocağı’nı tasfiyesi sırasında olayın Arnavut ve Bektaşî katliamına dönüşmüş olan olaydır. Bu olayda İstanbul’da içinde Arnavut Bektaşîleri’nde bulunduğu 20 civarındaki Bektaşî Dergahı yerle bir edilmiş, yakılmış, yıkılmış, talan edilmiş. Onlarca Bektaşî babası katledilmiş, binlerce yeniçeri katledilmiştir. İşte bu olayın ardından Arnavutluk Osmanlı ilişkileri kopmuştur. Arnavutlar 1878 ulusal devletlerini kurmuşlardır.

Arnavut kökenli Tepedelenli Ali Paşa’nın 1878’den 1912’ye kadar geçen zamanda Arnavut ulusal uyanışında önemli etkisi olmuştur. Prizren gerilla cephesinin kuruluşundan 1912’de Osmanlı hakimiyetinin sona erip Arnavutluk devletinin kuruluşuna dek olayda aktif rol almıştır.

ARNAVUTLAR’DA DİL VE DİN

Arnavutlar’ın kendi ana dilleri Arnavutça’dır. Dilbilimciler Arnavutçayı, Hint-Avrupa dil grubundan sayarlar. Literatürde Geg ve Tosk adı verilen iki lehçedende söz edilir. Arnavutlar Latin alfabesini kullanırlar.

Türkiye’deki Arnavutlar Türkçe’yi Arnavutça’dan daha iyi bilir konuşur ve yazarlar. İstisnasız tümü Arnavutluğu değil Türkiye’yi anavatanı sayarlar. Arnavutluk devleti kurulduğundan günümüze Türkiye’den Arnavutluğu Arnavut göçü olmamıştır. Ama Arnavutluk’tan ve Yugoslavya, Romanya, Yunanistan gibi ülkelerden Türkiye’ye Arnavutların göç olayı sıkça yaşanmıştır. Türkiye’ye zaman zaman Balkan ülkelerinden Türk diye gelen göçün önemli bir kesimini Arnavutlar oluşturmuştur.

1965 Nüfus sayımlarına göre; 55 bin civarında Arnavutça bilen nüfus var. Bu Arnavutlar’ın nüfusunu ifade etmede yeterli sayı değildir. Arnavutlar kendini Türk kabul ediyor. En çok Arnavut, İstanbul, Bursa, İzmir, Eskişehir, Ankara, Samsun, Sakarya, Tokat gibi illerimizde yaşıyor.

Balkanlardan değişik dönemlerde Arnavutlar Türkiye’ye göçler ile gelmiştir. Bunların bir kısmı; Müslüman olan Arnavutlardır. Diğerleri ise, iskan için gönderilen Arnavutça bilen Müslüman Türkler’dir.

Arnavutluk’taki Arnavutların %40’ı, Hristiyan %60’ı, Müslümandır. Müslümanlar’ın ise yarısı Sünni İslamdır. Yarısı ise İslam ama Bektaşî’dir. Bektaşîlik Balkanlara Osmanlı kanalı ile 16. yüzyıldan sonra yayılmıştır. Arnavutluk tarihinde Bektaşîliğin özel ve önemli bir yeri vardır. Ulusal uyanışta, ulus devletin kuruluşunda, Latin Alfabesine geçişte, Mussolini işgaline karşı direnişte önemli faydaları olmuştur.

Arnavutluk’ta siyasi elitin önemli bir kısmı Bektaşîdir. 2. Dünya Savaşında işgale karşı çete savaşını Bektaşîler yapmıştır. 1944 de ise Kominist Parti iktidara gelince Bektaşîlik diğer dinlerle birlikte yasaklanır.

Bektaşiliğin Arnavutluk'ta oynadığı misyon önemli ölçüde Türkiye'de de yaşanmıştır. Büyük dilbilimci, sözlükçü Kamusi Türki'nin yazarı Şemsettin Sami Arnavut Bektaşî'dir. Ali Sami Yen Stadyumuna adını veren Ali Sami Yen Arnavut Bektaşîdir. Kurtuluş savaşı günlerinde Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Kırşehir'de Hacı Bektaş Dergahı'nda ağırlayan tüm desteğini veren Dergah Babası Salih Niyazi Baba Arnavut Bektaşî'dir. Son yıllardaki popüler simalarımızdan; Ali Şen, General Çevik Bir, Kemal Derviş Arnavut kökenlidir.

Cemaatin kaynaklarına göre Türkiye'deki Arnavut nüfus yaklaşık olarak; 1965'de İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir'de 55-60 bin. 1970'li yıllarda, toplam tahmin; 70 bin, 1980 yıllarında; 120 bin, 1990'da; 150 bin, 1995'de; 200 bin 2000 yılında ise tahminen; 250 bin Arnavut nüfus bulunuyor. Bu nüfusun çoğunluğu; İstanbul, Bayrampaşa, Sefaköy, Zeytinburnu, Alibeyköy ile Bursa'da ikamet ettiği söylenebilir.

Türkiye'de Arnavut ile Türk o denli toplumsal olarak bütünleşmiştir ki herhangi bir Arnavutu kendisi özel olarak açıklamazsa Türk'ten ayırt edilemeyecek kadar fark ortadan kalkmıştır. Bu entegrasyon önemli ölçüde gönüllü karşılıklı kültür alış-verişi ve ortak kader birliği sonucu şekillenmiş bir toplumsal ruhi şekillenme biçimidir.

Arnavutlar birbiri ile iletişimi kurdukları hemşehri dernekleri, vakıfları, çıkardıkları dergi, gazete ve internet siteleri, vasıtası ile sağlamaktadırlar.

KAYNAKLAR

- P. A. Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- Hale Soysü, *Kavimler Kapısı 1992 İstanbul*
- Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı 1999 Ankara*
- O. Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul*

ÇİNGENELER

Çingeneleri bulunduğu her toplum genel olarak küçümser. Onlara; esmer vatandaş, arabacı, kıpti, poşa, köçer, mutrip v.s. der. Daha çok Avrupa'da ve Asya'da bulunurlar. Tarihleri hakkında çok bilgi yoktur. Anayurtlarının **Hindistan** olduğu kabul edilir. Hindistan'ın ise Kuzey Batı'sı Pencap Sind bölgesi Çingenelerin esas vatani sayılıyor. Yedi iklim dört kıtayı buradan yayıldıkları ifade edilir.

Hindistan'dan İ.S. 800 yıllarında göç yolu ile çeşitli ülkelere dağıldıkları yazılır. Anadolu'ya ise İ.S. 1300 lerde geldikleri çeşitli tarihi kayıtlarda bulunuyor. Balkanlara Anadolu'dan geçtikleri varsayılır. Dünya üstünde bugün en fazla nüfus yine Hindistan'da bulunuyor. Hindistan parlamentosunda çok güçlü bir parlamenter grupları bulunuyor. 1300-1400 yıllarında Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu'da Beylikler dönemi yaşanıyor. Osmanlı kuruluş ve genişleme sürecini yaşıyor. Ama bir zaman sonra Balkanlar'ın Osmanlı hakimiyetine girdiği dönem Çingeneler, Rumeli Eyaletine bağlı **Çingene Sancağı** kuruyorlar ve içişlerinde bağımsız bir sancak olarak yaşıyorlar. 16. yüzyılda kurulan Çingene sancağının beyi ise, "**Miri Kiptiyan**"dır. Çingene sancak beyinin görevleri arasında sancağını en iyi şekilde yönetmek, sancağın güvenliğini sağlamak, vergileri devlet adına toplamak, gerektiğinde orduya asker toplamaktır. O sırada Çingene müselimleri 300 ocaktan oluşuyordu. Her ocak 5 kişiydi. Toplam bu sayı 1500 ediyor. Balkanlardaki ve İstanbul'daki Çingeneler bu sancağa bağlı idiler.

5 Eylül 1990 tarihinde Almanya'da çıkan "Der Spiegel" adlı haftalık dengi Avrupa'da bulunan Çingenelerin nüfus dağılımını şöyle veriyor: Avrupa'da 7.101.500 (Yedi milyon yüz bir bin beşyüz) Çingene nüfus bulunuyor. Bu sayının %60, Balkanlarda yaşıyor. Ükelere göze dağılımı.

Romanya : 800 bin

Bulgaristan	:	800 bin
Yugoslavya	:	800 bin
Çekoslavakya	:	600 bin
Macaristan	:	500 bin
Türkiye	:	500 bin
İspanya	:	500 bin
Eski SSCB	:	260 bin
Fransa	:	250 bin
Portekiz	:	92 bin
Yunanistan	:	90 bin
İtalya	:	80 bin
Almanya	:	75 bin
Arnavutluk:	:	62 bin
Polonya	:	50 bin
İngiltere	:	50 bin
Belçika-Hollanda –		
Danimarka-Lüksemburg	:	30 bin
İsveç, Norveç, Finland	:	26 bin
Avusturya	:	16 bin
İrlanda	:	15 bin
İsviçre	:	5 bin

Kanada, G. Afrika, Avustralya, Japonya’da bulunan Çingenerler Avrupa ve Asya ile toplanırsa bu sayının yaklaşık 15 milyon olduğu ifade ediliyor. Bu sayı çok ciddi bir rakam sayılır. Avrupa’daki ve Asya’daki birçok ülke nüfusundan daha büyük bir Çingene nüfus söz konusu oluyor. Yani Çingenerler dünyanın her tarafına yayılmış bir halk.

Dünyada Çingenerler’in en rahat yaşadıkları yer Makedonya oluyor. Bazıları bu ülkeye “**Çingene Cenneti**” diyor. Makedonya’da Çingenerler’in televizyon yayınları, radyo yayınları, dergi ve gazete yayınları var. Birde siyasi partileri var. Çingene Partisi’nin adı ise Rom Partisi başkanı ise, Faik Abdi. Faik Abdi 1991’den beri Makedonya parlamentosunda parlamenter.

Türkiye’de Çingenerler’in coğrafi dağılımına baktığımızda İstanbul ve çevresi 1. sırada gelir. İstanbul’da; Balat, Karagömrük, Kasımpaşa, Sulukule, Küçükbakkalköy, Üsküdar-Selamsız. Trakya’da ise, Edirne, Kırklareli sayılabilir. Bunu, Adapazarı ve Bursa izler. Adana’da; Aksu Ovası, Serik önde gelir. Ayrıca; Zonguldak, Denizli, Uşak, Konya, Antalya, Eğridir, Burdur, Hakkari, Mardin, Siirt, Van, Niğde dışında Doğu Anadolu’da dağınık göçer guruplarda yaşamlarını sürdürüyor. Çingenerler’de aşiret sistemi devam ediyor. Yerleşik çingenerler, göçer çingenerlerle anlaşamıyorlar. Örneğin; Mıtrıp Çingenesi ile Karaçi Çingenesi asla evlenmez. Evlilikler kendi içinde olur. Yabancı ile evlilik olmaz.

Meslek olarak; falcılık, sepetçilik, kalaycılık, müzisyenlik, elekçilik, demircilik, çiçekçilik, atçılık, bohçacılık, eskiden ayı oynatıcılığı yaparlardı.

ÇİNGENELER'DE DİL ve DİN

Çingeneler, Çingenece konuşurlar. Rumeli'de, İstanbul'da, Doğu ve GüneyDoğuAnadolu'da Çingenece konuşulur. Bazı bölgesel farklılıklar var. Anadolu'da Türkçe, Yunanistan'da Rumca, kelimeler var. Sadece Türkçe konuşanı yok. **Çingenece, Farsça, Kürtçe, Türkçe yardımı ile konuşuluyor.** Doğu'da Poşaların konuştuğu dil Ermenice'nin Çingence lehçesi sayılıyor. Samsun'da bir Trakya şivesi Çingenece konuşuluyor.

Çingenece, Hint-Avrupa dil grubunun Hint-Ari (satem) koluna dahil ediliyor. Üç ana lehçesi var. Asyalı, Avrupalı ve Ermeni. Doğuda müzisyen bir grup olan Matrip Çingeneler Kürtler'le yakın ilişkiler içinde bulunuyorlar. Kürtçe konuşuyorlar. Hakkari'deki bütün davulcuların, zurnacıların Mitrup olduğu sanılıyor. Mitrip Çingeneler ile Kürtler arasında sıkça evliliklerde oluyor.

Yerleşik Çingeneler'in büyük çoğunluğu eskiden Hristiyan'dır. Göçebelerin ise çoğunluğu sözde de olsa İslamiyeti kabul etmiştir. Ama dinsel inancın uygulamasında oldukça liberal oldukları gözleniyor. Din ile fazla araları yok. Dini kurallardan haberleri yok. Buna karşın kendi gelenekleri daha canlı yaşıyor. Bahar şenlikleri olan KakavaTörenleri, Kakava'nın kurban edilmesi törenleri çok sıkı her yıl yapılıyor. 6Mayıs'dan sonraki pazar günü kutlanan KakavaTörenleri olabildiğinde suya, denize girilerek yapılıyor. Çılgınca eğleniliyor.

Van'daki Çingeneler'de, Müslüman, Tokat'takiler'de Hristiyan, Güneydoğu'daki Cuki inancında olanlarda, İsmaili ve Alevi inancı benzeri semboller görülüyor. Doğu'daki Mitrup Çingeneler de ise Şafilik mezhebi etkisi var. Eski dinleri'ne Romania, tanrılarına DELadı verilmiş.

Kırklareli, Şeytan Deresi'nde her yıl 6 Mayıs'tan sonraki ilk pazar günü yapılan tören 3 gün sürer. Sabah erkenden eskiden katılanların çırılçıplak suya girdikleri de anlatılır. Töreni çeribaşı yönetir. Her şey bir düzen dahilinde olur. Bir taşkınlık yapılmaz. Mitolojiye göre; bugün Mısır'da zulüm görenlerin mucizevi şekilde kurtulmalarının yıldönümüdür. Firavun askerlerinin ise suda boğulması anısına yapılır. Anadolu'da yapılan Hıdırellez ile aynı tarihte yapılır.

ÇİNGENE OLMAK

Çingene olmak çok üzgün bir toplumsal yapılanmadır. Dünya'da nerede ise Çingene'nin olmadığı ülke yok, her ülkenin kendi Çingenesi var. Mısır Çingenesi, Polonya Çingenesi, Bulgar Çingenesi gibi. Çingeneler genelde rahat bir toplum. Dünya umurunda olmayan bir toplum, Dünyaya, dünyadaki siyasi ya da dinsel düzene ilişkin müdahale diye bir sorunu olmayan bir toplum. Ufak tefek didişmeleri dışında dünya insanları ile bir sorunu yok Çingenelerin. Birde kendileri dışındaki dünya onları rahat bıraksa daha sorunsuz olacak yaşamları. Türkiye'de de 81 ilin 81'inde de ilin bir kenarında köşesinde az-çok biraz Çingene mutlaka vardır. Her ilin kendi Çingenesi var yani. Türkiye'de yaklaşık 500 bin dünyada 15 milyon Çingene nüfus var. Çingene nüfusunun bu yapısı birlik olmayıp dağınık olmanın ne demek olduğunu anlatmak için gösterilecek en çarpıcı örnek sayılır.

Çingeneler sosyolojik olarak etnik bir ayrım ifade ediyorlar. Ortak paydaları Çingene olmak. Dinsel farklılıkları var. Dil farklılıkları da var. Ama ortak kimlikleri Çingene olmaktır. Çingenelik ortak bir kültürün bir kimliğin adı olmuş.

Çingeneler bir devlet kurmadıkları halde bu konuda mevcut oluşuma müdahale diye birşey düşünmedikleri halde taraf olmadıkları halde birçok savaşın acı faturasını ne yazık ki, ödemek zorunda da kalmışlar. İşte bunlardan birisiHitler Almanya'sı sırasında başına gelenler. 11 Aralık 1942'de Ss şefiHimmer'in çıkardığı yasa; **“çingenelerin topyekün imhası”** adını almış. Almanya'da gaz odalarında

Faşistler tarafından 500 bin Çingene gaz odalarında yakılıyor. Savaş bittiğinde Almanya dışında katledilen Çingenelerin sayısı 240 bine ulaşıyor. Fransa'da 15 bin, Polonya'da 35 bin Rusya'da 40 bin, Yugoslavya'da 28 bin Çingene katledilmiştir.

Çekoslovakya'da yaşayan 800 bin Çingenenin parlamentodaki temsilcisi Av. Emil Scula, ülkesindeki Çingene sevgisini şöyle anlatıyor. "Çekler Slovaklara, Moravyalılara ise bu iki ulusa bir dakika bile tahammül edemezler. Ama hepsinin ortak olduğu bir tek nokta var. Üç ulusda Çingenelerden nefret ederler."

Son yıllarda çeşitli ülkelerde Çingene örgütleri kuruluyor. Macaristan, Çekoslovakya, Bulgaristan v.s. Türkiye'de de; Romanlar Kültür ve Dayanışma Derneği, "Çingeneler Derneği" gibi dernekler kuruldu. Çingeneler Türkiye'de yurttaş olarak geçmişte ve günümüzde devlete sorun çıkarmayan bir toplumsal kesimdir. Ama buna karşın "**Anti Çingene Yasa**" ne yazık ki Türkiye'de de yasalara da girmiş bir olgudur. 1930 Hitler Almanya'sının bu icadı 1934'de çıkan 2510 sayılı İskan kanununda şöyle yer almış. "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, çingeneler, casuslar... göçmen olarak Türkiye'ye kabul edilmezler."

Bu yasanın ağa babası olan Alman faşistleri Almanya'da "**soylarında üç kuşak ötesi çingene kanı taşıyanlar**" bulunarak imha edildi.

Ülkenin en lüks gazinolarında; Çingene kökenli Adnan Şenses, Kibariye, Güllü, Sibel Can ağzı açık bir tarzda zevk içinde dinleniyor. Ama Bulgar yönetiminin zulmünden Türk soydaşlarla birlikte trenlere dolup Kapıkuleye gelen 360 Çingene Kenan Evren-Turgut Özal döneminde 1980'li yıllarda sınır dışı edilebiliyor. Çingeneler için bu yasak bugünde devam ediyor.

KAYNAKLAR

- *M. GÖKGİLGİN: İslam Ansiklopedisi 1945 Ankara*
- *P. A. Andrews: Türkiye'de Etnik Gruplar 192 İstanbul*
- *Nazım Alpman, Çingeneler, 1993 İstanbul*
- *Osman Cemal Kaygılı, Çingeneler, 1997 İstanbul*
- *Şehmaz Güzel, Çingeneler*
- *Melih Duygulu, Çingenemüziği, Birikim S. 71-72*
- *Zaharyan Stangu-Çingenem, 1968 İstanbul*
- *Prof. Dr. Ali Arayıcı, Çingender, 1999 İstanbul*

GÖÇMENLER (POMAKLAR, GACALLAR)

Türkiye, bulunduğu coğrafi ve Jeopolitik özelliklerden dolayı tarih boyunca değişik toplumların uğrak yeri olmuştur. Bu anlamda değişik toplumlar ve uygarlıklar için adeta "Kavimler Kapısı" olmuştur.

Bu göçleri yönlerine göre tasnif etmek gerekirse şöyle bir tablo çıkar: 1) Batı'dan Balkanlardan, Bulgaristan'dan gelen göçler. 2)Doğu'dan gelen göçler 3)Kuzey'den Kafkasya'dan gelen göçler

Bugün Türkiye'de göçler yolu ile gelenlere bakılırsa Batı'dan yani; Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya, Makedonya ve çevresinden gelen göçler önemlidir.

Trakya, M.Ö. 2000-3000 yıllarında yaşayan **Traklar** denilen toplumun isminden kaynaklanmıştır. Trakya'da İslamiyet'ten önce Hristiyanlık var. Batılı göçmenlere, Göçmen, Muhacir, Pomak, Torbeş,

Gaca v.s. adları veriliyor. Gelenlerin kendi adlandırmaları yapana göre değişiyor. Ama hepsi Türkiye'yi vatani kabul ediyor. Örneğin; Türk, Göçmen, Muhacir diyorlar: Bu topluluklardan bazılarını tanıyalım.

POMAKLAR

Pomaklar, Balkanlar'da Pomakça konuşan Müslümanlara deniliyor. Pomak sözcüğüne 1877-78'de Balkanlar'dan gelen göçlerle rastlanılıyor. Pomak'ı dil, gelenek ve ırk bakımından Türkler'den çok Slavlara yakın bulanlar var. Pomaklar'ın, Traklar olduğu savı da var.

Pomaklar'ın 11. yüzyılda Rodoplar'a yerleştirilmiş Kuman Türkleri'nin torunları olabileceğide savlar arasında bulunuyor. Bulgar yazarlardan bazıları ise, Pomaklar'ın Müslüman Bulgarlar ya da Bulgarca konuşan Müslümanlar olabileceğini savunuyor.

Osmanlı 1385 de Anadolu'da çeşitli Yörük Türkmenlerini bu yörelere gönderir. Bu göçlerle yerli halk birbirini kültürel olarak etkiler. 1877-1878 deki savaştan sonra Osmanlı'ya sığınan 700 bin göçmenin çoğunu Rodop Türkleri ile Pomaklar oluşturur. Türkiye'ye gelen Pomaklar, Balıkesir-Gönen, Manyas, Darıca, Şefketiye, Bursa-İnegöl'e, Çanakkale-Biga, Yenice ile Edirne-Merkez, İpsala, Keşan, Uzunköprü, Çöpköy'e yerleşirler. İstanbul'da ise, Beykoz, Çatalca, Silivri'ye gelirler. İzmir-Bayındır, Kemalpaşa, Kırklareli-Babaeski, Demirköy, İğneada, Lüleburgaz, Pehlivan köyü ile Tekirdağ-Merkez ve Malkara'ya yerleşirler.

Pomaklar, Türkçe konuşuyor. Pomakça'yı tek tük yaşlılar biliyor. **Pomakça'nın, Türkçe ve Makedonca'nın karışımı** ile oluşan Bulgarca bir şive olduğunu söyleyenlerde var. Boşnakça ile de benzerliği varmış. 1950 yılında Bulgaristan'dan göç ile Türkiye'ye; 683 bin Türk, 123 bin Pomak, 10 bin ise Tatar Türkü ile Gagavuz Türkü gelmiştir.

Göçlerle gelen Pomaklar'ın çoğu Türkçe bilmezmiş. Pomakların 17. yüzyılda İslamiyeti seçmiş Bulgarlar olduğunu savunanlarda var. Yerli Türkler aynı dinden oldukları halde **Pomakları** Türk kabul etmezler.

Pomakça'nın eski Grek diline benzediği, Bulgarca'nın bir şivesi olduğu ve Slav dil grubu içinde görmek gerektiği ifade ediliyor. Göçmenlerin çoğunluğu inanç olarak Sünni İslam'dır, içlerinde Hristiyan olarak Gagavuzlar ve Alevi-Bektaşî Müslümanlarda var.

Göçmenler'in dil dağılımına bakıldığında herkes Türkçe konuşuyor. Türkçe dışında; Pomakça, Tatar Türkçesi, Boşnakça, Rumca, Bulgarca ve Gagavuz Türkçesi (Slav etkili Osmanlıca) bilenlerde bulunuyor.

GACALLAR

Osmanlı İmparatorluğu 16.17 yüzyılda Balkanlar'da yayıldığı dönemde fethedilen topraklara Orta Anadolu'dan Türk nüfus ikame ederdi. Giden Türk nüfus bir süre sonra yerlilerle kültürel alış-verişte bulunurlardı. Karşılıklı birbirini etkilerlerdi. Boşnaklar, Pomaklar bu şekilde oluşmuş toplumsal kesimlerdir. İçlerinde İslamiyeti kabul eden Türkçe konuşan yerli halklarda var. Rumca, Bulgarca, Boşnakça v.s. öğrenen Müslüman Türkler'de var. Öyle bir dönem olmuş ki adeta birbirini ayırt etmek imkansız hale gelmiş, kim Türk? kim müslüman? Kim sonradan Müslüman veya Türk olmuş fazla belirgin değil.

İşte **Gacallar**'da bu toplumsal gelişmeler sonucu oluşmuş, bir kimliktir. Şumnu ve Razgrad Bulgarları bütün Türk köylülerine Gacal" ya da "Çitak" adı vermiş. Bu isim biraz küçültücü anlam, aşağılama anlamı taşıyormuş. Deliorman Türkleri bazı durumlarda Dobruca Türklerini "Gacallar" diye isimlendirmiş.

Dobruca ve Karadeniz boylarına yerleşen Oğuz Türkmenleri, İlk Bulgarlar ve Gagavuzlar arasında Hristiyanlık yayılmış. Deliorman'a yerleşen Peçenekler süreç içinde **Gacallar** ve Çitaklar adı verilerek Müslüman olarak kalmışlar. Bulgarlar, Türkler'e, Gacallar veya Çitaklar diyor.

Evliya Çelebi 17. yüzyılda Bulgaristan'ı gezerken, Gacallar veya Çitaklar denilen topluluğun, **Tatar, Ulah, Moldavan ve Bulgarlar'ın sentezinden oluşmuş olabileceğini yazıyor.**

Balkanlar'dan belirlenen sayılara göre toplam, 1 milyon 204 bin kişi çeşitli tarihlerde göçler nedeni ile Türkiye'ye gelmiştir. Bu nüfus kitlesi ile Türkiye'de bulunan Türk toplumu arasında bir problem çıkmamıştır. Bu iki kesim süreç içinde adeta bütünleşip tek ulus çatısı altında yer almıştır.

Doğudan gelen göçler ise; çeşitli toplumsal nedenlerle yakın komşulardan gelen göçlerdir. Bunlar, **Afganistan'dan, İran'dan, Irak'tan, Pakistan'dan, Kuzey Irak'tan** gelen göçlerdir. Bu topluluklar genel olarak geçici dönemlerde Türkiye'de kalıp gitmişlerdir. Kalanlar ise, topluma monte olup işine gücüne karışmıştır.

Kuzey'den Kafkasya'dan gelen göçler daha kalıcı olmuştur. Hatta; Çerkesya'dan gelen göç anayurtlarından, nüfus olarak daha fazlası göç ile Anadolu'ya gelmiştir. Bugün bile Türkiye'deki Çerkes topluluğunun nüfus sayısı Anayurtlarından daha fazladır. Gürcüler içinde durum yaklaşık Çerkesler gibidir. Çerkesler ve Gürcüler Türk toplumu ile ve Türk Devleti ile o denli uyumlu bir ilişki kurmuşlarki adeta yönetimde Türkten çok Çerkes ve Gürcü kökenli yurttaşlar yer almıştır. Bunlar dışında zaman zaman Azerbeycan ve Dağıstan'dan da Türkiye'ye çeşitli tarihsel dönemlerde göçler olmuştur.

Türk toplumu ile çeşitli tarihsel nedenlerle ayrı düşen ama şartların değişmesi sonucu yine göç yolu ile birleşen bu toplumsal parçayı ayrı bir etnik grup ya da ayrı etnik gruplar olarak ifade etmek doğru olamaz. Ama farklı sosyolojik özellikleri elbette sosyolojik amaçlarla araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- *Halil İnalcık, İslam Ansiklopedisi 1960 Ankara*
- *C. O. Hanlu, Trakya Türkleri, 1964 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *Yakup Aygıl, Hristiyan Türkler, 1995 İstanbul*
- *P. A. Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *A.T. Önder, Türkiye'nin Etnik Yapısı, 1999 Ankara*
- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji 1997 İstanbul*
- *Birikim Dergisi S. 71-72*

MİNİK ETNİK GRUPLAR

KUBAN KAZAKLARI

1863 yılında bir grup Ortodoks Hristiyan Rus çıkan bir ayaklanmadan sonra inançlarına uygun yaşayabilmek örneğin istedikleri biçimde sakal bırakmak için Rusya'dan Anadolu'ya göç yapmaya karar verirler. Bunlara Hristiyanlık'ta "Eski İnananlar" adı verilir.

Aslında bazı kaynaklar Kazaklar'ın Ruslaşmış Türkler olduğunu yazıyor. Taa... Altınordu Devleti zamanında bu Ruslaşma işi oluyor. O yıllarda Ruslaşan Kazak Türkleri şimdi ise Türkiye'de yeniden Türkleşme sürecini adeta yaşıyor.

Kuban Kazakları'nda akraba evliliği yoktur. Dini inanışlarına göre, iki kişinin evlenebilmesi için en az beşinci dereceden akraba olunabilmesi gerekiyor. Topluluk en az beşinci derece sınır nedeni ile 1961 yılında evlenme yasağı konulan akrabalık sınırına ulaşıyor. Artık kimse kendi toplumundan birisi ile

evlenemiyor. Yabancı ile de evlilik yapılamıyor. 1962 yılında Türkiye’de bu sınır nedeni ile evlilik şansını kaçıran 1.100 kişi başlarında genç papaz Ilya Bara ile birlikte anayurtlarına Rusya’ya dönüyorlar.

Tabi ülkelerine dönüş öncesi bu evlilik yasağı çok tartışılıyor ama sonunda başka yol bulunamıyor. Tam, 99 yıl sonra Kuban Kazakları yine dinsel inançlarının gerektiği gibi yaşamak için bu kez Rusya’ya geri göç yapıyorlar. Arkalarında bir kişi bile kalmıyor.

Bu olay ilginç toplumsal bir olay. Ama kalkıp “**Türkiye’de Etnik Gruplar**” adlı bir kitabın içine ayrı bir kategori olarak aynı bir “**etnik grup**” olarak Kuban Kazakları’nı sayarsak artıyet değil ise komik bir durum olur. Türkiye’de Kürtler gibi, Ermeniler, Araplar, Çerkesler gibi gruplar bu başlık altında sayılabilir. Ama Türkiye’de bir tek kişinin kalmadığı bu grubu “**etnik grup**” olarak sayarsak kendi çabamızın ciddiyeti tartışma konusu olabilir. Yine aynı kitaptaki, Polonezler, Sudanlılar, Almanlar, Estonlar, Molokanlar’da bu olaydan farklı olaylar değiller. Ama her nedense adı geçen kitapta Türkiye’deki “**etnik gruplar**” arasında sayılıyorlar.

KAYNAKLAR

- *P.A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul*
- *Yakup Aygil, Hristiyan Türkler. 1995 İstanbul*
- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *Mehmet Eröz, Türkiye’de Slavlar, 1962 Ankara*
- *Zihni Papakçı, Terekemeler (Karapapalılar) 2002 İstanbul*

SUDANLILAR

Sudanlılar ya da Türkiye’de yaşayan Afrikalılar veya Zenciler. Bunlar da Osmanlı’dan miras. Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayaklanıp 1834 yılında Adana’yı işgal eden İbrahim Paşa’nın Sudan’dan getirdiği köleleri olduğu sanılıyor. İbrahim Paşa 1834’de ayaklanmadan vazgeçince burada kalıyorlar. Bunlardan 3 köy oluşuyor.

Sudanlılar, 1946’dan sonra ilçelere göçerler. Beyazlarla evlilikler yaparak bilinçli olarak asimile olurlar. Benzer nedenlerle İstanbul’da, İzmir’de, Adapazarı’nda, Menderes ve Gediz havzalarında zencilere rastlanır.

Bunların inançları İslam’dır. Dil olarak Türkçe konuşuyorlar. Bunlara bilmeden Arap deniyor. Halbuki Araplık’la ilgileri yok. Ege’de Menderes ve Gediz havzalarında yaşayanlar yabancı evlilikler yapmıyorlar. Bu durum kendilerini korumayı sağlıyor.

Bu grubun sayısı bilinmiyor. Tahminen en fazla 150-200 kişi olabilir. Bu grubu da adını daha önce verdiğim kitapta, “**etnik grup**” olarak saymanın mantığını anlamakta insan biraz güçlük çekebilir.

KAYNAKÇA

- *Hale Soysü, Kavimler Kapısı 1992 İstanbul*
- *P. A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar 1992 İstanbul*
- *Yakup Aygil, Hristiyan Türkler, 1995 İstanbul*
- *Dr. Ali Tayyar Önder, Türkiye’nin Etnik yapısı 1999 Ankara*

ESTONLAR

Estonlar, nasıl olmuş ise 1886’da KarslıRuslar’ın işgali sırasında Karacaören’de bir köy 300 Eston tarafından kuruluyor. Sonradan çoğuRusya’ya geri dönüyor. Bunlar Hristiyanlığın Evangelikal Kilisesi’ne

bağlı bulunuyorlar. 1972’de kalanlardan bir kısmı ise Almanya’ya işçi olarak gidiyor. Gruptan iki kişi Müslüman erkeklerle evleniyor.

Bu grubu da Türkiye’deki “**etnik gruplar’a** dahil etmek çok zorlama olmaktadır. Gençler bozuk Estonca konuşuyor. Onlar ise Almanya’ya gitmiş. Artık Kars’ta kimse kalmamış.

KAYNAKLAR

- P. A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar 1992 İstanbul
- Mehmet Eröz, Türkiye’de Slavlar, 1962 Ankara
- Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, 1997 İstanbul

MOLOKANLAR (RUSLAR)

Molakanlar’da tıpkı Kuban Kazakları gibi evlilik sınırları nedeni ile evlenilecek kişi kalmayınca Rusya’ya 1962’de dönen topluluktur.

Kars, Rusya sınırındadır. Kars, bitip tükenmeyen Osmanlı-Rus savaşlarında sınır şehridir. Estonlar’ın, Molokanlar’ın v.s. zaman zaman yollarının Kars’a düşmesi orada kalıp küçük bir nüfusla yaşam kurmaları bu durumdan kaynaklanıyor. Normal olmayan bu minik savaş arkası kalan nüfusları “**etnik kimlik**” saymaktır.

Molokanlar, Rusça konuşuyorlar. 1960’da yaklaşık 1300 kişiymiş. Bir kaç aile dışında diğerleri 1962’de Rusya’ya gitmiş. Türkiye’ye 1876-77 yıllarında gelip 35 köy kuran Rus kolonistler tarafından Kars’a yerleştirilmiştir. Kendileri gibi Hristiyan olan Eston ve Almanlar’la evlilik ilişkileri olmuştur.

KAYNAKLAR

- P. A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul
- Ali Tayyar Önder, Türkiye’nin Etnik Yapısı, 1999 Ankara
- Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul
- Yakup Aygıl, Hristiyan Türkler, 1995 İstanbul
- Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, 1997 İstanbul

ALMANLAR

Ruslar, Alman ve İsviçre’li 100 aileyi 1876-1877 yıllarında Kars’a yerleştirmiştir. Her iki grupta mandracılıkla işe başlamış ve mandracılıkta uzmanlaşmış. Giderek peynir üreticiliğinde isim yapmışlardır. Kadınlar ise Kars kültürü ile iletişim kurarak halı dokumacılığına başlamışlardır.

Almanlar evlilik konusunda çok katı davranmamışlar. Molokan ve Estonlar’la uygun eş bulamadıkları zaman Türkler’le de evlilik yapmışlardır. Almanca konuşan, Protestan Hristiyan olan Almanlar için ilginç yanı 1972’de Kars’tan Almanya’ya Türk pasaportu ile işçi olarak gitmişlerdir. Bugün bu gruptan Kars’ta kimse kalmamıştır. Zaman zaman ziyarete gelenler olmuştur.

KAYNAKLAR:

- P. A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul
- Ali Tayyar Önder, Türkiye’nin Etnik Yapısı, 1999 Ankara
- Hale Soysü, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul
- Yakup Aygıl, Hristiyan Türkler, 1995 İstanbul

- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, 1997 İstanbul*

POLONEZLER

Polonezler, İstanbul-Beykoz Polonezköy'de yaşayan Polonya asıllı bir topluluktur. Prens Adam Czartoryski 1830-31 yılında Polonya'da bir devrim yapmak ister. Başarısız olur. Böyle olunca sürülür. İstanbul'a gelir. Polonezköy 1830 yılında böyle kurulur.

Başlangıçta topluluk 5 değişik çiftlikte yaşıyormuş. Toplam 12 göçmen varmış. Sonra başkalarıda katılır. Bu grup dönemin Polonya sultanının ve Fransız Lazari'stlerinin koruması altındadır. Polonezköy bu prensin ve adamlarının yaşaması için kurulur. Giderek başka Polonyalılar'da gelir ve köy genişler.

1912-14 yıllarında ise köyde kilise kurulur. Dış dünya ile ilişkiler devam eder. Polonyalılar'la evlilikler sürer. Polonez erkekler; Rum, Ermeni ve Kars'taki Estonlarla evlilikler yaparlar. Türkler'le evlenen kız sayısı yalnız 2 tanedir.

Prens, 1935 yılında Türk uyruğuna geçmiştir. Lehçe eğitim yerini Türkçe'ye bırakır. 1942'de yüksek vergi konur. 1968'de Prens Czartoryski mülkiyet haklarını köylülere bırakır gider. Köylüler toprakları Türkler'e satmaya başlar.

Polonezköy'de yaşayan Polonyalılar lehçe konuşur. Bu dil, Hint-Avrupa dil grubundan Slav dillerindendir. Köydeki kilise Roma Katolik Kilisesine bağlıdır.

Polonya'da Rus egemenliği bitince bir kısmı Polonya'ya gitmiş. 1965'de 500 kişi olmuşlar. Sonra Polonya'ya Avrupa'ya gidenler olmuş, bugün yaklaşık 90-100 kişi bulunuyor. Köyün kilisesi, okulu, karakolu ve muhtarlığı var. Kendine özgü bir yaşam sürdürüyorlar. Bunlarıda **“Türkiye’de Yaşayan Etnik Gruplar”** sınıflaması içine almak komik olur.

KAYNAKLAR

- *P. A. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar, 1992 İstanbul*
- *Ali Tayyar Önder, Türkiye’nin Etnik Yapısı, 1999 Ankara*
- *Hale Soysa, Kavimler Kapısı, 1992 İstanbul*
- *Yakup Aygıl, Hristiyan Türkler, 1995 İstanbul*
- *Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, 1997 İstanbul*

SONSÖZ

UNESCO’nun dünyada konuşulan diller üstüne yaptığı bir araştırmaya göre bugüne dek toplam 7200 çeşit dilin varlığı tesbit edilmiş. Bunun 4400 adeti dünya diller müzesine yani tarihteki yerine gitmiş. Tamamen yok olmuş. 400 civarındaki dil ise bir-iki yıl içinde yok olma sürecine girmiş. Bunun yanı sıra 16 tane ise yeni dil tesbit edilmiş. Bunlardan birisi ise, Almanya’daki Türk gençlerinin bir kısmının Almanca-Türkçe karışımı oluşturdukları dil imiş. Buda UNESCO kriterlerine göre dil sayılmış.

Dünya’da olduğu gibi ülkemizde de birçok dil ile iletişim sağlanıyor. Yine UNESCO tesbitine göre; Avustralya’da yaşayan Aborjin’lerin konuştuğu 90 dilin 70 tanesi artık hiç konuşulmuyor. Hindistan’da; 387 dil konuşuluyor. Çin’de bu sayı 840, Kamerun’da; 279 dil, Papua Yeni Gine’de; 832 çeşit dil, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde dil sayısı 250’dir. Bu sayı Avrupa’da örneğin; Fransa’da 20 civarında, İsviçre’de 3 resmi dil var. Almanya ve İngiltere’de 10’u aşkın dil var. Rusya’da ve ABD’de bu sayı daha da yüksek olduğu tahmin ediliyor.

Türkiye’de Türkçe dışında konuşulan dillere ve onların nüfus yapısına bakılırsa şöyle bir tablo ortaya çıkıyor. Türkçe dışında konuşulan nüfus açısından en büyük nüfus kitlesini Kürtler oluşturuyor. O’nu Araplar ve Çerkesler izliyor. Sıralamayı şöyle yapabiliriz:

1) Kürtler	9.000.000	kişi
2) Zazalar	1.000.000	kişi
3) Araplar	1.000.000	kişi
4) Çerkesler	1.000.000	kişi
5) Gürcüler	600.000	kişi
6) Rumlar	1.500	kişi
7) Ermeniler	60.000	kişi
8) Yahudiler	25.000	kişi
9) Lazlar	300.000	kişi
10) Hemşinliler	30.000	kişi
11) Süryaniler	35.000	kişi
12) Keldaniler	5.000	kişi
13) Nasturiler	6.000	kişi
14) Yezidiler	8.000	kişi
15) Arnavutlar	300.000	kişi
16) Çingeneler	600.000	kişi
TOPLAM	13.970.000	(On üç milyon dokuz yüz yetmiş kişi)
	70.000.000	(Yetmiş milyon)
	– 13.970.000	(Diğer Etnik Gruplar)
	56.030.000	TÜRKLER

Araştırmada başlık olarak geçen “**Göçmenler**” ve “**Bahailer**” Türk nüfusu içinde düşünülmüştür. Minik Etnik Gruplar denebilecek ya da misafir gruplar denebilecek gruplar olan; Kuban Kazakları’nı, Sudanlılar’ı, Estonları, 5-10 aileden ibaret Molokanları, Almanları, 80-90 nüfuslu Polonezler’i bu araştırma “**etnik grup**” statüsünde düşünmemiştir. Türkler dışında 11 etnik gruptan oluşan toplumsal kesimin nüfusu ise; 13.970.000-14.000.000 milyon arasındadır. Türkiye nüfusu 70 milyon kabul edilirse bu sayı Türkiye nüfusunun %18-19 gibi bir oranını teşkil ediyor. Bu sayı dışındaki **56.000.000** (Elli altı milyon) civarındaki nüfus ise Türkler’in oluşturduğu nüfustur. Bu ise nüfusun yaklaşık; %80’ni demektir. Bu oran küçümsenecek bir oran değildir.

Bu nüfusa dünya coğrafyasına yayılmış Türk nüfusta eklenince 200 milyon civarında bir sayıdan söz etmek gerekiyor. İşte Türkiye coğrafyası dışındaki bazı ülkelerdeki Türkçe konuşan nüfus sayıları şunlardır:

Bulgaristan	950.000	kişi
Yunanistan	200.000	kişi
Kıbrıs	200.000	kişi
Makedonya	110.000	kişi
Irak	700.000	kişi
Almanya	2.000.000	kişi
Hollanda	300.000	kişi
Fransa	290.000	kişi
Belçika	150.000	kişi
İngiltere	90.000	kişi
Danimarka	50.000	kişi
İsveç-Norveç	20.000	kişi
Azerbaycan	10.500.000	kişi
İran Azerbeycanı	21.000.000	kişi
Gürcistan	500.000	kişi
Ermenistan	200.000	kişi
Kırım	300.000	kişi
Özbekistan	21.000.000	kişi
Afganistan	3.500.000	kişi
Tacikistan	2.500.000	kişi
Kazakistan	14.500.000	kişi
Türkmenistan	5.500.000	kişi
Tatarlar (Rusya)	2.200.000	kişi
Tatar (Özbek)	1.800.000	kişi
Kazakistan (Kırım Türkleri)	300.000	kişi
Başkurdistan	2.600.000	kişi
Karakalpak	900.000	kişi
Çuvaş Türkleri	1.250.000	kişi

Şor Türkleri	25.000	kişi
Altay Türkleri	130.000	kişi
Uygur Türkü	24.000.000	kişi
Gagavuz	200.000	kişi
Kumuk	700.000	kişi
Karaçay	350.000	kişi
Karaim	15.000	kişi
Hakas	110.000	kişi
Nogay	100.000	kişi
Tuva Türkleri	300.000	kişi
Yakut Türkleri	50.000	kişi
Kaykay Türkleri (G. İran)	900.000	kişi
Ahıska Türkleri	300.000	kişi
TOPLAM	122.480.000	kişi
Türkiye:	70.000.000	kişi

Yaklaşık TOPLAM 192.480.000 (Türk Nüfusu)

Dünyadaki yaklaşık Türk nüfusu **Yüz doksan iki milyon dört yüz seksen bindir**. Yani yaklaşık **200 milyon** kişi.

Dünya’da hiçbir ülke homejen değildir. Herhangi bir ülkede dinde ya da dilde homojenliği aramak ötöpya gibi bir şey. Bu nedenle azınlık meselesi tek, tek ülkelerin değil, tüm dünyanın sorunu olduğu apaçık görülüyor. Türkiye’de 20 civarında farklı dilde konuşan nüfus var. Aynı zamanda dünyada yaklaşık 40 civarında ülkede Türkler yaşıyor. Bunların yaklaşık 7-8 ülkesinde Türkçe 1. dil olarak konuşuluyor. Bir o kadarı da özerk bölge sayılır. Diğerlerinde ise 2. dil olarak konuşuluyor.

Bu sorun barış içinde bir arada yaşamanın ortak formülü bulunarak sağlanabilir. Bunun yolu ise, etnik ve dinsel ayrımları siyasallaştırmadan karşılıklı sevgi ve saygı temelinde sağlanabilir. Bu sosyolojik farklılıkların siyasallaşması en çok taraflara zarar verir. İşin faturasını taraflar ödemek zorunda kalır.